EUROPEISKA
KOMMISSIONEN

Bryssel den 7.3.2018
SWD(2018) 225 final

ARBETSDOKUMENT FRÅN KOMMISSIONENS AVDELNINGAR

Landsrapport Sverige 2018
Med en fördjupad granskning rörande förebyggande och korrigering av makroekonomiska obalanser

Följedokument till

MEDDELANDE FRÅN KOMMISSIONEN TILL EUROPAPARLAMENTET, RÅDET, EUROPEISKA CENTRALBANKEN OCH EUROGRUPPEN

Europeiska planeringsterminen 2018: Bedömning av framstegen med strukturreformer, förebyggande och korrigering av makroekonomiska obalanser samt resultatet av de fördjupade granskningarna enligt förordning (EU) nr 1176/2011

{COM(2018) 120 final}

INNEHÅLL

Sammanfattning 1

1. Ekonomisk situation och framtidsutsikter 4

2. Framsteg med de landsspecifika rekommendationerna 10

3. Sammanfattning av den fördjupade granskningen i förfarandet vid makroekonomiska obalanser 13

4. Reformprioriteringar 18

4.1. Offentliga finanser och beskattning 18

4.2. Den finansiella sektorn 22

4.3 Arbetsmarknad, utbildning och socialpolitik 37

4.4. Investeringar 45

4.5 Sektorspolitik 50

Bilaga A: Översikt 54

Bilaga B: Resultattavla för förfarandet vid makroekonomiska obalanser 57

Bilaga C: Standardtabeller 58

Källor 65

TABELLER

Tabell 1.1: **Ekonomiska huvudindikatorer – Sverige** 9

Tabell 2.1: **Sammanfattning av bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna** 11

Tabell 3.1: **Bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2018** 16

Tabell 4.2.1: **Indikatorer på finansiell stabilitet** 24

Tabell B.1: **Resultattavla för makroekonomiska obalanser – Sverige (rapport om förvarningsmekanismen 2018)** 57

Tabell C.1: **Finansmarknadsindikatorer** 58

Tabell C.2: **Huvudindikatorer i den sociala resultattavlan** 59

Tabell C.3: **Arbetsmarknadsindikatorer och utbildningsindikatorer** 60

Tabell C.4: **Indikatorer för social delaktighet och hälsa** 61

Tabell C.5: **Resultat- och policyindikatorer för produktmarknaden** 62

Tabell C.6: **Grön tillväxt** 63

DIAGRAM

Diagram 1.1: **Produktionsgap, BNP-tillväxt och komponenter i den** 4
Diagram 1.2: **Bidrag till potentiell tillväxt** 5
Diagram 1.3: **Hushållens skuldsättning** 6
Diagram 1.4: **Brist på arbetskraft i ekonomin** 6
Diagram 1.5: **Arbetslöshet efter grupp** 7
Diagram 1.6: **Förändringar av andelen inkomst till den högsta decilen i landets befolkning sedan 1945** 7
Diagram 1.7: **Nettoställning mot utlandet** 8
Diagram 2.1: **Genomförande av de landsspecifika rekommendationerna 2011–2017 hittills** 10
Diagram 4.2.1: **Kärnprimärkapitalrelationen i förhållande till balansomslutning och implicita riskvikter (%), fyra svenska storbanker jämfört med ett urval av 62 storbanker i EU** 24
Diagram 4.2.2: **Genomsnittlig årlig ökning av den reala disponibla inkomsten och de reala bostadspriserna, 2001–2016** 26
Diagram 4.2.3: **Bostadspriser per marknadssegment (nominellt)** 26
Diagram 4.2.4: **Värderingsgap på grundval av pris-inkomstkvoten och pris-hyreskvoten samt skattning enligt modell över fundamenta** 27
Diagram 4.2.5: **Inkomster från fastighetsskatter** 27
Diagram 4.2.6: **Investeringar i bostadsbyggande** 28
Diagram 4.2.7: **Nyproduktion, inklusive ombildningar, netto i förhållande till uppskattat behov** 29
Diagram 4.2.8: **Index över prisnivåer för bostadsbyggande i utvalda EU-länder och Norge** 29
Diagram 4.2.9: **Arbetsproduktiviteten i byggsektorn, Sverige och valda EU-länder** 30
Diagram 4.2.10: **Kumulativ förändring i hyresbostads- och bostadsrättsbeståndet i Storstockholm** 31
Diagram 4.2.11: **Skuldkvoten i valda grupper av bolånetagare (per september 2017),** 33
Diagram 4.2.12 **Skattat inkomstöverskott per månad för hushåll med nya bolån i olika inkomstdeciler, efter år då lånet togs** 35
Diagram 4.2.13: **Andelen hushåll med olika skuldkvot, nya lån** 35
Diagram 4.2.14: **Amorteringstakt med avseende på skuldkvot och belåningsgrad (2016)** 36
Diagram 4.2.15: **Fördelning av företagens skulder på olika finansieringskällor** 36
Diagram 4.2.16: **Drivande faktorer för 12-månadersförändringar i företagens skulder i % av BNP** 36
Diagram 4.2.17: **Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella företag** 37
Diagram 4.3.1: **Sysselsättningsgrad efter utbildningsnivå** 38
Diagram 4.3.2: **Beveridgekurvan, 2000–2016** 38
Diagram 4.3.3: **Sysselsättningsgrad per födelseland** 42
Diagram 4.3.4: **Klyftan avseende förväntad sysselsättningsgrad för personer födda utanför EU och andra generationen (efter kön och utbildningsnivå)** 42
Diagram 4.3.5: **Risk för fattigdom eller social utestängning** 43
Diagram 4.3.6: **Andel lågpresterande i naturvetenskapliga ämnen efter invandrarbakgrund 2015** 45
Diagram 4.4.1: **Årliga förändringar av exportmarknadsandelar: andel av världshandeln kontra tillväxt i svensk export** 46
Diagram 4.4.2: **Bruttoinvesteringar** 47

Diagram 4.4.3: **Investeringar efter sektor 2016** 47
Diagram 4.4.4: **Fasta bruttoinvesteringar, bostäder kontra övriga, jämfört med EU-genomsnittet** 47
Diagram 4.5.1: **Förändringar i företagens FoU-intensitet och offentlig FoU-intensitet** 51
Diagram 4.5.2: **Skatteintäkter från miljöskatter** 53

FAKTARUTOR

Faktaruta 2.1: **Påtagliga resultat genom EU:s stöd till strukturella förändringar i Sverige** 12
Faktaruta 4.1.1: **Effekter av en skatteväxling från arbete till tillgångar** 21
Faktaruta 4.3.1 **Övervakning av resultat mot bakgrund av den europeiska pelaren för sociala rättigheter** 40
Faktaruta 4.3.2 **Aktuella frågor – inkluderande processer i Sverige** 45
Faktaruta 4.4.1: **Investeringar och reformer i Sverige** 48

SAMMANFATTNING

Sveriges goda ekonomiska resultat utgör en utmärkt utgångspunkt för att åtgärda strukturella svagheter när det gäller bostadsmarknad och hushållens skuldsättning. Att främja nybyggande på lämpliga platser och i lämpliga marknadssegment kan bidra till att avhjälpa den långvariga bostadsbristen. En mer marknadsinriktad hyresrättsektor kan också bidra till detta, och skulle även stödja rörlighet och flexibilitet på arbetsmarknaden. Skatteincitament för att äga sin bostad och ta bolån stöder fortfarande en ökning av hushållens skuldsättning och uppblåsta bostadspriser. Om detta åtgärdas skulle den svenska ekonomin bli mer motståndskraftig ([1]).

Efter en tillväxt på uppskattningsvis 2,7 % under 2017 spås i kommissionens preliminära vinterprognos 2018 att BNP ökar med 2,7 % under 2018 och 2,0 % under 2019 i reala tal. Stark exporttillväxt och en måttligt ökande inhemsk efterfrågan väntas stödja ekonomin de kommande åren.

Sveriges utlandsställning är fortfarande stark. Varu- och tjänsteexporten gynnades av den globala uppgången under 2017. Eftersom importen fortsatte att växa stabilt låg dock bytesbalansen relativt konstant på omkring 5 % i överskott under 2016 och 2017. Med draghjälp av stark tillväxt hos Sveriges viktigaste handelspartner förblir utsikterna för exporten gynnsamma, särskilt för investeringsvaror.

Investeringarna ökade till följd av en stark bygg- och anläggningssektor. Efter att ha ökat med över 5 % per år under 2015–2017 väntas investeringarna fortsätta att öka långsammare de kommande åren. Bland annat tack vare reformer av byggregler och bygglovsprocesser har investeringarna i bostäder återhämtat sig särskilt starkt från mitten av 2013. Detta nya utbud är dock otillräckligt för att tillgodose de förutspådda bostadsbehoven.

Arbetsmarknaden fortsätter att göra bra ifrån sig. Sverige hade 2016 med 81,2 % en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU, och den totala arbetslösheten på 6,9 % låg under EU-genomsnittet. Brist på arbetskraft märktes i sektorer som bygg och anläggning, utbildning, hälso- och sjukvård, forskning, allmän teknik samt informations- och kommunikationsteknik. En viktig utmaning för arbetsmarknaden är nu att integrera personer med invandrarbakgrund, även personer med relativt låg utbildning och kompetens.

De offentliga finanserna har förblivit starka. Väl fungerande skatteuppbörd och lägre utgifter än väntat för migration och integration torde leda till ett budgetöverskott för 2018 och 2019. Statsskulden uppgick 2017 till omkring 39 % av BNP, betydligt under fördragets referensvärde på 60 % av BNP, och spås minska under de kommande åren. Utsikterna för hållbarheten i Sveriges offentliga finanser är goda på kort, medellång och lång sikt.

Inflationen väntas förbli i stort sett stabil. Riksbanken har fortsatt att föra en expansiv penningpolitik för att inflationen långsiktigt ska öka till målet på 2 %. Den har hållit kvar reporäntorna på negativa nivåer.

De finansiella villkoren stöder ekonomin, men bidrar också till obalanser. Riksbankens penningpolitik har lett till mycket låga bolåneräntor. De låga räntorna har i sin tur ytterligare ökat den privata skuldsättningen och i mindre utsträckning hållit bostadspriserna uppe.

Sverige har gjort begränsade([2]) framsteg med att genomföra den landsspecifika rekommendationen från 2017. När det gäller politikområden som är relevanta för makroekonomiska obalanser har regeringen godkänt ett skärpt amorteringskrav ([3]) för bolån

([1]) I denna rapport bedöms Sveriges ekonomi mot bakgrund av kommissionens årliga tillväxtöversikt som lades fram den 22 november 2017. I översikten uppmanar kommissionen medlemsstaterna att genomföra reformer som gör den europeiska ekonomin mer produktiv, störningstålig och inkluderande. I samband med detta bör medlemsstaterna öka sina ansträngningar på de tre områdena i den ekonomiska politikens goda triangel – ökade investeringar, strukturreformer och en ansvarsfull budgetpolitik. Samtidigt offentliggjorde kommissionen rapporten om förvarningsmekanismen och i och med den inleddes den sjunde omgången av förfarandet vid makroekonomiska obalanser. I den rapporten konstaterades att Sverige borde bli föremål för en fördjupad granskning, som presenteras i den här rapporten.

([2]) Information om framsteg och åtgärder enligt råden i de olika delarna i de landspecifika rekommendationerna presenteras i översiktstabellen i bilagan.

([3]) Med amortering avses här kapitalåterbetalningar på bolån (se avsnitt 4.2.3).

vid höga skuldkvoter, och därigenom uppnått påtagliga framsteg på detta område. Vissa framsteg har gjorts med att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet. Myndigheterna fortsätter att gradvis genomföra 22-punktsprogrammet för att öka bostadsbyggandet och effektivisera bostadsmarknaden. Regeringen har också lagt fram ett nytt initiativ för att få fler utländska företag att verka i den svenska byggsektorn. Inga större politiska åtgärder har vidtagits för ökad flexibilitet i hyressättningen. Slutligen finns det viktiga delar av rekommendationen som inte har följts upp med politiska åtgärder, särskilt när det gäller den förmånliga skattebehandlingen av bolån och bostadsägande. I fråga om dessa aspekter av rekommendationen har inga framsteg gjorts.

När det gäller framstegen med att uppnå de nationella målen inom Europa 2020-strategin, fortsätter Sverige att uppvisa bra resultat med sysselsättningsgrad, utsläpp av växthusgaser, andel förnybar energi, andel unga med endast grundskoleutbildning, andel personer med högre utbildning samt fattigdomsrisk. Områden där framstegen fortfarande är relativt svaga är energieffektivitet och FoU-mål.

Sverige presterar väl när det gäller indikatorerna i den sociala resultattavlan som kompletterar den europeiska pelaren för sociala rättigheter. Sysselsättningen är hög, medan skillnaderna i sysselsättning mellan könen och andelen ungdomar som varken arbetar eller studerar är låg. De positiva resultaten, även när det gäller deltagande i aktiva arbetsmarkandsåtgärder och antal barn i formell barnomsorg, beror på en sofistikerad välfärdsmodell, en stark dialog mellan arbetsmarknadens parter och en hög jämställdhet.

Nedan redogörs för de viktigaste slutsatserna av den fördjupade granskningen som görs i denna rapport och för de politiska utmaningar som följer.

- **Även om bankerna är sunda finns det svagheter som är kopplade till deras växande exponering för hushållens bolån.** Bankerna är fortsatt lönsamma. De lagfästa kapitalrelationerna är höga, även om kapitalets andel av de totala (oviktade) tillgångarna förblivit stabilt på en låg nivå. Med tanke på den ständigt ökande andel som bolånerelaterad utlåning utgör i bankernas balansräkningar utgör risken för en snabb minskning av bostadspriserna en allvarlig sårbarhet för banksystemets stabilitet. Eftersom de svenska bankkoncernerna är systemviktiga i alla länder på den nordisk-baltiska finansmarknaden, kan dessutom eventuella chocker i banksektorn få betydande konsekvenser för grannländerna.

- **Hushållens skuldsättning har fortsatt att öka från en redan hög utgångsnivå.** Hushållens skuldsättning ökade med 7,0 % under 2017, och uppgick till ca 86 % av BNP och 184 % av den disponibla inkomsten – bland de högsta nivåerna i EU. Detta beror huvudsakligen på högre bolånevolym, som är kopplat till höga bostadspriser och ökad nybyggnation i kombination med strukturella snedvridningar som gynnar bolånefinansierade fastighetsinvesteringar. Skuldnivåerna är ojämnt fördelade: låginkomsthushåll och yngre hushåll har särskilt höga skulder i förhållande till sina inkomster. Sverige har de senaste åren vidtagit flera makrotillsynsåtgärder, bl.a. ett amorteringskrav för bolån 2016. Detta krav förefaller att ha påverkat låntagarnas beteende avsevärt, men den samlade effekten på den totala skuldsättningen förblir blygsam. Mer allmänt sett förefaller makrotillsynsåtgärderna hittills ha haft begränsad inverkan på bolåneökningen.

- **Efter två decennier av kraftigt stigande bostadspriser har bostadsmarknaden gradvis gått med under hösten 2017, varefter priserna steg något under januari 2018 men ligger kvar över de ekonomiska fundamenten.** Strukturella nyckelfrågor är bl.a. skatteincitament som gynnar bostadsägande och bolån, och fortsatt fördelaktiga kreditvillkor i kombination med fortfarande relativt låg amortering. Trots en kraftig ökning av nyproduktionen av bostäder på senare år råder det fortfarande brist på bostäder, särskilt till överkomligt pris i storstadsregionerna. Denna brist i bostadsutbudet är kopplad till strukturella ineffektiviteter, däribland begränsad konkurrens inom byggsektorn på grund av inträdeshinder för småföretag och utländska företag och de stora byggherrarnas förmåga att kontrollera markresurser. Det finns även hinder för ett effektivt utnyttjande av det befintliga

bostadsbeståndet. På hyresmarknaden skapar hyror under marknadspris inlåsning och insider/outsider-effekter. På egnahemsmarknaden motverkar reavinstskatterna husägarnas rörlighet. Bostadsbristen hämmar också arbetskraftens rörlighet och kan bidra till ojämlikhet mellan generationerna.

- **Hushållens fortsatt stigande skuldsättning och bankernas exponering mot bolån är en växande risk för den makroekonomiska stabiliteten.** Trots gradvisa politiska åtgärder forsätter bolåneskulderna att öka. Då bostadsmarknaden fortfarande förefaller övervärderad, även efter den senaste tidens prisminskningar, innebär den stigande skuldsättningen en ökad risk för en kaotisk korrigering. Detta kan leda till en snabb minskning av utlåningen, med negativa återverkningar på den reala ekonomin och möjligen även banksektorn.

I denna landsrapport redogörs även för andra viktiga strukturfrågor, som kan ställa Sveriges ekonomi inför särskilda utmaningar:

- **Trots gynnsamma ekonomiska villkor har vissa befolkningsgrupper svårt att hitta jobb.** Sverige har hög sysselsättning och låg långtidsarbetslöshet. Utmaningar kvarstår dock, till exempel att integrera lågkvalificerade personer och migranter från länder utanför EU på arbetsmarknaden. Denna utmaning torde kvarstå de kommande åren med tanke på omfattningen och sammansättningen av inflödet av asylsökande i slutet av 2015. Satsningar har gjorts för att öka de nyanlända migranternas anställbarhet och ett nytt förenklat system med introduktionsjobb ska inledas under våren 2018.

- **Skillnaderna mellan olika samhällsgrupper i fråga om utbildningsresultat är stora och har ökat**. Trots den senaste tidens åtgärder verkar inte utbildningssystemet främja kvalitetsutbildning för alla. Integrationen av nyanlända migrantelever behöver följas noggrant, liksom den tilltagande lärarbristen.

- **Ekonomin drar nytta av ett gynnsamt företagsklimat, även om hinder för investeringar och långsiktig tillväxt finns kvar.** Sverige fungerar väl i fråga om effektiv offentlig förvaltning, tillgång till finansiering för små och medelstora företag samt företagens innovation och internationalisering. Systemet för offentlig upphandling fungerar väl, men de små och medelstora företagens investeringar hålls i vissa fall tillbaka av bristande insyn i den offentliga upphandlingen. Slutligen finns det utrymme för närmare samarbete mellan den akademiska världen och näringslivet.

1. EKONOMISK SITUATION OCH FRAMTIDSUTSIKTER

BNP-tillväxt

Den ekonomiska aktiviteten förblev stark och balanserad. BNP ökade med 3,2 % under 2016 och förväntas ha ökat med 2,7 % under 2017 enligt kommissionens preliminära vinterprognos 2018. Den inhemska efterfrågan och exporten gynnades av en fortsatt expansiv penningpolitik och en uppgång i den globala efterfrågan (diagram 1.1).

Investeringarna drevs upp av stigande byggverksamhet. Investeringarna ser ut att ha bidragit med nära 2 procentenheter BNP-tillväxt under 2017. Årtionden av uppdämd bostadsefterfrågan har lett till stark byggverksamhet de senaste åren. Under 2017 överträffade antalet påbörjade bostäder rekordnivån det föregående året, och investeringarna i bostäder spås ha växt med över 10 %. Annan bygg- och anläggningsverksamhet, särskilt offentliga byggnader och anläggningar, bidrog också till att driva upp tempot. Detta nya utbud är dock otillräckligt för att tillgodose de förutspådda bostadsbehoven (se avsnitt 4.2.2).

Diagram 1.1: **Produktionsgap, BNP-tillväxt och komponenter i den (1)**

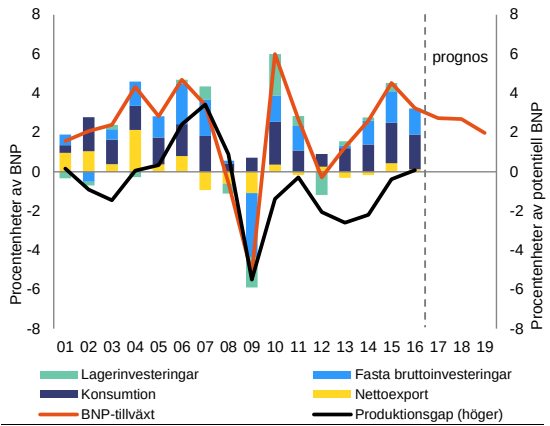

1)Prognoser för 2017–2019 med antagande om oförändrad politik.
Källa: Europeiska kommissionen

De ekonomiska utsikterna är goda. Investeringstillväxten förväntas avta, men den ytterligare förstärkningen av världsekonomin torde gynna Sveriges lilla, öppna och konkurrenskraftiga ekonomi de kommande åren. Totalt sett spås den reala BNP-tillväxten ligga kring 2,7 % under 2018 och minska till 2,0 % under 2019, i och med att ekonomin hittar tillbaka till sin potential.

Investeringarna förväntas öka i långsammare takt. Eftersom kapacitetsutnyttjandet är högt, är exportföretagen benägna att investera i ytterligare utrustning som krävs för att kunna bemöta efterfrågan utomlands. Den senaste tidens nedgång i bostadspriserna väntas dämpa bostadsinvesteringarna. Totalt spås investeringarna växa med omkring 2 % 2019.

Den offentliga och privata konsumtionens tillväxt förväntas avklinga. Trots måttliga löneökningar förväntas den ökande sysselsättningen, de låga räntorna och fler sociala transfereringar och skattelättnader hålla uppe den disponibla inkomsten och den privata konsumtionen under 2018. En stigande kärninflation och högre bostadspriser (på grund av gradvis högre räntor) spås inte påverka tillväxten i den privata konsumtionen nämnvärt under 2019. Den offentliga konsumtionen var i stort sett oförändrad 2017 men spås öka något eftersom budgetpropositionen för 2018 omfattar höjda anslag till kommunerna för personal och för ett förbättrat tillhandahållande av välfärdstjänster och utbildning.

Potentiell tillväxt

Den positiva ekonomiska utvecklingen märks också i Sveriges potentiella tillväxt, som har återgått till nivåerna före krisen. Efter en kraftig minskning när finanskrisen slog till 2009 har den potentiella tillväxten återhämtat sig, men dess sammansättning har ändrats. Arbetskraftens bidrag ökade tack vare en större befolkning i arbetsför ålder, till följd av migration och ökat arbetskraftsdeltagande. Dessutom har sedan 2013 en större kapitalvolym till följd av ökade investeringar också stött ekonomins potential (diagram 1.2). Bidraget från den totala faktorproduktiviteten (TFP) är dock lägre än före krisen, trots att den ökat sedan 2009. Detta kan tyda på en minskad effekt av informations- och kommunikationsteknik och stagnerande FoU-investeringar i landet (Edquist och Henrekson, 2016). Dessutom utgör den långsiktiga övergången till en mer tjänstedominerad, arbetskraftintensiv ekonomi en strukturell faktor i ekonomins sammansättning som försvagar TFP utvecklingen.

Utsikterna för den totala faktorproduktiviteten är balanserad, eventuellt med minskad avkastning av teknisk innovation (Konjunkturinstitutet, 2017).

Diagram 1.2: **Bidrag till potentiell tillväxt (1) (2)**

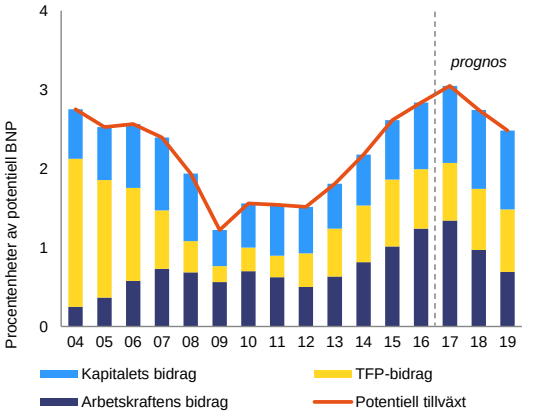

1)Prognoser för 2017–2019 med antagande om oförändrad politik.
2)TFP: total faktorproduktivitet
Källa: Europeiska kommissionen (höstprognos 2017)

Inflation och penningpolitik

Trots en stark ekonomisk tillväxt och en expansiv penningpolitik spås inflationen förbli dämpad. Under en period 2017 föreföll det som om högre importpriser till följd av den svenska kronans värdeminskning under 2016 och stigande energipriser skulle leda till en inflation på över 2 %. I slutet av 2017 var dock den totala inflationen tillbaka på 1,9 %. Även om kapacitetsutnyttjandet är högt efter flera år av stark ekonomisk tillväxt, har kostnadstrycket ännu inte byggts upp. Riksbanken har kontinuerligt satt in sina penningpolitiska verktyg för att styra inflationen mot målet. Kärninflationen, dvs. den underliggande långsiktiga inflationen exklusive instabila delar som livsmedel och energi, ökar gradvis men hålls tillbaka av låga löneökningar. Under de närmaste åren förväntas en ytterligare minskning av utbudet på arbetskraft och den ekonomiska tillväxten bidra till ökad kärninflation. Det harmoniserade konsumentprisindexet förväntas totalt sett öka med 1,8 % under 2018 och 1,7 % under 2019.

Riksbanken har för avsikt att hålla reporäntan negativ under 2018 för att stabilisera inflationen kring målet på 2 %. Sedan början av 2016 har Riksbanken hållit reporäntan på -0,5 %, och har de senaste tre åren köpt upp statsobligationer för 290 miljarder kronor (30,1 miljarder euro) för att öka inflationen och inflationsförväntningarna. I december 2017 beslutade Riksbanken att avsluta programmet för köp av tillgångar, även om återköpen skulle fortsätta i sex kvartal till, och tillkännagav att reporäntan skulle börja höjas långsamt i slutet av 2018. Det mycket låga ränteläget i förening med andra strukturella faktorer som driver ned bolånekostnaderna och den fortsatta bostadsbristen har bidragit till hushållens ökande skuldsättning och de stigande bostadspriserna. Dessa ökningar har gjort finanssystemet och ekonomin som helhet mer sårbara för externa chocker (se avsnitt 4.2).

Privat skuldsättning

Under 2017 fortsatte hushållens skulder att öka snabbare än den ekonomiska tillväxten. Hushållens skulder uppgick under tredje kvartalet 2017 till 184 % av den disponibla inkomsten eller cirka 86 % av BNP, vilket var bland de högsta nivåerna i EU (se avsnitt 4.2.3). Vissa marginella positiva nyheter kan nämnas, bl.a. till följd av det nya amorteringskrav som infördes 2016. Det har bidragit till att hålla efter bolån med mycket hög skuldkvot, och lett till en måttlig minskning av den genomsnittliga skuldkvoten för nya bolånetagare efter flera års starka ökningar. Totalt sett har dock hushållens skuldsättning fortsatt att öka i ungefär samma takt som tidigare med 6–7 % per år (diagram 1.3).

Diagram 1.3: **Hushållens skuldsättning**

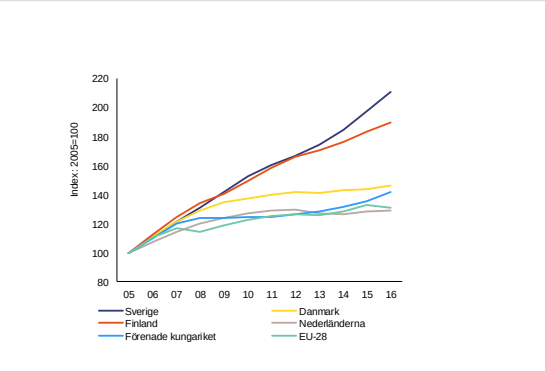

Källa: Eurostat

Diagram 1.4: **Brist på arbetskraft i ekonomin (1)**

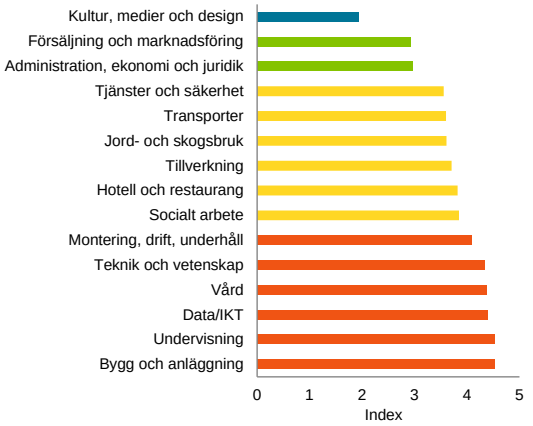

1) Indexet består av ett vägt medelvärde baserat på en undersökning av ungefär 11 000 arbetsgivare i den privata sektorn samt kommuner och landsting. Graden av brist spänner från 1,00 = för stort arbetskraftsutbud till 5,00 = uttalad brist på arbetskraft.
Källa: Arbetsförmedlingen

Arbetsmarknad

Gynnsamma ekonomiska villkor ligger till grund för en kraftig förbättring av arbetsmarknaden. Under det tredje kvartalet 2017 hade Sverige en av de högsta sysselsättningsgraderna i EU (81,8 %), över det nationella målet (80 %). Arbetslösheten är lägre än genomsnittet i EU (6,8 % mot 7,5 % i EU tredje kvartalet 2017), och både ungdomsarbetslösheten och andelen personer som varken arbetar eller studerar minskade 2016. Brist på arbetskraft märktes emellertid i sektorer som bygg och anläggning, utbildning, hälso- och sjukvård, forskning, teknik och informations- och kommunikationsteknik. Däremot minskar sysselsättningen bland lågutbildade, vilket kan tyda på felmatchning av kompetens (diagram 1.4). Arbetslösheten ser därför ut att stabiliseras på omkring 6,5 % under 2018–2019.

Att få ut invandrare på arbetsmarknaden är fortfarande en utmaning (se avsnitt 4.3). Andelen personer bosatta i Sverige men födda utanför EU är bland de högsta i EU, eftersom landet under årtionden har lockat till sig migranter av humanitära skäl och för familjeåterförening. Sedan 2008 har Sverige också tagit emot arbetskraftsinvandrare från länder utanför EU. Arbetslösheten för personer som är bosatta i Sverige men födda utanför EU uppgick 2016 till 19 % (diagram 1.5), fyra gånger högre än för inrikes födda.

På medellång sikt kan ekonomin gynnas av en framgångsrik integration av migranter på arbetsmarknaden. Den gradvisa ökningen av arbetskraft kan leda till en långsammare minskning av arbetslösheten på kort sikt, men erfarenheten visar att med tiden brukar personer som beviljats asyl hitta jobb och bidra till den ekonomiska tillväxten.

Diagram 1.5: **Arbetslöshet efter grupp**

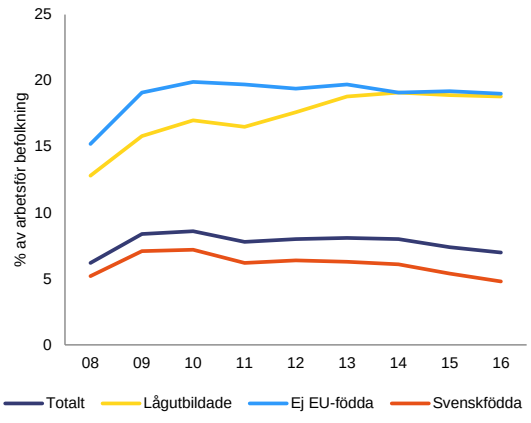

Källa: Europeiska kommissionen

Ojämlikhet

Sverige har en av de lägsta inkomstskillnaderna i EU. Tillväxten kommer alla till del: hushållens inkomst per person ökar snabbare än BNP per person ([4]). Fördelningen av marknadsinkomsterna (dvs. före skatter och transfereringar och exklusive pensioner) är jämnare än i de flesta EU-länder, eftersom löneskillnaderna är ganska små. Dessutom minskar skatte- och förmånssystemens omfördelningseffekter ojämlikheten ytterligare (under 2014 minskade Ginikoefficienten ([5]) från 45 före skatter och transfereringar till 25 efter skatter och transfereringar).

Trots det har inkomstskillnaderna ökat i Sverige de senaste decennierna. Andelen av landets inkomst som går till de översta 10 % av befolkningen ökade från omkring 20 % till 30 % åren 1982–2014 (diagram 1.6). Lönefördelningen har förblivit relativt stabil. Förändringarna verkar bero på att kapitalinkomsterna ökat, att skatte- och bidragssystemen med tiden blivit mindre effektiva för att motverka marknadsojämlikheten samt att hushållens sammansättning förändrats strukturellt.

De stadigt ökande bostadspriserna och avsaknaden av arvs- och gåvoskatter har dock fått negativa följder för förmögenhetsfördelningen (Lundberg m.fl., 2018, OECD, 2017b). Dessutom är den nuvarande skattebehandlingen av ägarbebodda bostäder med bolån regressiv till följd av låg periodisk fastighetsskatt, som i allmänhet inte är anpassad till fastighetens värde. Detta kombineras med full avdragsrätt([6]) för bolåneräntor (se *Efterfrågesidan* i avsnitt 4.3.1).

Diagram 1.6: **Förändringar av andelen inkomst till den högsta decilen i landets befolkning sedan 1945 (1)**

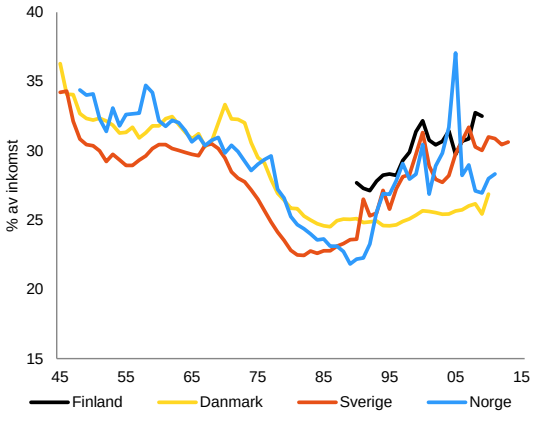

1) Inklusive kapitalinkomster, före skatter och transfereringar.
Källa: World Wealth and Income database

Konkurrenskraft

Sverige har upprätthållit sin kostnadskonkurrenskraft, då löneökningarna förblir små trots hög ekonomisk aktivitet. Under första halvåret 2017 enades exportindustrin i löneförhandlingarna om en årlig ökning på 2,2 % åren 2017–2019. Detta begränsade resultat var följden av förhandlingar som inleddes 2016 mot bakgrund av ett pris- och lönetryck nedåt från de viktigaste handelspartnerna, ökad e-handel och politisk osäkerhet i Europa. Sedan dess har andra sektorer nära följt detta riktmärke, med undantag för vissa yrken inom offentlig sektor. Även om lönerna förväntas öka något mer de kommande

([4]) Sverige ligger på sjätte plats av de 29 avancerade ekonomierna i 2018 års index för inkluderande utveckling (World Economic Forum) och på tredje plats av EU:s 26 medlemsstater.

([5]) Ju närmare Ginikoefficienten ligger 100, desto mer ojämlik är inkomstfördelningen. Ju närmare Ginikoefficienten ligger 0, desto mer jämlik är inkomstfördelningen.

([6]) Om bolåneräntorna är högre än eventuella kapitalinkomster (som schablonbeskattas med 30 %) får man jämka överskottet mot den skatt man är skyldig på sina arbetsinkomster. Det gäller med 30 % på förluster på upp till 100 000 kronor och därefter med 21 % för resterande belopp.

åren, spås kostnadskonkurrenskraften utvecklas på ett måttfullt sätt.

Utlandsställning

Utrikeshandeln är en viktig drivkraft för Sveriges ekonomi. Den exponerade sektorn står för nära hälften av BNP och en tredjedel av sysselsättningen. Ekonomin har blivit mer tjänsteintensiv, och tjänsteexporten har överträffat varuexporten i över ett decennium. Ökad utländsk efterfrågan stärkte exporten under andra halvåret 2017, och tempot spås öka ännu mer under 2018. Importtillväxten tros avmattas något beroende på den inhemska efterfrågan. Nettoexporten beräknas därför bidra positivt till BNP-tillväxten under 2018 och 2019.

Överskottet i bytesbalansen beror framför allt på stora besparingar. Det långvariga överskottet i bytesbalansen minskar, från 8,6 % av BNP under 2006 till 5,1 % av BNP under 2016. Överskottet ger inte anledning till oro: nära 40 % drivs av varuförmedling ([7]), dvs. multinationella företag som har flyttat sin produktion utomlands (för att få konkurrensfördelar) men som har kvar huvudkontor, forskning och utveckling och andra centrala funktioner och tillgångar i Sverige. Överskottet beror också snarare på hushållens stora sparande än på underinvesteringar (se avsnitt 4.4.1). Nettoutlandsställningen är dock bara svagt positiv, vilket innebär att de totala utländska tillgångarna överskrider skulderna (diagram 1.7). Värderingseffekter och mätfel kan dock leda till att nettoutlandsställningen även fortsättningsvis underskattas (kommissionen, 2016a, s. 13–14).

([7]) Varuförmedling är marginalen mellan inköpspriset och försäljningspriset när svenska företag köper och återförsäljer varor utomlands, utan att varorna passerar den svenska gränsen.

Diagram 1.7: **Nettoställning mot utlandet**

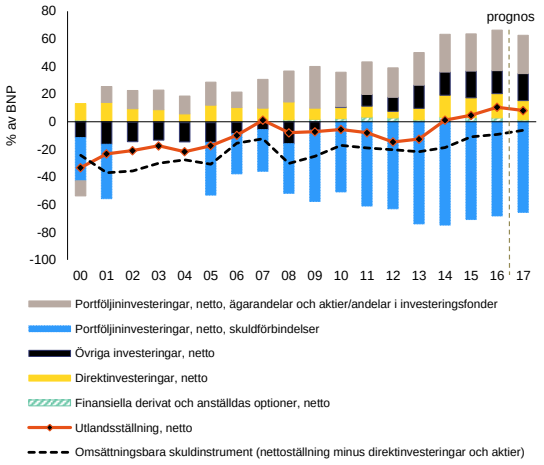

Källa: Europeiska kommissionen

Offentliga finanser

De offentliga finanserna har förblivit starka. Skatteuppbörden, som understöds av en stabil ekonomisk tillväxt, var en positiv överraskning. Samtidigt blev utgifterna för att ta emot och integrera asylsökande lägre än väntat 2016–2017. Det får till följd att det totala överskottet i den offentliga sektorns finanser ser ut att nå 0,9 % av BNP under 2017, med råge över det ursprungliga målet i budgeten för 2017, vilket tyder på ett strukturellt överskott på 0,8 % av BNP. Eftersom åtgärderna i budgetpropositionen för 2018 bara delvis är finansierade av ytterligare inkomstökningar, spås det totala överskottet minska till 0,7 % av BNP under 2018 och 0,6 % av BNP under 2019. Tack vare en försiktig ekonomisk förvaltning har den offentliga sektorns bruttoskuld minskat på senare år, och utvecklingen kan antas fortsätta i det att den offentliga skuldkvoten spås minska ytterligare till 34,4 % under 2019, vilket ligger långt under den fördragsfästa gränsen på 60 % av BNP (jfr avsnitt 4.1).

Tabell 1.1: **Ekonomiska huvudindikatorer – Sverige (1), (2)**

						Prognos		
	2004–2007	2008–2012	2013–2020	2015	2016	2017	2018	2019
BNP i fasta priser (12-månadersförändring)	3,8	0,5	1,9	4,5	3,2	2,7	2,7	2,0
Potentiell tillväxt (12-månadersförändring)	2,6	1,5	1,9	2,6	2,8	3,0	2,7	2,5
Privat konsumtion (12-månadersförändring)	3,0	1,4	2,0	3,1	2,2	.	.	.
Offentlig konsumtion (12-månadersförändring)	0,6	1,4	1,4	2,4	3,1	.	.	.
Fasta bruttoinvesteringar (12-månadersförändring)	7,1	-0,5	3,0	6,9	5,6	.	.	.
Export av varor och tjänster (12-månadersförändring)	7,6	0,9	2,2	5,7	3,3	.	.	.
Import av varor och tjänster (12-månadersförändring)	7,4	1,6	3,0	5,2	3,4	.	.	.
Bidrag till BNP-tillväxt:								
Inhemsk efterfrågan (12-månadersförändring)	3,1	0,9	2,0	3,7	3,1	.	.	.
Lagerförändringar (12-månadersförändring)	0,1	-0,1	0,2	0,4	0,0	.	.	.
Nettoexport (12-månadersförändring)	0,6	-0,3	-0,2	0,4	0,1	.	.	.
Bidrag till potentiell BNP-tillväxt:								
Totalt antal arbetade timmar (12-månadersförändring)	0,5	0,6	0,6	1,0	1,2	1,3	1,0	0,7
Kapitalbildning (12-månadersförändring)	0,7	0,6	0,6	0,8	0,8	1,0	1,0	1,0
Total faktorproduktivitet (12-månadersförändring)	1,3	0,3	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8
Produktionsgap	1,6	-1,7	-2,4	-0,4	0,1	0,2	0,2	-0,2
Arbetslöshet	7,1	7,8	8,0	7,4	6,9	6,6	6,4	6,3
BNP-deflator (12-månadersförändring)	1,5	1,8	1,4	2,1	1,6	2,2	2,2	2,1
Harmoniserat konsumentprisindex (HIKP, 12-månadersförändring)	1,3	1,9	0,3	0,7	1,1	1,9	1,8	1,7
Nominell ersättning per anställd (12-månadersförändring)	3,9	3,0	2,1	2,7	2,8	2,7	2,7	2,4
Arbetsproduktivitet (real, per sysselsatt, 12-månadersförändring)	2,9	0,0	0,7	3,0	1,5	.	.	.
Enhetsarbetskostnader (hela ekonomin, 12-månadersförändring)	1,0	3,0	1,3	-0,3	1,3	1,4	1,4	1,2
Reala enhetsarbetskostnader (12-månadersförändring)	-0,5	1,2	-0,1	-2,3	-0,3	-0,9	-0,8	-0,9
Real effektiv växelkurs (enhetsarbetskostnad, 12-månadersförändring)	-0,3	1,3	-0,2	-6,3	0,1	-0,1	-0,1	-0,5
Real effektiv växelkurs (HIKP, 12-månadersförändring)	-0,7	0,0	-1,5	-5,2	0,8	-1,1	-0,2	.
Hushållens sparkvot (nettosparande i % av disponibel nettoinkomst)	7,0	12,3	15,8	15,1	16,5	.	.	.
Privat kreditflöde (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	12,7	7,8	4,7	7,5	7,6	.	.	.
Privata sektorns skuld (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	154,6	192,6	194,2	188,4	188,6	.	.	.
varav hushållens skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	61,7	76,2	82,8	83,6	85,1	.	.	.
varav icke-finansiella bolags skulder (konsoliderade uppgifter, % av BNP)	92,9	116,3	111,4	104,8	103,5	.	.	.
Nödlidande lån, brutto (% av totala skuldinstrument och totala lån och förskott) (2)	.	0,6	0,9	1,2	1,1	.	.	.
Bolag, nettoutlåning (+) eller nettoupplåning (-) (% av BNP)	3,4	0,9	-1,5	-2,0	-3,1	-2,5	-1,8	-1,2
Bolag, driftsöverskott brutto (% av BNP)	24,8	23,8	23,1	24,9	24,0	24,8	25,3	25,8
Hushåll, nettoutlåning (+) eller nettoupplåning (-) (% av BNP)	1,8	5,2	7,7	6,4	7,0	6,2	6,1	5,6
Deflaterat husprisindex (12-månadersförändring)	9,7	1,3	6,5	12,1	7,5	.	.	.
Bostadsinvesteringar (% av BNP)	3,8	3,6	3,8	4,6	5,2	.	.	.
Bytesbalans (% av BNP), betalningsbalans	7,1	6,2	4,9	4,7	4,4	4,8	5,0	5,1
Handelsbalans (% av BNP), betalningsbalans	6,7	5,2	4,7	4,9	4,2	.	.	.
Bytesförhållande för varor och tjänster (12-månadersförändring)	-0,5	-0,1	0,2	0,8	0,4	-0,5	0,4	0,0
Kapitalbalans (% av BNP)	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	.	.	.
Utlandsställning, netto (% av BNP)	-11,9	-8,7	-5,7	4,7	10,5	.	.	.
Utlandsskuld, netto, till marknadspris (% av BNP) (1)	-21,5	-22,3	-20,2	-10,9	-9,2	.	.	.
Utlandsskuld, brutto, till marknadspris (% av BNP) (1)	123,4	155,6	169,4	157,2	156,3	.	.	.
Exportresultat mot utvecklade länder (förändring i % över 5 år)	6,5	-4,9	-7,0	-7,8	-10,5	.	.	.
Exportmarknadsandel, varor och tjänster (12-månadersförändring)	-0,7	-4,2	-1,0	-1,3	1,1	.	.	.
Nettoinflödet av utländska direktinvesteringar (% av BNP)	2,3	2,5	2,7	1,7	-0,8	.	.	.
Saldot i de offentliga finanserna (% av BNP)	1,9	0,0	-1,5	0,2	1,2	0,9	0,7	0,6
Strukturellt budgetsaldo (% av BNP)	.	0,3	0,0	0,4	1,2	0,8	0,6	0,7
Offentlig bruttoskuld (% av BNP)	45,3	38,8	43,2	44,2	42,2	39,0	36,6	34,4
Kvot mellan skatt och BNP (%)	46,3	43,8	43,3	43,6	44,6	44,0	43,4	43,1
Skattesats för en person med genomsnittlig lön (%)	30,3	25,4	24,7	24,6	24,9	.	.	.
Skattesats för en person som tjänar 50 % av genomsnittlig lön (%)	26,0	20,4	19,9	19,8	20,1	.	.	.

1) Nettoställning mot utlandet exkl. direktinvesteringar och fondandelar
2) Inhemska bankkoncerner och fristående banker, utlandskontrollerade dotterbolag (i och utanför EU) och utlandskontrollerade filialer (i och utanför EU).
Källa: Eurostat och ECB den 30 januari 2018, om tillgängligt; kommissionen för prognoser (vinterprognosen 2018 för BNP och HIKP, i övrigt höstprognosen 2017)

2. FRAMSTEG MED DE LANDSSPECIFIKA REKOMMENDATIONERNA

Framstegen med att genomföra den rekommendation som riktades till Sverige 2017([8]) måste betraktas ur ett långsiktigt perspektiv, allt ifrån det att den europeiska planeringsterminen infördes 2011. Om man gör en flerårig bedömning av hur de landsspecifika rekommendationerna genomförts sedan första början har 78 % av alla rekommendationer till Sverige bedömts ha åtminstone ”vissa framsteg”. För 22 % av de landsspecifika rekommendationerna har ”begränsade” eller ”inga framsteg” gjorts (diagram 2.1). Man har kommit långt med rekommendationerna och genomfört dem fullständigt på flera politikområden, särskilt finanspolitisk styrning samt forskning och innovation. Begränsade framsteg har gjorts med att genomföra rekommendationerna om bostadsmarknaden och hushållens skuldsättning.

Diagram 2.1: **Genomförande av de landsspecifika rekommendationerna 2011–2017 hittills (1)**

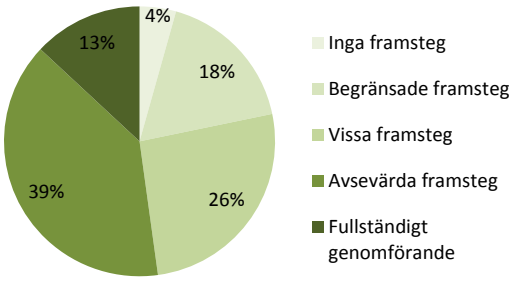

1) Den samlade bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna på det finanspolitiska området rör inte överensstämmelsen med stabilitets- och tillväxtpakten.
2) 2011–2012: Olika kategorier för bedömning av rekommendationerna.
3) Den fleråriga bedömningen av rekommendationerna avser genomförandet av dem sedan de först antogs till och med landsrapporten i februari 2018.
Källa: Europeiska kommissionen

Sverige har kunnat behålla en sund ställning i de offentliga finanserna. Den innebär att man följer det medelfristiga budgetmålet och håller skulden minskande och betydligt under gränsvärdet i fördraget.

På arbetsmarknaden har regeringen gjort vissa framsteg med att förbättra ungdomarnas sysselsättning. Framför allt har man agerat för att stärka lärlingsutbildning och andra former av arbetsplatsbaserad yrkesutbildning. Beträffande den senaste tidens inflöde av asylsökande är det för tidigt att bedöma resultatet för personer födda utanför EU, med tanke på omfattningen och den betydande tid det tar för integrationsåtgärder att ge full effekt.

Landet har varje år sedan 2011 fått en rekommendation som rör hushållens höga och fortsatt stigande skuldsättning och de ökande bostadspriserna. Myndigheterna har vidtagit ett antal åtgärder för att hjälpa till att minska bolånen och bostadspriserna och de därmed förknippade riskerna för ekonomin som helhet och finanssystemet.

Tyngdpunkten har hittills främst legat på makrotillsynsåtgärder och åtgärder mot flaskhalsar i bostadsutbudet. Några av makrotillsynsåtgärderna är ett tak för bolån på 85 % av fastighetens värde som infördes 2010, en gradvis höjning av riskviktsgolven för bolån 2013 och 2014 samt ett formellt amorteringskrav i juni 2016 (se avsnitt 4.2.3). Dessutom har Sverige antagit lagstiftning som syftar till att förstärka Finansinspektionens uppdrag. De här åtgärderna har visserligen förbättrat banksektorns motståndskraft (se avsnitt 4.2.1) men har inte varit tillräckliga för att hålla nere hushållens skuldsättning (se avsnitt 4.2.3). Dessutom har myndigheterna med tiden infört åtgärder för att rationalisera plan- och bygglovsreglerna och har tillhandahållit direkt budgetstöd till kommunerna för att uppmuntra byggande. Detta har lett till ett betydande uppsving inom byggsektorn de senaste åren, även om dagens byggande fortfarande inte räcker till för att tillgodose den väntade efterfrågan, särskilt i storstäderna (se avsnitt 4.2.2).

([8]) För bedömningen av tidigare reformer, se avsnitt 4.

Tabell 2.1: **Sammanfattning av bedömningen av de landsspecifika rekommendationerna**

Sverige	**Övergripande bedömning av framstegen med 2017 års landsspecifika rekommendation: Begränsade framsteg**
Rekommendation 1: *Ta itu med risker kopplade till hushållens skuldsättning, särskilt genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bostadslån eller genom att höja fastighetsskatten, samtidigt som utlåningen på en alltför hög skuldkvotsnivå tyglas. Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över beskattningen av kapitalvinster. (Relevant för resultattavlan för makroekonomiska obalanser)*	**Begränsade framsteg** • Inga framsteg när det gäller att begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bostadslån eller att höja fastighetsskatten. • Avsevärda framsteg när det gäller att begränsa utlåningen på en alltför hög skuldkvotsnivå. • Vissa framsteg när det gäller att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet.

1) Denna tabell omfattar ingen bedömning av överensstämmelsen med stabilitets- och tillväxtpakten.
Källa: Europeiska kommissionen

På det hela taget har Sverige gjort begränsade ([9]) framsteg med att genomföra den landsspecifika rekommendationen från 2017. Vissa politiska åtgärder har vidtagits som svar på rekommendationen (vilket har relevans för förfarandet vid makroekonomiska obalanser, se avsnitt 3). Rekommendationen har emellertid genomförts på ett ojämnt sätt och viktiga områden har inte åtgärdats. Regeringen har godkänt ett skärpt amorteringskrav för bolån vid höga skuldkvoter, som träder i kraft i mars 2018. När det gäller bostadsmarknaden fortsätter Sverige att successivt genomföra sitt 22-punktsprogram för att öka bostadsbyggandet och effektivisera bostadssektorn (se avsnitt 4.2.3). Myndigheterna har också lagt fram ett nytt initiativ för att få fler utländska företag att verka i den svenska byggsektorn. Inga större politiska åtgärder har dock vidtagits för ökad flexibilitet i hyressättningen. Inga framsteg har gjorts när det gäller att ändra avdragsrätten för bolåneräntor och lägga om dagens fastighetsskatter.

De europeiska struktur- och investeringsfonderna inriktas på problem för en inkluderande tillväxt och konvergens i Sverige, och har framgångsrikt hjälpt migranter med företagande och jobb och hjälpt kommunerna att tillhandahålla skräddarsydd utbildning och stöd för anställbarheten. De europeiska struktur- och investeringsfonderna bidrar framför allt till ett starkt innovationsklimat, kluster och tillgång till forskningsresurser för näringslivet (faktaruta 2.1).

([9]) Information om framsteg och åtgärder enligt råden i de olika delarna i de landspecifika rekommendationerna presenteras i översiktstabellen i bilagan. Denna övergripande bedömning omfattar ingen bedömning av efterlevnaden av stabilitets- och tillväxtpakten.

Faktaruta 2.1: **Påtagliga resultat genom EU:s stöd till strukturella förändringar i Sverige**

Sverige får stöd från de europeiska struktur- och investeringsfonderna med upp till 3,6 miljarder euro fram till 2020. Detta utgör omkring 3 % av de årliga offentliga investeringarna[1] åren 2014–2018. Den 31 december 2017 hade uppskattningsvis 2,1 miljarder euro (59 % av totalbeloppet) anslagits till projekt, och bidragit till att stärka konkurrenskraften hos 28 120 företag. Projektområdena är bl.a. internationalisering, företagsutveckling, inkubationstjänster och nyföretagande. Tillgång till riskkapital, särskilt venture capital, har förbättrats och genomförs genom en nationell fondandelsfond (23,1 miljoner euro), åtta regionala riskkapitalfonder (74 miljoner euro) och en ny nationell ”grön fond” med fokus på övergången till en koldioxidsnål ekonomi (38,7 miljoner euro).

De europeiska struktur- och investeringsfonderna bidrar till att åtgärda strukturpolitiska utmaningar. De används för att stödja ett starkt innovationsklimat, kluster och tillgång till forskningsresurser för näringslivet. Sverige använder medlen för att genomföra strategier för smart specialisering i alla regioner. Här ska mer än 5 600 företag ingå, liksom samarbete med forskningsinstitut för att föra ut nya produkter på marknaden. Övergången till en koldioxidsnål ekonomi stöds med 400 miljoner euro. Europeiska regionala utvecklingsfondens (Eruf) verksamhet i Sverige visar hur man kan använda fonderna för att integrera människor från länder utanför EU. Fokus har legat på att hjälpa migranter att bli företagare eller få jobb, och en särskild ansökningsomgång utlystes för innovativa lösningar. Ett antal projekt har godkänts och har hunnit en bra bit. Att stärka människors anställbarhet genom kompetensutveckling och utbildning får också stöd från Europeiska socialfonden (ESF) med 808 miljoner euro. De europeiska struktur- och investeringsfonderna har bidragit till att utveckla metoder och strukturer för mer individanpassad utbildning och anställbarhetsstöd. Nästan 80 000 personer har varit med i olika ESF-finansierade projekt.

Ett antal reformer har redan genomförts, som en förutsättning för stöd från de europeiska struktur- och investeringsfonderna[2]. Det rör sig om införlivande av direktivet om energieffektivitet och ändringar av statistiken om genomförandet av de europeiska struktur- och investeringsfonderna.

Sverige tar Europeiska fonden för strategiska investeringar (Efsi) i anspråk i allt högre grad. I december 2017 uppgick den totala finansieringsvolymen för verksamhet som godkänts inom Efsi till 1,7 miljarder euro, vilket förväntas leda till sammanlagda offentliga och privata investeringar på 6,3 miljarder euro. Energi ligger på första plats när det gäller godkänd verksamhet och volym, följt av forskning, utveckling och innovation samt digital teknik. Omkring 805 små företag och uppstartsföretag får detta stöd[3].

Finansiering genom Horisont 2020, Fonden för ett sammanlänkat Europa och andra direktförvaltade EU-fonder ska läggs till de europeiska struktur- och investeringsfonderna. I slutet av 2017 hade Sverige ingått avtal för 194 miljoner euro för projekt inom Fonden för ett sammanlänkat Europa.

https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/SE

[1] Offentliga investeringar definieras som fasta bruttoinvesteringar + investeringsbidrag + nationella utgifter för jordbruk och fiske.

[2] Innan programmen godkänns är medlemsstaterna skyldiga att iaktta ett antal förhandsvillkor, som syftar till att skapa bättre förutsättningar för de flesta offentliga investeringsområdena.

[3] Mer om detta finns i Efsi-faktabladet om Sverige: https://ec.europa.eu/commission/publications/country-factsheets-investment-plan-state-play_en.

3. SAMMANFATTNING AV DEN FÖRDJUPADE GRANSKNINGEN I FÖRFARANDET VID MAKROEKONOMISKA OBALANSER

Den fördjupade granskningen av den svenska ekonomin presenteras i denna rapport. Sverige utpekades våren 2017 som ett land med makroekonomiska obalanser, närmare bestämt stigande bostadspriser i kombination med hushållens ökande skuldsättning. I rapporten om förvarningsmekanismen 2018 konstaterades att en ny fördjupad granskning av Sverige skulle utföras för att bedöma de makroekonomiska obalansernas utveckling (Europeiska kommissionen 2017h). Analyser av betydelse för denna fördjupade granskning finns i följande avsnitt: banksektorn i avsnitt 4.2.1, bostadsmarknaden i avsnitt 4.2.2 samt privat skuldsättning i avsnitt 4.2.3.

3.1. OBALANSERNA OCH DERAS GRAD AV ALLVAR

Den privata skuldsättningen är 188 % av BNP, en av de högsta nivåerna i EU. Både hushållen (85 % av BNP i slutet av 2016) och de icke-finansiella företagen (103 % av BNP i slutet av 2016) har hög skuldsättning jämfört med andra EU-länder, och ligger också över kommissionens egna riktmärken för skuldsättning. Hushållens skuldsättning är särskilt oroande. Den har ökat snabbt och konstant, snabbare än BNP-tillväxten i över två decennier nu, främst på grund av bolån. Även om hushållens egna tillgångar är stora, är de i allmänhet inte likvida och deras värde är utsatt för marknadsrisker. Dessutom är skulderna ojämnt fördelade mellan hushållen, och det finns en betydande andel låntagare med hög skuldkvot, särskilt bland yngre hushåll och hushåll som köper bostäder i storstäderna.

Företagens skuldsättning är visserligen hög men uppvägs av stora buffertar i eget kapital och företagssparande. Trots det stora lånebeståndet är de finansiella riskerna begränsade tack vare sunda ekonomiska ställningar, särskilt i form av låg belåningsgrad och god lönsamhet. Dessutom är exponeringen mot extern finansiering fortfarande begränsad, även om den ökar. Inhemska lån, som visat sig motståndskraftiga under krisen, utgör den främsta finansieringskällan för icke-finansiella företag.

Den svenska ekonomin har en betydande exponering mot bostadsmarknaden, vilket gör den sårbar för chocker. De svenska bostadspriserna har ökat konstant i nästan två årtionden, även om marknaden gick ned något under hösten 2017, följt av en ny prisökning räknad på månadsbasis i januari 2018. Starka grundläggande faktorer, till exempel höga disponibla inkomster och hög befolkningstillväxt, kan förklara en del Sveriges historiska boprisökning, men flera indikatorer som pris-inkomstkvoten (överkomlighet) och pris-hyreskvoten (avkastning) tyder på att bostadspriserna ligger över sina fundamentala värden. Snedvridande beskattning och strukturell ineffektivitet på bostadsmarknadens utbudssida bidrar till denna övervärdering (se avsnitt 4.2.2). Riskerna med detta scenario föranledde 2016 Europeiska systemrisknämnden att utfärda en formell varning.

Banksektorn är solid, men är endast delvis skyddad mot en eventuell plötslig sänkning av bostadspriserna. Bankernas tillgångar har hittills presterat väl och har hög lönsamhet i förhållande till sina motsvarigheter i andra EU-länder. Emellertid förlitar sig bankerna i stor utsträckning på internationell kapitalmarknadsfinansiering, vilket ger upphov till en viss grad av löptidsobalans. Riskvikterna i deras interna modeller är låga och återspeglar kanske inte helt de underliggande riskerna i bankernas exponering mot hushållsbolån. Under en allvarlig nedgång på bostadsmarknaden kan denna sårbarhet därför få konsekvenser för ekonomin som helhet och finanssystemet. På grund av de svenska bankernas betydelse i regionen skulle de andra nordiska ekonomierna också kunna påverkas.

3.2. UTVECKLING, MÖJLIGHETER OCH POLITISKA ÅTGÄRDER

Även om den totala privata skuldsättningen i princip har stabiliserats i förhållande till BNP, fortsätter hushållens skuldsättning att öka. I december 2017 hade den ökat med 7,0 % mätt som 12-månadersförändring i nominella tal, och fortsatte att dra ifrån den ekonomiska tillväxten

och inkomsttillväxten. Ökningen av bolånen drivs på av stigande bostadspriser tillsammans med strukturella faktorer som gynnar lånefinansierade investeringar i fastigheter, särskilt avdragsrätt för bolåneräntor, rörlig ränta och långa löptider för bolån.

Myndigheterna har gradvis agerat för att motverka hushållens skuldsättning. Efter att 2016 ha infört ett krav på amortering av bolån godkände regeringen i slutet av 2017 strängare amorteringsregler som särskilt riktades mot lån vid höga skuldkvoter, och de nya reglerna träder i kraft i mars 2018. Riksdagen har även antagit lagstiftning för att stärka Finansinspektionens uppdrag. Det nya uppdraget gäller från och med februari 2018, och gör det möjligt för Finansinspektionen att reagera snabbare med ett bredare spektrum av åtgärder mot riskerna med hushållens växande skuldsättning.

Hittills förefaller dock åtgärderna ha haft begränsad inverkan på hushållens skuldsättning, och det finns fortfarande brister på centrala politikområden. Även om amorteringskravet från 2016 tycks ha haft en betydande inverkan på låntagarnas beteende, förefaller den totala effekten på skuldsättningen blygsam. Sverige har några av EU:s högsta skatteincitament för bostadsägande, på grund av relativt låg fastighetsskatt och höga boränteavdrag, samtidigt som reavinstbeskattningen är utformad så att den begränsar ett mer effektivt utnyttjande av befintliga bostäder. Dessa skatteincitament bidrar till problemet med ihållande ökning av hushållens skuldsättning.

Företagen fortsatte under 2017 sin skuldsaneringsprocess som pågått sedan krisen. De icke-finansiella företagens skulder som andel av BNP har minskat med omkring 25 procentenheter sedan kulmen 2009. Detta har främst varit följden av passiv skuldsanering genom att nettokreditflödet till företagen varit positivt men uppvägt av tillväxt och inflation. Inhemska banklån är fortfarande företagens viktigaste finansieringskälla, men storföretagen förlitar sig i allt större utsträckning även på obligationsmarknaden. Det möjliggör alternativ finansiering, men om en större andel av finansieringen kommer från obligationer kan företagen i vissa fall bli mer känsliga för volatilitet och turbulens på finansmarknaderna.

De svenska bankgrupperna har en stor och ökande exponering för hushållens bolån, men bankernas kapitalbuffertar förefaller tillräckliga för att stödja detta. De kortsiktiga riskerna för problem med hushållens återbetalning av lån verkar vara begränsade, med tanke på de låga lånekostnaderna och hushållens avsevärda budgetmarginaler. De uppblåsta värderingarna på bostadsmarknaden i kombination med hög skuldsättning gör dock hushållssektorn sårbar för chocker. Om exempelvis bolåneräntorna skulle öka avsevärt, eller om inkomsterna skulle drabbas av en extern chock för ekonomin, kan hushållen bli tvungna att snabbt minska sin konsumtion. Eftersom de svenska bankerna dessutom är beroende av kapitalmarknadsfinansiering, kan en nedgång på bostadsmarknaden leda till en plötslig ökning av deras finansieringskostnader och därmed förstärka effekterna av en eventuell prisjustering på den inhemska bostadsmarknaden. Tillsynsmyndigheterna är medvetna om dessa risker.

Bostadspriserna började minska under hösten 2017, men det kommer efter en långvarig och i princip obruten stark ökning. De reala bostadspriserna har mer än tredubblats de senaste två årtiondena, och ökat betydligt snabbare än inkomsterna. Till skillnad från merparten europeiska länder skedde i Sverige inte någon större korrigering av bostadspriserna under finanskrisen 2008–2009. Bostadspriserna ökade som mest 2015 med ungefär 12 % i reala tal, men sedan dess har tempot avmattats märkbart: under 2016 ökade de reala bostadspriserna med 7,6 %, och under 2017 dämpades marknaden ytterligare och under hösten minskade priserna till och med, räknat månadsvis. I januari 2018 ökade priserna igen med i genomsnitt 3,4 % räknat månadsvis, något högre än vad som kunde ha förväntats med tanke på den säsongsbetingade utvecklingen. De marknadssegment som tidigare utvecklats starkast, särskilt lägenheter i Stockholm, har varit särskilt svaga sedan början av 2017: priserna låg i januari 2018 nästan 10 % under toppnoteringarna från våren 2017. Trots det tyder värdeindikatorerna på att bostadspriserna fortfarande ligger mycket högt i förhållande till fundamenta.

Ett antal politiska åtgärder verkar ha bidragit till den senaste tidens trendbrott i bostadspriserna. Införandet av amorteringskravet 2016 hade sannolikt en måttfullt dämpande effekt

på priserna. Den successiva förenklingen av plan- och byggreglerna har i kombination med den snabba ökningen av bostadspriserna de senaste åren bidragit till nyproduktion av bostäder. Det pågående genomförandet av 22-punktsprogrammet för bostadsmarknaden kommer sannolikt att ytterligare förstärka utbudet av bostäder. Det blir dock viktigt att se till att nyproduktionen är inriktad på marknadssegment där behoven är som mest akuta, eftersom det blir allt tydligare att vissa marknadssegment (bland annat lyxlägenheter) är något övermättade. Det sistnämnda förhållandet är sannolikt en viktig bidragande orsak till den senaste tidens korrigering av bostadspriserna.

Några allvarliga strukturella snedvridningar på bostadsmarknaden har ännu inte åtgärdats. I synnerhet har inga åtgärder vidtagits för att reformera skatteincitamenten för bostadsägande och bolån (se ovan), liberalisera den hårda regleringen av hyresmarknaden och se över reavinstskatten på ägarbebodda bostäder. Dessutom finns det fortfarande utrymme att ytterligare åtgärda bristande tillgång till mark för bebyggelse, komplexa plan- och byggregler, begränsade incitament för kommunerna att stödja nybyggnation samt begränsad konkurrens inom byggsektorn.

3.3. HELHETSBEDÖMNING

Sverige står inför obalanser i form av hög privat skuldsättning och övervärderade bostadspriser. Den privata sektorns höga skuldsättning, särskilt hushållens, gör ekonomin sårbar för makroekonomiska chocker. Stora behov av skuldsanering kan leda till en skadlig justering som får återverkningar på konsumtions-, investerings- och kreditflödena. Trots den senaste tidens nedgång verkar bostadspriserna fortfarande uppblåsta. I händelse av en stor, okontrollerad nedgång på bostadsmarknaden finns det risk för negativa spridningseffekter till de andra nordiska länderna via finanssystemet.

De politiska åtgärder som har vidtagits för att komma till rätta med dessa obalanser har hittills varit otillräckliga. Myndigheterna har de senaste åren gradvis vidtagit vissa politiska åtgärder för att begränsa ökningen av hushållens skuldsättning, men dessa åtgärder verkar inte ha haft någon större inverkan. Dessutom har ett antal allvarliga strukturella snedvridningar på bostadsmarknaden ännu inte åtgärdats. Totalt sett finns brister i politiken för bostadsrelaterad beskattning och bostadsutbudets och hyresmarknadens funktion.

Tabell 3.1: **Bedömning av förfarandet vid makroekonomiska obalanser (*) – Sverige 2018**

	Grad av allvar	Utveckling och prognos	Politiska åtgärder
	Obalanser (ohållbara tendenser, sårbarheter och därtill hörande risker)		
Privat skuld (se avsnitt 4.2.3)	Sverige har fortfarande en av de högsta privata skuldsättningarna i EU med nästan 190 % av BNP i slutet av 2016. Den höga privata skuldsättningen ökar landets sårbarhet för makroekonomiska chocker, eftersom en skuldsanering kan leda till snabba korrigeringar inom konsumtion och investeringar. Hushållens skulder är särskilt oroande: de uppgick i slutet av 2016 till 182 % av den disponibla inkomsten och 86 % av BNP. Hushållen har god betalningsförmåga och goda tillgångar, men skulder och tillgångar är ojämnt fördelade och en stor andel av hushållen är exponerade för likviditets- och marknadsrisker.	Hushållens skuldsättning ökade ytterligare 2016 med 6,7 % i nominella tal under året, betydligt mer än BNP-tillväxten. Tendensen fortsatte 2017: hushållens skulder nådde under tredje kvartalet 2017 upp till 184 % av den disponibla inkomsten. Enligt Riksbanken prognos kommer hushållens skuldsättning 2020 att uppgå till nära 190 % av den disponibla inkomsten.	I december 2017 godkände regeringen Finansinspektionens förslag att höja amorteringskravet för bolån med 1 procentenhet per år för hushåll som lånar över 450 % av sin bruttoinkomst. Den nya regeln träder i kraft i mars 2018. Dessutom antog riksdagen lagstiftning om ett förstärkt uppdrag för Finansinspektionen, så att den kan reagera snabbare och sätta in ett bredare spektrum av åtgärder mot riskerna med hushållens ökande skuldsättning. De nya reglerna gäller fullt ut från och med februari 2018.
	Företagens skuldsättning är förhållandevis hög i jämförelse med andra EU-länder, men vägs upp av det höga värdet på företagens tillgångar och betydande kapitalbuffertar. Den återspeglar främst en stor andel internationella företag. Exponeringen för utlandsfinansiering är hög.	Företagens skuldsättning har i princip legat stabil, och företagen har fortsätt att passivt minska sina skulder.	De politiska åtgärderna är otillräckliga när det gäller incitament att ta bolån. Den fullständiga och ovillkorade avdragsrätten för bolåneräntor och det låga taket i fastighetsskatten har inte reformerats.
	Bankerna är välkapitaliserade, andelen nödlidande lån är en av de lägsta i EU och lönsamheten är en av de högsta. Dessa indikatorer mildrar men uppväger inte helt riskerna på grund av den höga skuldsättningen i den privata sektorn. De svenska bankernas beroende av kapitalmarknads-finansiering skulle kunna förstärka effekterna av en markerad bostadspriskorrigering.	Bankerna är i allt högre grad exponerade mot fastighetsmarknaden: lån till hushåll och icke-finansiella företag som innehar fastigheter har ökat ännu mer, och utgör omkring 80 % av storbankernas totala utlåning, varav 75 % bolån till hushållen. Samtidigt har bankernas kapitalbuffertar fortsatt att öka, på grund av den lägre genomsnittliga riskviktningen av bankernas tillgångar.	Finansinspektionens utökade befogenheter och de makrotillsynsåtgärder som vidtagits för att motverka riskerna på bostadsmarknaden (se ovan) bidrar till att stärka banksektorns motståndskraft.
	Den svenska banksektorn betjänar en stor del av marknaden i Norden och Baltikum, och utgör således en möjlig källa till spridningseffekter i händelse av ett snabbt påkommet behov av skuldsanering (se avsnitt 4.2.1).		
Bostäder (se avsnitt 4.2.2)	De svenska bostadspriserna förefaller betydligt övervärderade. Kvoterna mellan pris och inkomst respektive pris och hyra låg i slutet av 2016 omkring 45–60 % över det långfristiga medelvärdet, och	Bostadspriserna har ökat så gott som oavbrutet de senaste 20 åren. Efter en topp på 12 % under 2015 började bostadsprisökningen avmattas, men med en ökning på ungefär	De svenska myndigheterna fortsätter att genomföra det 22-punktsprogram för bostadsmarknaden som inleddes i juni 2016. Här ingår en rad initiativ för att öka tillgången till byggbar

(fortsätter på nästa sida)

Tabell (forts.)

	modellbaserade skattningar tyder på att priserna ligger knappt 10 % över den nivå som fundamenta motiverar. Denna övervärdering är en av de högsta i EU. Detta beror på en kombination av strukturella hinder för bostadsutbudet, särskilt i storstadsregionerna, och en förmånlig skattebehandling av bostadsägande och bolån. Uppblåsta bostadspriser i kombination med ett stort bolånebestånd medför en risk för en oordnad korrigering och negativa konsekvenser för den reala ekonomin och eventuellt banksektorn.	8 % under 2016 låg den ändå betydligt över inkomstökningarna. Ökningstakten är en av de största i EU. Under 2017 saktade bostadspriserna in betydligt, och under hösten började priserna gradvis falla, räknat månad till månad. På tolvmånadersbasis hade priserna i december 2017 sjunkit med omkring 2,5 %. I januari 2018 ökade dock priserna igen med i genomsnitt 3,4 % på månadsbasis, något mer än vad som kunde förväntas på grundval av säsongstendenserna. Trots den senaste tidens minskningar förblir priserna högre än vad de ekonomiska fundamenta tycks motivera, vilket antyder att det finns en risk för en oordnad korrigering. Denna skulle exempelvis kunna utlösas av en extern chock eller en snabb ökning av bolåneräntorna. Investeringarna i bostäder har återhämtat sig snabbt sedan 2012, om än från en mycket låg nivå. Trots den starka medvinden i bygg- och anläggningssektorn är utbudet av nya bostäder fortfarande för litet för de förutspådda behoven, även om det förefaller finnas ett överutbud inom vissa segment, särskilt lyxlägenheter.	mark, minska byggkostnaderna och korta ledtiderna i processen, liksom vissa särskilda reformer av hyresmarknaden. Dessutom har Sverige tagit initiativ för att främja utländsk konkurrens i byggsektorn genom att tillhandahålla plan- och byggregler på andra språk på en nätportal. De politiska åtgärderna är dock fortfarande otillräckliga, särskilt när det gäller de komplicerade plan- och byggreglerna, översynen av kommunernas incitament att stödja nybyggen, den svaga konkurrensen i byggsektorn samt den omfattande hyresregleringen.
Slutsatser från den fördjupade granskningen			
• Sverige kännetecknas av omfattande källor till obalanser i stockarna i form av hushållens höga skuldsättning på grund av de höga bostadspriserna, vilket är en risk eftersom det gör att Sverige kan drabbas av skadliga chocker och en eventuell oordnad korrigering. Detta kan i sin tur få skadeverkningar för den reala ekonomin och banksektorn, och eventuellt spridas till länder där de svenska bankerna har stora marknadsandelar.		
• Hushållens skuldsättning fortsätter att öka. Bostadspriserna började gradvis korrigeras under hösten 2017, men ligger kvar på en nivå som inte tycks överensstämma med ekonomiska fundamenta.		
• Vissa politiska åtgärder har vidtagits de senaste åren för att åtgärda den ökande skuldsättningen i de svenska hushållen, särskilt när det gäller makrotillsyn. Dessa åtgärder är dock otillräckliga för att råda bot på de tilltagande obalanserna. Överlag är åtgärderna otillräckliga när det gäller den bostadsrelaterade beskattningen, bostadsutbudet och hyresmarknaden.		

(*) I den första kolumnen sammanfattas graden av allvaret för att ge en uppfattning om obalansernas storleksordning. Den andra kolumnen visar obalansernas utveckling och framtidsutsikter. Den tredje kolumnen visar nyligen genomförda och planerade åtgärder. Resultat anges för varje källa till obalanser och korrigeringar. I de tre sista punkterna i tabellen sammanfattas de övergripande utmaningarna i fråga om allvar, utveckling och framtidsutsikter samt åtgärder.
Källa: Europeiska kommissionen

4. REFORMPRIORITERINGAR

4.1. OFFENTLIGA FINANSER OCH BESKATTNING

De offentliga finanserna är fortsatt starka. Sverige hade 2017 ett överskott i de offentliga finanserna på 0,9 % av BNP och ett strukturellt överskott på 0,8 % av BNP. Skuldkvoten väntas fortsätta att sjunka och hamna under det nya skuldankaret på 35 % till 2019. Budgetpropositionen för 2018 omfattar initiativ för att nå de viktigaste målen samtidigt som statsfinanserna förbättras. Initiativen gäller nya utgifter på cirka 40 miljarder kronor (4,1 miljarder euro) eller 0,8 % av BNP som är inriktade på arbetsmarknaden och integrationen av nyanlända, klimat och miljö, utbildning, hälso- och sjukvård och försvaret. Budgetpropositionen innehåller också ändringar av det finanspolitiska ramverket från och med 2019. Den försiktiga finanspolitiken i Sverige gör att riskerna för den finanspolitiska stabiliteten är låga på medellång och lång sikt.

4.1.1. DET FINANSPOLITISKA RAMVERKET

Det nyligen reviderade finanspolitiska ramverket ska säkerställa de offentliga finansernas hållbarhet. De svenska myndigheterna antog ett reformpaket för den finanspolitiska styrningen i slutet av 2017, som träder i kraft 2019**.** Framför allt sänks överskottsmålet från dagens 1 % av BNP till 0,33 % av BNP över en konjunkturcykel. Regeln för det strukturella saldot kompletteras av ett skuldankare på 35 % av BNP, vilket är ett nytt inslag som fungerar som ett riktvärde och som är förenligt med överskottsmålet ([10]).

Reformen förbättrar ramverkets stabilitet. Ramverkets viktigaste beståndsdelar är huvudsakligen oförändrade. Förändringarna, till exempel det nya skuldankaret i egenskap av ett uttalat flerårigt skuldmål, har bidragit till att Sveriges nationella reglering ligger i linje med direktivet om medlemsstaternas budgetramverk (2011/85).

([10]) De ändrade delarna ska enligt planerna integreras i samband med uppdateringen av regeringens proposition om det finanspolitiska ramverket under första halvan av 2018.

Finanspolitiska rådet har fått ett starkare mandat. Rådet har fått ett mer framträdande uppdrag att granska om reglerna följs och ska regelbundet utvärdera regeringens ekonomiska prognoser.([11])

Förfarandet för att utse Finanspolitiska rådets ledamöter har setts över. Hittills har ledamöterna nominerats av rådet själv. Till följd av en bred politisk överenskommelse kommer det systemet den 1 juli 2018 att ersättas av en process med en valberedning. Valberedningen ska omfatta ordföranden och vice ordföranden från riksdagens finansutskott samt myndighetscheferna för bland annat Konjunkturinstitutet och Statistiska centralbyrån. Att valda företrädare ska ingå i Finanspolitiska rådets nomineringsprocess motiveras med en önskan att öka det oberoende organets demokratiska legitimitet och öka dess ansvar och mångfald. Dock har tidigare och nuvarande ledamöter i rådet motsatt sig denna förändring eftersom den kan minska ledamöternas autonomi när nu valet av ledamöter blir mer politiskt.

4.1.2. UTVECKLINGEN PÅ SKATTEOMRÅDET

Det allmänna skattetrycket är fortfarande ett av de högsta i EU. Under 2017 var det totala skattetrycket 43,5 % av BNP jämfört med EU-genomsnittet på 39,4 % av BNP. Mot bakgrund av budgetens sammansättning för 2018 kommer den nivån att i stort vara oförändrad.

Budgetpropositionen för 2018 innehåller begränsade ändringar av skattesystemet. Bland ändringarna finns bland annat skattesänkningar för pensionärer för att stegvis minska skillnaderna mellan beskattningen av arbetsinkomster och beskattningen av pensioner. Enligt budgetpropositionen ökas också inkomstskatten för utomlands bosatta från 20 % till 25 %. Det finns planer på att ändra bolagsbeskattningen, till exempel en sänkt bolagsskatt (från 22 % till 20 %),

([11]) Se förra årets landsrapport för en detaljerad diskussion om reformpaketet. Läs betänkandet ”En översyn av överskottsmålet”: http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/09/sou-201667/

kombinerat med begränsade ränteavdrag för företag.

Andra skatteåtgärder är inriktade på småföretagen och en grönare och mer hållbar ekonomi. För att skapa fler jobb och främja företagandet får egenföretagare incitament för att anställa en första medarbetare, skatten sänks för personaloptioner som används av nystartade företag som ett alternativ till högre lön och det införs ett momsundantag för småföretag. För att göra ekonomin grönare omfattar budgeten högre flygskatter och lägre energiskatter på el för vissa näringar.

För att bromsa hushållens ökande skuldsättning skulle man kunna ta itu med skatteincitamenten. Det finns för närvarande inga planer på att se över beskattningen av boende, till exempel avdragen för boräntor eller den årliga fastighetsavgiften. Reformer på det här området skulle kunna bidra till en mer gynnsam utveckling för hushållens skuldsättning (se avsnitt 4.2) och skulle också ha goda effekter på inkomstskillnaderna, särskilt om överskottet används till att sänka skatten på arbete (faktaruta 4.1.1).

4.1.3. DE OFFENTLIGA FINANSERNAS HÅLLBARHET

Sveriges statsskuld väntas fortsätta att sjunka på medellång sikt. Sunda statsfinanser och en stark ekonomi ska enligt prognoserna leda till att statsskulden sjunker från 39 % 2017 till knappt 20 % 2028, vilket är mycket lägre än fördragets referensvärde på 60 % av BNP. Utsikterna för hållbarheten i Sveriges offentliga finanser verkar vara goda på kort, medellång och lång sikt. ([12]) ([13])

Skuldutvecklingen verkar kunna stå emot chocker. I alla scenarier fortsätter statsskulden sin nedåtgående trend och ökningen i skuldnivå jämfört med referensscenariot är måttlig. I det värsta scenariot med en växelkurschock (med en kumulativ depreciering på 20,8 % över två år) skulle bruttostatsskulden uppgå till 39,3 % av BNP 2019 eftersom över 26 % av statsskulden är utställd i utländsk valuta.

De offentliga utgifterna för långvarig vård och omsorg ska enligt prognoserna öka. Demografiska förändringar tyder på att utgifterna för långvarig vård och omsorg kan komma att öka kraftigt, från 3,2 % av BNP 2016 (bland de högsta nivåerna i EU) till 4,9 % av BNP 2070 (Europeiska kommissionen, 2018b). Det motsvarar en ökning med 41 %, vilket är jämförbart med EU-genomsnittet. Den befolkningsandel som får långvarig vård och omsorg är relativt hög i EU-termer, medan den underliggande nivån på behovet ([14]) i stort ligger i linje med EU-genomsnittet.

Sektorn för långvarig vård och omsorg är inte helt effektiv. Resurserna går inte alltid till de som behöver vården mest och som har minst råd med den. Dessutom är andelen som vårdas i institutionell miljö i stället för i hemmet relativt hög. Det är möjligt att öka flexibiliteten i systemet.

([12]) För en översikt över kommissionens bedömning av de offentliga finansernas hållbarhet, se Europeiska kommissionen, generaldirektoratet för ekonomi och finans (2018), *Debt Sustainability Monitor 2017*, European Economy Institutional Paper 071/2018.

([13]) De sunda utsikterna kommer att få ytterligare stöd av sexpartiuppgörelsen från december 2017 om en höjning av pensionsåldern. Under en femårsperiod fram till 2026 ska den lägsta pensionsåldern stegvis höjas från 61 till 64 år (vid 2023).

([14]) Om man till exempel utgår från den andel av befolkningen som rapporterar att de lider av kroniska sjukdomar eller hälsoproblem och andelen som rapporterar att de är mycket begränsade i sitt vardagsliv.

Faktaruta 4.1.1: **Effekter av en skatteväxling från arbete till tillgångar**

Den svenska avdragsrätten för bolåneräntor är en fråga som dragits i långbänk. Landet är ett av mycket få EU-länder som inte har något tak ([15]) för de skatteavdrag som bostadsägare får göra för sina bolåneräntor. Det ses allmänt som ett incitament för hushållen att ta stora lån och som en källa till växande obalanser (se avsnitt 4.2.2 och 4.2.3). För att korrigera de här obalanserna har rådet i sina landsspecifika rekommendationer upprepade gånger uppmanat Sverige att etappvis minska avdragsrätten för bolåneräntor. Att ta bort avdragsrätten skulle minska efterfrågan på bostäder och motverka alltför hög skuldsättning.

Europeiska kommissionens gemensamma forskningscentrum har använt EU:s mikrosimuleringsmodell för skatter och förmåner, Euromod[1], för att simulera effekten av en skatteväxling från arbete till tillgångar. Resultaten tyder på att avskaffade ränteavdrag i genomsnitt skulle få liten effekt på den disponibla inkomsten. Om det kombineras med sänkta skatter på arbete eller jobbskatteavdrag, skulle detta kunna öka anställbarheten och incitamenten för dem med lägre inkomster att arbeta, vilket skulle ytterligare minska ojämlikheten. De här simuleringarna ska främst förbättra vår förståelse för vilka effekter olika politiska val kan få för enskilda och ekonomin, samtidigt som möjliga avvägningar identifieras. Det är oundvikligt att simuleringar tar bort eventuella känslomässiga effekter som kan följa på en långtgående reform.

I ett första steg tittar man på de statsfinansiella effekterna och fördelningseffekterna av att avskaffa ränteavdragen. Ett avskaffat ränteavdrag skulle ge ytterligare 17 miljarder kronor (eller 1,8 miljarder euro) i intäkter (0,3 % av BNP). Det skulle minska hushållens disponibla inkomst med endast 0,8 % i ett jämt progressivt mönster mellan hushållsdecilerna (se tabell 1). Därmed minskas inkomstskillnaderna.

I ett andra steg används det nya skatteutrymmet till att sänka skatten på arbete för att stödja lågutbildade personer och personer födda utanför EU att träda in på arbetsmarknaden. Arbetslösheten i dessa grupper är relativt hög i Sverige. Enligt ekonomisk teori kan en omläggning av skattebördan från arbete till mer tillväxtvänliga inkomstkällor förbättra deltagandet på arbetsmarknaden. Den svenska beskattningen av arbete är relativt hög (25 % av BNP mot 19,6 % i genomsnitt i EU), särskilt för ensamstående arbetstagare som tjänar 50 % av genomsnittslönen (skattekil på 39,2 % mot EU-snittet på 32,8 %). Som illustration undersöks effekterna av två strategier som skatteväxlar från arbete till tillgångar: 1) öka efterfrågan på arbete genom att sänka arbetsgivaravgifterna från 33,2 % till 22,3 % för lågavlönade[2] med garanterad budgetneutralitet, 2) öka arbetskraftsutbudet med en riktad höjning av skatteavdraget för arbetsinkomster för de arbetstagare som tjänar mindre än genomsnittslönen samtidigt som skatteavdraget är återbetalningsbart[3].

Resultaten visar att rabatten för arbetsgivaravgiften sänker de implicita skattesatserna på arbetsinkomster för alla hushåll och att effekten är särskilt stor för löntagare i de första inkomstdecilerna (dvs. låg- och medelinkomsttagare – se diagram 2). Rabatten gör det möjligt att minska skillnaderna mellan arbetskostnad och nettolön och kan ge högre sysselsättning och/eller löner[4].

Sverige använder skatteavdrag för arbetsinkomster för att ge enskilda lämpliga skatteincitament att delta på arbetsmarknaden. Den simulerade reformen av skatteavdrag för arbetsinkomster skulle delvis kompensera för de sänkta disponibla inkomsterna till följd av det avskaffade ränteavdraget, särskilt mellan den första och den femte decilen (se diagram 1). Följaktligen skulle omfördelningseffekterna bli stora (sänkning av Gini-koefficienten från 0,239 till 0,237). Eftersom man i detta scenario inte använder hela skatteutrymmet, kan drygt 8 miljarder kronor (0,8 miljarder euro) användas till att finansiera till exempel kompletterande åtgärder som kompetenshöjning eller integration av svaga grupper på arbetsmarknaden.
Att använda hela beloppet på de frigjorda resurserna till en större ökning av skatteavdraget för arbetsinkomster uppväger merparten av den negativa effekten på den disponibla inkomsten av reformen av ränteavdraget, men ger ett mindre utslag på ojämlikheten (Giniindexet går från 0,239 till 0,238) och en svagare sysselsättningseffekt (en svag ökning av deltagandet på arbetsmarknaden, särskilt från kvinnor)[5].

([15]) Läs mer om avdragsrätten för bolåneräntor i fotnot 6.

Diagram 1 – Förändring i disponibel inkomst per decil

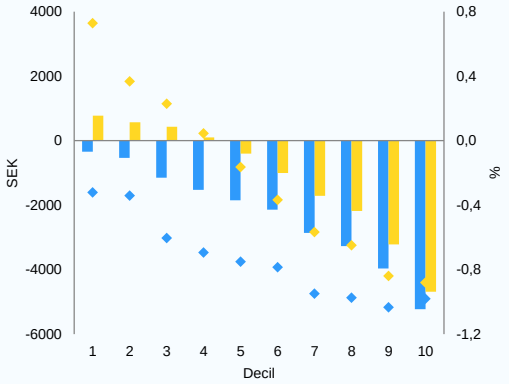

Anm.: Hushållen delas upp i deciler efter sin disponibla inkomst före reformerna. "1" representerar de 10 % av hushållen som har de lägsta inkomsterna, "10" de 10 % av hushållen med de högsta inkomsterna i stickprovet. Värdena har skattats som ett ekvivalerat genomsnitt för alla hushåll på årsbasis. Stolparna visar förändringar i reda pengar (skalan till vänster). Romberna visar den procentuella förändringen i disponibel inkomst (skalan till höger). Effekten av reformen av ränteavdraget visas i blått. Den kombinerade effekten av reformen av ränteavdraget och reformen av skatteavdraget visas i gult.

Diagram 2 – Implicita skattesatser på arbete per decil

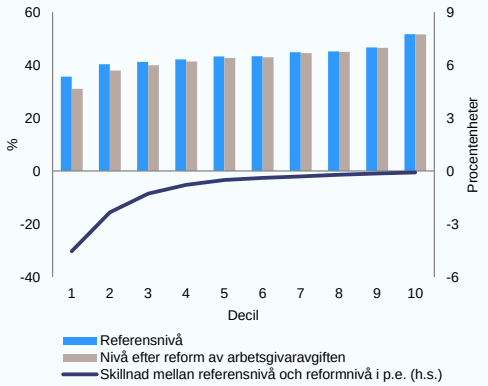

Anm.: De implicita skattesatserna beräknas för varje decil med hänsyn tagen till undergrupper av enskilda med positiva arbetsinkomster.

Källa: Europeiska kommissionens gemensamma forskningscentrum, beräkningar med hjälp av Euromod-modellen.

[1] Euromod simulerar förmånsrättigheter och skatteförpliktelser (inklusive sociala avgifter) för enskilda och hushåll enligt gällande skatte- och förmånsregler i varje EU-land. Simuleringarna bygger på representativa data från 2015 års europeiska undersökning av inkomst- och levnadsförhållanden.

[2] Vid 50 % av den genomsnittliga lönen, dvs. cirka 1 600 euro per månad i stickprovet.

[3] Om skatteavdraget för arbetsinkomster leder till att skatteskulden blir negativ ges beloppet till skattebetalaren.

[4] Euromod är en statisk modell som inte kan beakta möjliga andrahandseffekter och beteendeförändringar.

[5] Skattningar med en modell för arbetskraftsutbud.

4.2. DEN FINANSIELLA SEKTORN

4.2.1. BANKSEKTORN (*) ([16])

Översikt

Den svenska banksektorn är stor och sammankopplad. Sektorns tillgångar har på senare år uppgått till runt 300 % av landets BNP, medan det egna kapitalet under lång tid har legat på en i stort sett stabil nivå i förhållande till de totala tillgångarna. Med tanke på storleken och verksamheten i regionen har banksektorn en viktig roll och den är mycket sammankopplad med det finansiella systemet i Norden och Baltikum.

Bankernas lönsamhet är bland de högsta i Europa trots negativa räntor. Bankernas avkastning på eget kapital är i genomsnitt 12 %. Förutom låga finansieringskostnader och hög kostnadseffektivitet har de goda ekonomiska förhållandena ökat utlåningen och även intäkterna från rådgivnings- och transaktionsavgifter, vilket förbättrat lönsamheten.

Bankernas exponering på bostadsmarknaden ökar. Utlåningen till hushåll och icke-finansiella företag som innehar fastigheter har ökat och utgör cirka 80 % av de större bankernas totala utlåning. Av denna utlåning är cirka 75 % bolån till hushåll och återstående 25 % utlåning till företag med tillgångar i fastigheter. En alltför stor fokusering på bolån i bankernas portföljer kan leda till felallokeringar av lån till icke-produktiva användare.

Tillgångarnas goda kvalitet har varit en av den svenska banksektorns starka sidor. Under 2016 låg den genomsnittliga andelen nödlidande lån mycket under EU-genomsnittet på 5,2 % och den är fortfarande en av de lägsta i EU. Hög återbetalningsförmåga på grund av ett högt sparande och en stark återbetalningskultur har bidragit till att begränsa antalet betalningsinställelser.

Bankernas kapitalbuffertar har vuxit och överskrider kraven. Som svar på de risker för stabiliteten som hänför sig till bostadsmarknaden och hushållens höga skuldsättning har den svenska tillsynsmyndigheten, Finansinspektionen, aktiverat specifika sektoriella buffertar och en kontracyklisk kapitalbuffert (Europeiska kommissionen, 2017a). Den genomsnittliga kärnprimärkapitalrelationen uppgick till 22,8 % i juni 2017, vilket var mycket högre än EU-genomsnittet på 15,9 % (tabell 4.2.1).

De lagstadgade kapitalrelationerna är höga medan riskvikterna är bland de lägsta i Europa. Den genomsnittliga riskviktningen av banktillgångar har sjunkit, vilket har bidragit till de ökande kapitalrelationerna, medan kapitalrelationen i förhållande till de totala (icke-riskviktade) tillgångarna har varit i stort sett stabil över tid. De svenska bankerna har relativt låga riskvikter och kapitalnivåer jämfört med de totala tillgångarna (tabell 4.2.1). Det beror på den utbredda användningen av interna modeller för att beräkna riskvikter som omfattar historiskt få betalningsinställelser i fråga om stora portföljer, främst bolån. Eftersom de här historiska värderingarna kanske underskattar de faktiska riskerna har Finansinspektionen infört vissa justeringar, som högre riskvikter för bolån, medan Riksbanken har förespråkat ett bruttosoliditetskrav som ett komplement till riskviktade kapitalkrav.

([16]) En asterisk anger att analysen i avsnittet bidrar till den fördjupade översynen inom ramen för förfarandet vid makroekonomiska obalanser (se avsnitt 3 för en sammanfattning av de viktigaste resultaten).

Diagram 4.2.1: **Kärnprimärkapitalrelationen i förhållande till balansomslutning och implicita riskvikter (%), fyra svenska storbanker jämfört med ett urval av 62 storbanker i EU (1), (2)**

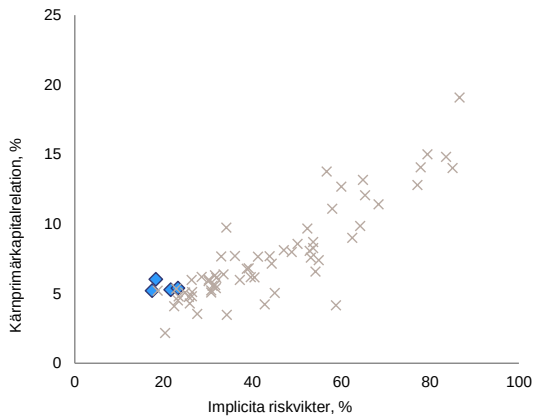

1) Kärnprimärkapitalrelationen beräknas som kvoten av rapporterat kärnprimärkapital i förhållande till (icke-riskviktade) tillgångar.
2) De implicita riskvikterna beräknas som kvoten mellan riskviktade och totala tillgångar.
Källa: Riksbanken och Bankscope

Centrala risker

Bankernas höga exponering på bostadsmarknaden är fortsatt en central risk. Hushållen är ännu sårbara för en justering på bostadsmarknaden med betydande återverkningar på hela ekonomin och det finansiella systemet (se *Risker* i avsnitt 4.2.3). Det här lyftes fram i Europeiska systemrisknämndens varning till Sverige från november 2016.

Aktiviteten på marknaden för kommersiella fastigheter har varit livlig i jakten på räntabilitet. Investeringarna i kommersiella fastigheter har vuxit snabbt med stöd av bankernas utlåning men också till följd av en växande andel marknadsbaserad finansiering. De åtföljande riskerna verkar inte ligga i samma storleksordning som för bostäder, men de kommersiella fastigheterna är känsliga för konjunkturnedgångar. Det kan uppstå negativa spridningseffekter, med tanke på kopplingarna till det finansiella systemet och den reala ekonomin (Finansinspektionen, 2017c).

En nedgång på bostadsmarknaden skulle kunna leda till högre finanseringskostnader med följdverkningar för regionen. Bankerna förlitar sig på kapitalmarknadsfinansiering eftersom det inhemska sparandet bara finansierar runt hälften av bankernas låneportföljer. För att finansiera det här finansieringsgapet utfärdar bankerna säkerställda obligationer som innehas av andra inhemska och utländska finansinstitut. Mot den bakgrunden kan en ändring av riskidentifieringen leda till plötsligt ökade finansieringskostnader, vilket skulle förvärra effekten av justeringar på den inhemska bostadsmarknaden. För att hålla de åtföljande likviditetsriskerna i schack uppmanar Riksbanken bankerna att ha tillräckliga likviditetsreserver och stabil finansiering i utländsk valuta.

Makrotillsyn

Det har vidtagits makrotillsynsåtgärder för att reducera de risker som bostadsmarknaden ger upphov till. Finansinspektionen har infört flera specifika kapitalbuffertar för bankerna, ett riskviktsgolv på 25 % på bolån för banker som tillämpar interna modeller för att beräkna riskvikter, specifika amorteringskrav för hushåll med bolån på över 50 % respektive 70 % av bostadens värde och tillämpning av en riskvikt på 100 % på lån till fastigheter (från och med 2007). Dessutom har regeringen godkänt ett skärpt amorteringskrav som träder i kraft i mars 2018 (se avsnitt 4.2.3).

I december 2017 antog riksdagen lagstiftning som stärker regelverket för Finansinspektionen. Den nya lagstiftningen ska ge ett tydligt mandat åt Finansinspektionen att vidta fler åtgärder för att motverka finansiella obalanser och ger myndigheten fler verktyg. Dock kommer det att krävas en formell remissrunda, som är normalförfarandet innan nya regler införs och regeringens godkännande för eventuella föreslagna åtgärder. Det är regeringens avsikt att använda det här kravet på godkännande som en ”nödbroms” (IMF, 2017).

Nordeas planerade flytt till Finland kommer att få stora följder för den svenska banksektorn. Om aktieägarna godkänner förslaget ska Nordea – ett globalt systemviktigt institut – flytta sitt huvudkontor till Finland i slutet av 2018. Flytten skulle minska den svenska banksektorns tillgångar i förhållande till BNP med över 100 % av BNP. Nordeas svenska verksamhet väntas visserligen inte ändras påtagligt varken i termer av storlek eller sammankoppling, men flytten kommer att få

Tabell 4.2.1: **Indikatorer på finansiell stabilitet**

Indikatorer på finansiell stabilitet, alla banker i Sverige								
(%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017kv.2
Nödlidande skulder	-	0,6	0,5	0,5	1,4	1,2	1,1	0,5
Nödlidande lån	-	-	-	-	1,3	1,3	1,2	1,2
Nödl. lån icke-fin. företag	-	-	-	-	1,8	1,9	1,6	1,7
Nödl. lån hushåll	-	-	-	-	1,4	1,2	1,2	1,2
Belåningsgrad	126,3	69,8	63,5	63,0	26,0	26,9	26,1	26,3
Kvot utlåning/inlåning(1)	217,4	215,3	207,8	201,9	201,0	195,7	192,5	183,7
Kapitaltäckningskvot, primä	10,7	10,9	11,3	11,5	19,2	21,0	22,7	22,8
Kapitaltäckningskvot	12,2	11,8	12,1	12,3	22,2	24,1	26,3	26,2
Avkastn. eget kapital(2)	10,2	10,6	11,3	11,1	11,8	11,2	11,9	-
Avkastn. kapital(2)	0,5	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	-

1) ECB:s aggregerade balansräkning: lån, exkl. till staten och MFI/insättningar, exkl. från staten och MFI.
2) Av jämförbarhetsskäl visas enbart årsvärden.
Källa: ECB

följder för tillsyns- och resolutionsregelverket ([17]). Det gäller inte bara likviditetsförvaltningen om det inträffar problem med finansiell stress och möjliga resolutionsproblem, utan också hur makrotillsynsåtgärder ska tillämpas på filialer till utländska banker med verksamhet i Sverige.

Vissa framsteg har gjorts för att minska sårbarheterna på grund av regionala spridningseffekter. Med tanke på hur sammankopplat det finansiella systemet i den nordisk-baltiska regionen är har tillsynsmyndigheterna och de nationella riksbankerna tillsammans med ECB undertecknat samförståndsavtal för att stärka samordningen länderna emellan. Det här arrangemanget har dock ännu inte testats i ett utsatt läge. Dessutom har den svenska regeringen gett en utredare i uppdrag att analysera ett möjligt svenskt deltagande i EU:s bankunion. Utredaren ska redovisa sitt uppdrag senast i november 2019.

4.2.2. BOSTADSMARKNADEN (*)

Utvecklingen på bostadsmarknaden

Sveriges bostadsmarknad verkar genomgå en korrigering, men den följer på två årtionden med stora prisökningar. Sedan priserna slog i botten efter bankkrisen i början av 1990-talet har de reala bostadspriserna mer än tredubblats och med råge stigit mer än inkomstökningarna och bostadspriserna i andra EU-länder (diagram 4.2.2). I de flesta EU-länder har bostadsmarknaderna genomgått kraftiga justeringar det senaste årtiondet, medan bostadspriserna i Sverige har fortsatt att öka nästan helt utan avbrott fram till helt nyligen, bortsett från en kortlivad och relativt modest nedgång i samband med finanskrisen 2008. Denna snabba och i stort sett ihållande bostadsprissökning utgör en risk för den finansiella stabiliteten (se avsnitt 3, 4.2.1 och 4.2.3) och har också konsekvenser för jämlikheten i samhället (se *Ojämlikhet* i avsnitt 1).

([17]) Planerna på att flytta huvudkontoret från Stockholm till Helsingfors gör att Nordeagruppen omfattas av den gemensamma tillsynsmekanismen och Gemensamma resolutionsnämnden. Finlands insättningsgarantifond får ta ansvaret för att försäkra Nordeas insättningar (läs mer i 2018 års landsrapport om Finland).

Diagram 4.2.2: **Genomsnittlig årlig ökning av den reala disponibla inkomsten och de reala bostadspriserna, 2001–2016**

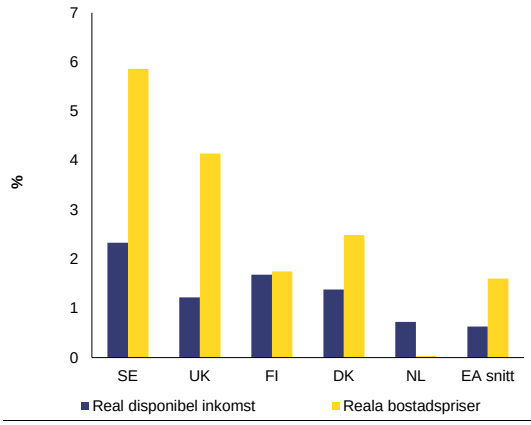

1) Genomsnittet för euroområdet (EA) har beräknats som det aritmetiska medelvärdet av euroländernas index (euroområdets förändade sammansättning).
Källa: Europeiska kommissionen

Bostadsprisökningarna har märkbart avtagit sedan mitten av 2016, men med stora skillnader mellan regioner och marknadssegment. I genomsnitt sjönk ökningstakten från 12 % för 2015 till 7,6 % för 2016 (tolvmånadersförändring), då en kombination av snabba prisökningar tidigare år, införandet av ett formellt amorteringskrav i juni 2016 (se avsnitt 4.2.3) och en markant ökning av utbudet på nya bostäder verkade tynga marknaden, särskilt i Stockholm. Under 2017 avtog bostadsprisökningarna ytterligare tillsammans med en nedgång i transaktionsvolymerna. Under hösten 2017 fick bostadsmarknaden känna på verkliga fall månad från månad, som ledde till ett totalt genomsnittligt prisfall på 2,5 % ([18]) under 2017. Utvecklingen drevs i huvudsak på av svagheterna på marknaden för bostadsrätter ([19]), där priserna på lägenheter i Stockholm fortsatte att uppvisa dåliga resultat jämfört med genomsnittet i riket och föll med 9 % under året (diagram 4.2.3). För enfamiljshus, som fram till 2015 hade släpat efter bostadsrättsmarknaden, fortsatte man däremot att registrera en viss övergripande prisökning (cirka 0,2 %) under 2017. I januari 2018 steg priserna igen med 3,4 % på månadsbasis i genomsnitt för hela bostadsmarknaden, något mer än vad man kunde förvänta sig på basis av säsongsbetingade trender.

Diagram 4.2.3: **Bostadspriser per marknadssegment (nominellt)**

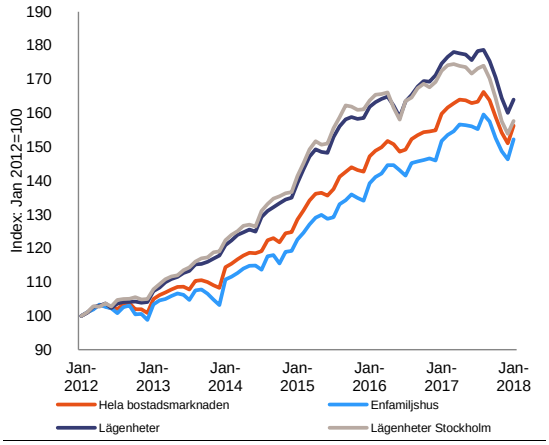

Källa: NASDAQ OMX Valueguard-KTH Housing Index

Trots den senaste tidens nedgångar tyder värderingsindikationer på att bostadspriserna ännu är högre än vad som verkar vara motiverat av fundamenta. Drivkrafter i fundamenta, särskilt kraftiga befolknings- och inkomstökningar och ökande urbanisering, har bidragit till prisökningarna (Europeiska kommissionen, 2016a). Över tid verkar värderingarna dock ha frikopplats från fundamenta. I synnerhet ligger pris-inkomstkvoten och pris-hyreskvoten (mått på de ägarbebodda bostädernas överkomlighet och avkastning på investering) cirka 40 % respektive 60 % över sina långsiktiga genomsnitt. Skattningar i modellen över fundamenta tyder på att bostadsmarknaden var övervärderad med runt 8 % ([20]) i slutet av 2016 (tabell 4.2.4). Dessa skattade värderingsgap är bland de största i EU (Europeiska kommissionen, 2017a). Sådana indikatorer är givetvis föremål för

([18]) Skattningen av prisökningarna 2017 bygger på *NASDAQ OMX Valueguard-KTH Housing Index* och är i nominella termer. (Motsvarande värden för tidigare år är 8,6 % för 2016 och 14,3 % för 2015.)

([19]) Begreppet bostadsrätt gäller en kooperativ fastighetsägarstruktur för bostadsfastigheter, där alla boende i en bostadsrättsförening tillsammans äger byggnaden med lagstadgad rätt att bo i en specifik lägenhet. Det är den vanligaste modellen för ägarbebodda lägenheter i Sverige.

([20]) Värderingsgapet enligt den modellbaserade skattningen kan verka relativt blygsamt jämfört med indikatorerna för pris- och inkomstkvoten och pris-hyreskvoten. Det beror dock till stor del på effekterna inom modellen av de historiskt låga räntorna på bolån – som potentiellt kan ändras snabbt och markant.

viss simuleringsosäkerhet, men de lyfter ändå fram den svenska bostadsmarknadens sårbarheter.

Diagram 4.2.4: **Värderingsgap på grundval av pris-inkomstkvoten och pris-hyreskvoten samt skattning enligt modell över fundamenta (1), (2)**

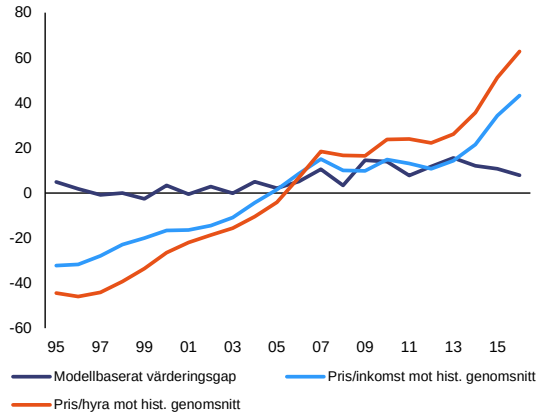

1) Skillnaderna mellan pris/inkomst och pris/hyra bygger på de procentuella skillnaderna mellan de här kvoterna och deras långsiktiga medelvärden (1995–2016).
2) Det modellbaserade värderingsgapet bygger på en ägarinriktad bostadsprismodell som speglar viktiga drivkrafter för fundamenta (t.ex. räntor, befolkningsutveckling och byggproduktion).
Källa: Europeiska kommissionen

Problem på efterfrågesidan

De låga boräntornas effekter på efterfrågan av bostäder har förstärkts av flera specifika strukturella inslag på den svenska bolånemarknaden. Penningpolitiken i Sverige har fortsatt att vara mycket ackommoderande och referensräntorna har varit stabilt negativa i över två år nu (se avsnitt 1). Medan sjunkande räntor givetvis driver på fastighetsmarknaden, har den effekten förstärkts av lån med rörliga räntor, långa lånetider och allmänt fortsatt låg amorteringstakt (se avsnitt 4.2.3 för en närmare beskrivning). Det har fått till följd att lånekostnadernas andel av inkomsterna har sjunkit stadigt. Under 2015 nådde de samma nivåer som före krisen trots att bostadspriserna och skuldnivåerna har fortsatt att stiga (Finansinspektionen, 2016b). Under 2016 infördes nya amorteringskrav och det har ökat de genomsnittliga lånekostnaderna något för nya låntagare (frågan diskuteras mer i avsnitt 4.2.3).

Det svenska skattesystemet innehåller några av de starkaste incitamenten för bostadsägande i EU. De totala skatteintäkterna från fastighetsskatter i Sverige motsvarar cirka 1 % av BNP, lite drygt hälften av EU-genomsnittet (diagram 4.2.5). Det beror delvis på ett tak för den årliga fastighetsavgiften, som får till följd att de flesta bostadsägare i själva verket betalar en relativt blygsam fast avgift som inte står i proportion till fastighetsvärdet. Följaktligen beskattas inte imputerade hyror i någon högre grad i jämförelse med andra kapitalinkomster, i synnerhet inte för fastigheter med högt värde (Europeiska kommissionen, 2017a). Dessutom är Sverige ett av väldigt få EU-länder där ett skatteavdrag utan tak ([21]) beviljas för de bolåneräntor som bostadsägarna betalar. Det innebär en faktisk subvention av bolånefinansierade fastighetsköp, och främjar ytterligare (skuldfinansierat) bostadsägande – både framför andra investeringsmöjligheter och framför hyresbostäder, för vilka det totala skattetrycket är avsevärt högre (SOU, 2014).

Diagram 4.2.5: **Inkomster från fastighetsskatter**

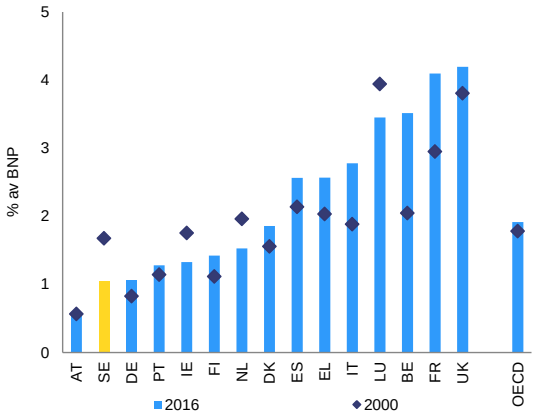

Källa: OECD

Att reformera skatteincitamenten för bostadsägande och bolån kan också gynna sysselsättningen och leda till mer jämlika inkomster. En utfasning av skatteavdraget för bolåneräntor och en ökning av fastighetsskatten skulle syfta till att dämpa efterfrågan på bostäder och bolån och därmed bidra till att kontrollera obalanserna på de här områdena. De här skattereformerna skulle dessutom kunna ge mer omfattande ekonomiska och sociala fördelar. Finanspolitiska rådets analyser visar att sänkt avdragsrätt och ett avskaffat tak för

([21]) Läs mer om avdragsrätten för bolåneräntor i fotnot 6.

fastighetsavgiften skulle få en i huvudsak progressiv effekt, eftersom de här skatteincitamenten tenderar att inverka mest på höginkomsthushållen (Finanspolitiska rådet, 2016). Den här potentiella effekten med minskad ojämlikhet går att förstärka ytterligare genom att använda det finanspolitiska manöverutrymme som sådana reformer skulle ge till att sänka skatten på arbetsinkomster. Mikrosimuleringar med kommissionens Euromod-modell tyder på att avskaffade ränteavdrag skulle skapa ett utrymme på cirka 17 miljarder kronor (1,8 miljarder euro) till att sänka skatterna på arbete, med en i huvudsak progressiv fördelningseffekt (faktaruta 4.1.1).

Problem på utbudssidan

Investeringarna i bostadsbyggandet har under en längre tid varit dämpade jämfört med liknande länder. Medan stigande bostadspriser har drivit på ansenliga investeringar i bostäder i andra EU-länder (särskilt före finanskrisen 2008) har nybyggnationen i Sverige fortsatt att vara historiskt sett liten (diagram 4.2.6). En förklaring kan vara de snabbt krympande bostadsinvesteringarna i efterdyningarna av bankkrisen under det tidiga 1990-talet. Nybyggnationen i Sverige fortsatte emellertid att släpa efter EU-genomsnittet fram till 2013, trots den förhållandevis stora befolkningsökningen och de stora bostadsprisökningarna. Direkta mätningar av bostadsprisökningarnas effekt på byggproduktionen tyder också på en relativt svag reaktion på utbudssidan under den här perioden (Europeiska kommissionen, 2017a och IMF, 2015).

Diagram 4.2.6: **Investeringar i bostadsbyggande**

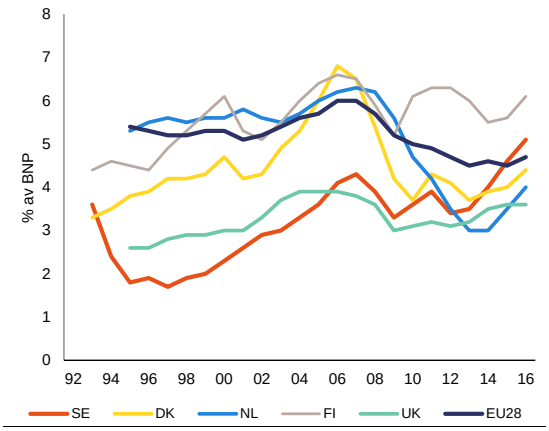

Källa: Europeiska kommissionen

Byggverksamheten har tagit fart på senare år, men motsvarar ändå inte efterfrågan på kort sikt. Efter en utdragen ”dubbel nedgång” efter krisen har nybyggnationen fått ett stort uppsving – antalet påbörjade bostadsbyggen har mer än tredubblats sedan botten nåddes 2012 (diagram 4.2.7). Trots detta ligger nyproduktionen ändå något lägre än det uppskattade behovet i närtid, och tillväxten i byggproduktionen verkar gradvis klinga av i och med att kapacitetsbegränsningarna i sektorn blir allt mer kännbara.

Diagram 4.2.7: **Nyproduktion, inklusive ombildningar, netto i förhållande till uppskattat behov**

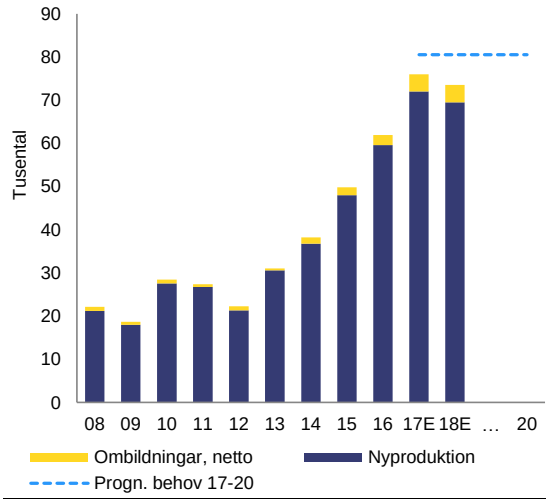

Källa: SCB (historiska data fram till 2016) och Boverket (skattningar för nyproduktion 2017–2018 och uppskattat behov)

Medan den aggregerade ökningen i byggverksamheten visserligen verkar uppmuntrande, är det oklart om nyproduktionen är inriktad på de regioner och marknadssegment där bristen är som störst. Faktaunderlaget är litet, men det verkar som om den senaste tidens uppsving i byggverksamheten kan vara alltför inriktad på exklusiva bostadsområden (Riksbanken, 2017b), bland annat på några regionala marknader där efterfrågan på sådana bostäder är mycket begränsad. Det finns därför en risk för ett överutbud inom vissa segment på bostadsmarknaden, medan den kroniska bristen på bostäder till rimliga priser i de större ekonomiska centrumens närområden håller i sig.

Flera strukturella flaskhalsar hämmar bostadsutbudet och höjer byggkostnaderna. Ett första viktigt problem är bristen på exploaterbar mark och det beror till viss del på att en stor andel byggbar mark ägs av kommunerna. De kan ha ekonomiska incitament för att göra marken tillgänglig bit för bit istället för vid den tidpunkt då den behövs mest (Europeiska kommissionen, 2015). Reformer för att förenkla stadsplanerings- och byggföreskrifter har genomförts, men reglerna är ändå relativt tungrodda och krångliga. Framför allt kan de lokala standarderna skilja sig åt mellan kommunerna på vissa områden, vilket skapar en fragmenterad marknad med sämre effektivitet och osäkerhet för byggföretagen (Europeiska kommissionen, 2016a). Det kan ta betydligt längre tid att få bygglov än i andra länder (Emanuelsson, 2015). Det ökar den finansiella risken för byggprojekt och gör att nytt utbud kommer ut senare. Slutligen har stelheter i byggsektorn hämmat produktivitetsökningar och kringskurit konkurrensen bland byggentreprenörerna, vilket har gjort att byggkostnaderna i Sverige är bland de högsta i EU (diagram 4.2.8).

Diagram 4.2.8: **Index över prisnivåer för bostadsbyggande i utvalda EU-länder och Norge**

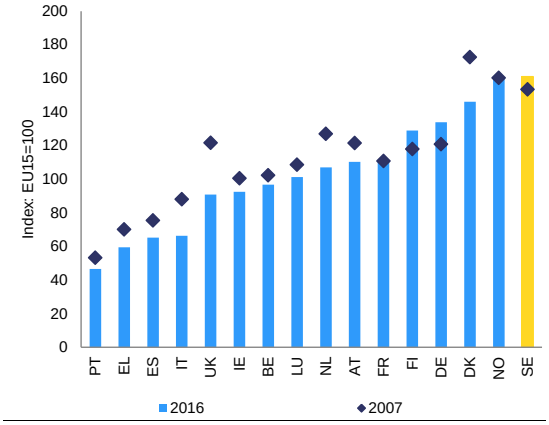

Källa: Europeiska kommissionen

Produktiviteten i byggsektorn har börjat återhämta sig men ligger ändå mycket under sitt toppvärde i mitten på 2000-talet. Produktiviteten i byggsektorn har visserligen varit dålig i många länder, men den har utvecklats särskilt ogynnsamt i Sverige (diagram 4.2.9). Det beror delvis på bostadsutbudets bredare cykel: bostadsbyggandet, som står för den största delen av förädlingsvärdet i byggsektorn, störtdök efter 2007 och återhämtade sig inte på något nämnvärt sätt förrän 2013. Det finns dock också strukturella faktorer med stor inverkan, bland annat planregler som kringskär potentiella skalfördelar och en tämligen begränsad konkurrens mellan byggföretagen. Det återstår att se om den senaste tidens positiva utveckling är bestående.

Diagram 4.2.9: **Arbetsproduktiviteten i byggsektorn, Sverige och valda EU-länder (1)**

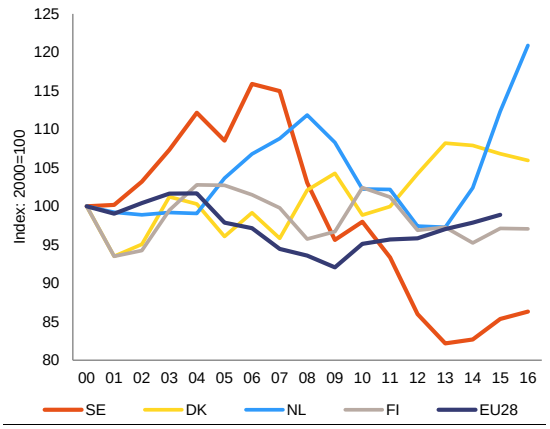

1) Arbetsproduktiviteten definieras som bruttoförädlingsvärde per arbetad timme.
Källa: Europeiska kommissionen

Konkurrensen inom sektorn för bostadsbyggande är fortsatt begränsad. Konkurrensen hämmas av hinder för små och utländska företag att ta sig in på marknaden. Det gäller exempelvis komplicerade planregler som gynnar etablerade företag med bra kontaktnät och de större byggentreprenörernas förmåga att kontrollera markresurserna (Europeiska kommissionen, 2017a). Marknadskoncentrationen i byggsektorn är fortsatt hög, trots en blygsam förbättring på senare tid. Bland de 30 största byggföretagen har de fyra största företagens andel av omsättningen sjunkit från 73 till 65 % de senaste fem åren (Sveriges Byggindustrier 2012 och 2017).

Hinder för ett effektivt utnyttjande av det befintliga bostadsbeståndet

Sveriges unika hyressättningsmodell leder till hyror som ligger under marknadsvärdet i storstäderna. Hyresnivåerna för de flesta hyrekontrakt fastställs i förhandlingar mellan Hyresgästföreningen och bostadsbolagen med hjälp av en kollektiv förhandlingsmetod. Hyrorna bygger på ett fastställt bruksvärde, som ska spegla kvaliteten på lägenheten och hyresgästernas preferenser inom den framförhandlade hyresnivån. I praktiken tenderar det här systemet att ge hyror som ligger mycket lägre än marknadsnivåerna, särskilt i tätorterna. I Storstockholm tyder till exempel modellbaserade skattningar på att de förhandlade hyrorna i genomsnitt är cirka 25–30 % lägre än marknadshyrorna, och mycket mer än så i de mest attraktiva centrala lägena (Donner m.fl., 2017). Det finns ingen direkt hyresreglering i det svenska systemet, men den övergripande effekten är alltså i praktiken den samma. Analyser mellan länder visar att den faktiska graden av hyreskontroll och det övergripande hyresgästskyddet i Sverige är bland de högsta i EU (Europeiska kommissionen, 2017a samt Blom m.fl., 2014).

Hyror som är lägre än marknadshyrorna leder till dålig tillgång på hyresbostäder och skapar inlåsnings- och utestängningseffekter. Hyressättningsmodellen är mycket bra för dem som är inne i systemet och som har lyckats få ett förstahandskontrakt. De har låg hyra och i praktiken permanent besittningsrätt. Motsatsen gäller för dem som står utanför – främst de som är nya på hyresmarknaden, exempelvis studenter, nyanlända och yngre hushåll. De har mycket svårt att ta sig in på hyresmarknaden, eftersom den stora obalansen mellan utbud och efterfrågan till följd av de alltför låga hyrorna leder till långa köer (i Storstockholm får man till exempel stå i kö i nio år). Hyresgästernas gynnsamma villkor ger dem inte heller några incitament att flytta, även om bostaden inte längre tillgodoser deras behov, vilket skapar inlåsningseffekter på hyresmarknaden.([22])

Den bristande kopplingen mellan faktiska hyror och marknadshyror har också hämmat utbudet av bostäder till uthyrning. Hyresnivåer som är lägre än marknadsvärdet kombinerat med höga markpriser ger byggentreprenörerna ekonomiska incitament att hellre bygga bostadsrätter än hyreslägenheter ([23]). Detta leder

([22]) Det finns ett bytessystem som låter hyresgäster byta lägenheter med varandra efter ömsesidig överenskommelse. Det här systemet motverkar dock bara till viss del inlåsningseffekterna (eftersom det kräver direkt matchning mellan hyresgäster som byter bostad), och det gör inget för att förebygga utestängningseffekter eftersom bara den som redan har ett förstahandskontrakt kan delta. Det kan också resultera i missbruk, då lägenhetsbyten görs mot otillåten betalning.

([23]) Läget förbättras något av möjligheten att använda en särskild modell med presumtionshyror. Med presumtionshyra undantas lägenheten från modellen med brukshyra under 15 år och möjliggör förhandlade hyror som bättre speglar marknadshyrorna. Men inte heller i det här fallet finns någon mekanism för flexibel justering av hyrorna över tid, t.ex. för att spegla en ökande efterfrågan i vissa områden. Dessutom omfattas hyrorna efter femtonårsperioden med presumtionshyror av modellen med brukshyror igen, vilket skulle kunna leda till ett kraftigt

också till att hyreslägenheter omvandlas till bostadsrätter, vilket ytterligare förvärrar bristen på hyresbostäder. Det här har blivit särskilt problematiskt i storstadsområdena: i Storstockholm har sedan det tidiga 2000-talet det totala hyreslägenhetsbeståndet minskat stadigt (diagram 4.2.10), trots en stark underliggande efterfrågan. Däremot har beståndet av bostadsrätter, den bostadsform som mest kan jämföras med hyresrätter, vuxit förhållandevis (men ändå inte tillräckligt) mycket.

Diagram 4.2.10: **Kumulativ förändring i hyresbostads- och bostadsrättsbeståndet i Storstockholm**

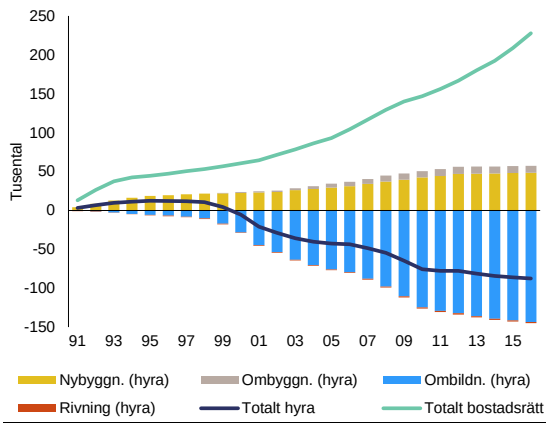

Källa: Boverket och SCB

Dessutom leder bostadsproblemen till kedjereaktioner på arbetskraftens rörlighet och den sociala jämlikheten. Inlåsningseffekterna och utestängningseffekterna på hyresmarknaden kan göra det svårt för arbetstagare att flytta till orter med de bästa chanserna att hitta jobb, vilket hämmar dynamiken på arbetsmarknaden. Den reglerade hyressättningen kan också i kombination med den stora bristen på hyresbostäder till skälig hyra förvärra ojämlikheten och de sociala problemen. Det drabbar främst låginkomsthushåll som inte har råd att köpa en egen bostad och för vilka tillgången till förstagångslägenheter till rimlig hyra är särskilt viktig ([24]). Därför måste de kanske vända sig till den växande svarta marknaden, vilket kan innebära att man måste betala stora summor för otillåten andrahandsuthyrning utan någon besittningsrätt. Sveriges reglerade hyressättning bidrar också till en relativt hög grad av trångboddhet bland socialt utsatta grupper, till exempel utomeuropeiska migranter (OECD, 2017). En reform av Sveriges hyresmarknad kan visserligen få betydande omfördelande och sociala konsekvenser, men detta kan hanteras genom en kombination av skatteåtgärder och riktade subventioner till svaga hushåll (Donner m.fl., 2017).

Skatten på realisationsvinsten vid fastighetsförsäljningar kan göra det dyrt för bostadsägare att flytta och skapar inlåsningseffekter på marknaden för ägarbebodda bostäder. Sverige tar ut en skatt på 22 % av vinsten vid bostadsförsäljningar, även då bostadsägaren säljer en bostad och köper en annan till liknande värde (dvs. utan faktisk vinst). Mot bakgrund av de stora prisstegringarna de senaste två årtiondena innebär detta att hushåll som har ägt sin bostad i många år ställs inför höga, avskräckande flyttkostnader ([25]). Det drabbar främst äldre hushåll som bor i större enfamiljshus och som vill flytta till en lägenhet med bra läge. En reform av kapitalvinstbeskattningen för att ta bort inlåsningseffekterna kan bidra till att underutnyttjade familjebostäder i det befintliga bostadsbeståndet kommer ut på marknaden och till att förbättra den övergripande rörligheten och matchningen mellan utbud och efterfrågan på marknaden för ägarbebodda bostäder. Det sistnämnda kommer att bli särskilt viktigt allt eftersom den totala skillnaden mellan utbud och efterfrågan på bostadsmarknaden fortsätter att krympa tack vare den kraftigt ökande byggproduktion, men där obalanserna kvarstår inom vissa marknadssegment (se ovan).

fall. Det kan skapa stor osäkerhet kring den långsiktiga avkastningen på investeringar i nya hyresfastigheter. En utredning av modellen med presumtionshyra gjordes 2017 för att komma till rätta med problemet, men man kom inte fram till någon lösning.

([24]) Sådana grupper kan vanligtvis inte heller förlita sig på de informella nätverk som i praktiken hjälper till med en stor del av förstahandskontrakten inom hyressektorn (Donner m.fl., 2017).

([25]) Problemet mildras något av möjligheten att få uppskov med att betala (delar av) kapitalvinstskatten, men det minskar bara den omedelbara effekten på kassaflödet och inte den faktiska förmögenhetsminskningen. Dessutom får man betala ränta på uppskovsbeloppet.

Politiska åtgärder

De politiska åtgärdena på bostadsmarknadens efterfrågesida har inriktats på att hålla utlåningen i schack med hjälp av makrotillsynsåtgärder. Sedan 2010 har Sverige stegvis infört ett antal åtgärder för att tygla de växande bolåneskulderna (och därmed efterfrågan på bostäder). Åtgärderna omfattar bland annat begränsningar av lånens andel av bostadsvärdet, justering av bankernas riskviktsgolv och ett formellt amorteringskrav på bolån från juni 2016 (se avsnitt 4.2.3 för mer information). Dessutom träder ett skärpt amorteringskrav för låntagare med hög skuldkvot i kraft i mars 2018 (diskuteras också i avsnitt 4.2.3).

Medan tidigare åtgärder överlag misslyckades med att bromsa bostadsprisutvecklingen verkar 2016 års amorteringskrav har haft en viss blygsam effekt. Analyser på grundval av Finansinspektionens årliga bolåneundersökning visar att de hushåll som påverkas av den nya regeln i genomsnitt köper något billigare fastigheter, där den totala effekten på inköpspriset ([26]) uppskattas till cirka 3 % (Finansinspektionen, 2017a). Det här ska inte tolkas som en direkt åtgärd med totalt genomslag på marknaden ([27]), men det tyder på att amorteringskravet från 2016 troligen har bidragit till den senaste tidens avmattning i bostadsprisökningarna.

Sverige har på senare år stegvis infört flera åtgärder för att öka utbudet av nya bostäder. Politiska åtgärder har främst inriktats på att rationalisera plan- och överprövningsprocesserna för att förkorta ledtiderna och göra dem mer förutsägbara. Man har också förenklat bygg- och stadsbyggnadsregler och mer generellt minskat byråkratin kring nyproduktionen (Europeiska kommissionen, 2015a och 2016a, samt Emanuelsson, 2015). Det har också förekommit visst blygsamt budgetstöd till nyproduktionen, antingen i form av investeringssubventioner för vissa former av bostäder (t.ex. för studenter eller äldre) eller allmänna byggbonusar för att uppmuntra kommunerna att främja bostadsbyggandet.

Myndigheterna fortsätter arbetet med att genomföra det paket med 22 steg för fler bostäder som lades fram i mitten på 2016. Paketet innehåller en rad åtgärder för mer mark för bostadsbyggande, sänkta byggkostnader och kortare ledtider. Det innehåller också specifika åtgärder för att komma till rätta med bristerna på hyresmarknaden. Viktiga delar av paketet har till stor del genomförts under 2017, särskilt när det gäller att sänka byggkostnaderna och korta ledtiderna. Andra viktiga reformer i paketet, till exempel en långtgående översyn av bygg- och planreglerna och åtgärder för mer mark för bostadsbyggande, medför betydande förberedelser och remissrundor. Det kommer därför att ta längre tid innan de förslagen är klara och det råder osäkerhet kring deras genomförande. Troligtvis kommer dock paketet med 22 steg och liknande nya initiativ totalt sett att stödja den pågående byggboomen.

Sverige strävar efter att öka utländska företags deltagande i byggsektorn. I juli 2017 presenterade regeringen en plan för att underlätta för utländska byggföretag att arbeta i Sverige. Målet är att öka konkurrensen och sänka kostnaderna för bostadsbyggandet. Boverket fick i uppdrag att bygga upp en webbplats med översättningar av byggregler till andra språk (bara engelska i ett första skede) som ska läggas ut på nätet i mitten av 2018. Dessutom ska Boverket rapportera om möjliga ytterligare åtgärder för att ta bort de hinder som utländska byggherrar och byggföretag stöter på.

4.2.3. SKULDSÄTTNINGEN I DEN PRIVATA SEKTORN (*)

Hushållens skulder

Trots den blygsamma avmattningen sedan mitten av 2016 fortsätter de svenska hushållens skulder att växa i en takt som är bland de högsta i EU. Hushållens skuldsättning har befunnit sig på en brant och ständigt uppgående bana som har överstigit BNP-tillväxten i över två årtionden. I nominella termer ökade

([26]) Bedömningen bygger på den genomsnittliga effekten på inköpspriset för alla nya bolånetagare, inklusive de som inte påverkas av amorteringskravet eftersom deras belåningsgrad är mindre än 50 %.

([27]) Skälet är att med tillgängliga data är det inte möjligt att räkna med omsvängningen i sammansättningen av köpta fastigheter, så ett lägre inköpspris kanske snarare innebär att köparna köper mindre bostäder eller bostäder med något sämre läge än att de betalar ett lägre pris för liknande bostäder. Dessutom är kontantköpare helt exkluderade från analysen genom det aktuella upplägget.

skuldsättningen med 7,0 % ([28]) 2017, vilket är en viss inbromsning sedan den senast största ökningen på 7,8 % i maj 2016 (tolvmånadersförändring). Den nuvarande årliga ökningstakten är bland de högsta i EU, trots att nivån på de svenska hushållens skuldsättning redan verkar hög jämfört med likvärdiga länder (Europeiska kommissionen, 2017a).

Hushållens skuldsättning är ojämnt fördelad. Den samlade skuldkvoten i alla svenska hushåll (inkl. hushåll utan bolån) uppgick till cirka 184 % ([29]) av den disponibla inkomsten under tredje kvartalet 2017. Uppskattningsvis 57 % av den vuxna befolkningen är hyresgäster eller bostadsägare utan bolån (Ölcer m.fl.., 2017), medan den genomsnittliga skuldkvoten för de hushåll som har bolån är 340 % (Blom m.fl., 2017). Bland hushåll med bolån tenderar skuldkvoten att vara högst för låginkomsthushåll (diagram 4.2.11), men det verkar som om den trenden gradvis håller på att vändas (Finansinspektion, 2017b). Det beror möjligtvis på att låginkomsthushållen får allt svårare att få bolån över huvudtaget. Yngre bolånetagare verkar också ha högre skulder i förhållande till sin inkomst än äldre hushåll och har också i högre grad lån utan säkerhet förutom bolånen (Finansinspektionen, 2017b). Skuldkvoterna är också i genomsnitt högre för dem som bor i storstäderna, särskilt Stockholm.

([28]) Ökning per december 2017 (tolvmånadersförändring).
([29]) Siffrorna omfattar bara hushållens direkta skuldsättning. Många bostadsrättsägare (se fotnot 17) är också indirekt exponerade för skulderna i den bostadsrättsförening där de är delägare (Sveriges Riksbank, 2017a). Om de skulderna räknades med skulle skuldkvoten öka med cirka 20 procentenheter.

Diagram 4.2.11: **Skuldkvoten i valda grupper av bolånetagare (per september 2017), (1), (2)**

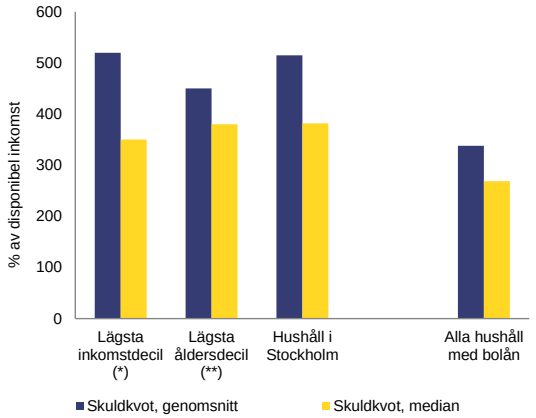

1) Disponibel månadsinkomst under 11 000 kronor (1 142 euro) (exkl. vissa skattefria inkomstkällor som barnbidrag).
2) Genomsnittsålder i hushållet (exkl. barn) 27 år eller yngre.
Källa: Blom m.fl., 2017

Drivkrafter för ökningen av hushållens skulder

Ökningen i hushållens skuldsättning drivs på av bostadsprisökningar tillsammans med strukturella faktorer som främjar (bolånefinansierade) fastighetsinvesteringar. Den stadiga ökningen av de svenska hushållens skuldsättning härrör nästan helt och hållet från lån till fastighetsköp (Europeiska kommissionen, 2017a). Det senare hänger ihop med de snabba bostadsprisökningarna (se avsnitt 4.2.1) på ett ömsesidigt förstärkande sätt: högre bostadspriser leder till högre bolån genom att värdet på den underliggande säkerheten ökar, och ökande bolånenivåer ger större totala investeringsbelopp som flödar till det begränsade bostadsutbudet och fortsätter att pressa upp priserna. I Sverige förstärks den här dynamiken ytterligare av följande strukturella faktorer som leder till lägre lånekostnader:

- Skattebehandlingen av ägarbebodda bostäder och bolån är gynnsam (läs mer i avsnitt 4.2.2).

- Bolånen tas oftast till rörlig ränta: cirka 73 % av nya och 68 % av alla utestående bolån är kopplade till de korta räntorna (*European Mortgage Federation*, 2017). Det har sänkt lånekostnaderna när räntorna på senare år har sjunkit till historiskt låga nivåer, men riskerna

med koppling till framtida räntehöjningar flyttas också över till hushållssektorn.

- Svenska bolåneavtal kännetecknas historiskt sett av långa löptider jämfört med andra EU-länder, vanligtvis i kombination med låga amorteringskrav (dvs. återbetalning av kapitalet). Det förstärker ytterligare den relativa effekten av låga räntor på de månatliga bolånebetalningarna (Europeiska kommissionen, 2017a).

Risker

Konstant ökande skuldsättning i hushållen tillsammans med höga bostadspriser gör ekonomin sårbar för chocker. Om bolåneräntorna stiger – antingen på grund av en gradvis normalisering av penningpolitiken eller genom högre riskpremier ([30]) – kan högt belånade hushåll snabbt behöva minska sin konsumtion för att klara av de ökande ränteutgifterna. Det skulle minska efterfrågan och öka osäkerheten, vilket kan äventyra tillväxten och sysselsättningen och därmed ytterligare försämra hushållens förmåga att betala sina bolåneräntor. Det kan i slutändan leda till en oordnad skuldsaneringsprocess med ett betydligt bredare makroekonomiskt genomslag, på liknande sätt som den historiska utvecklingen i andra länder som stått inför en kombination av höga bostadspriser och högt skuldsatta hushåll (OECD, 2017a). De här sårbarheterna bekräftas också av de skuldriktmärken för bostadsägare som tagits fram av Europeiska kommissionen på basis av empiriska bevis från flera länder. De tyder på att de svenska hushållens skuldsättning är högre än vad som förklaras av grundläggande drivkrafter och att den ligger över de nivåer där risken för kriser är hög.

Riskerna uppvägs delvis av hushållens robusta betalningsförmåga och finansiella tillgångar. Hushåll med bolån har vanligtvis relativt höga inkomstöverskott (runt 40 % av den disponibla inkomsten i genomsnitt) efter boendekostnader och levnadskostnader (Finansinspektionen, 2017b). Hushållens goda betalningsförmåga speglas också i den mycket låga andelen nödlidande lån till hushållen (se avsnitt 4.2.1). Dessutom har hushållen ett högst sparande och betydande finansiella tillgångar, som uppskattningsvis är tre gånger större än deras skulder.

Men denna relativt starka ekonomiska ställning skulle troligtvis bara delvis dämpa effekterna av en stor nedgång på bostadsmarknaden. Visserligen är inkomstöverskotten i allmänhet stora, men de är kraftigt vinklade mot höginkomsthushållen (diagram 4.2.12). Dessutom tyder de stora inkomstöverskotten på att de flesta hushåll troligtvis kan fortsätta att betala sina skulder även i en nedgång, men det kan fortfarande leda till en kraftigt minskad konsumtion då hushållen kanske vill ligga kvar på samma nivå i sitt sparande eller till och med spara mer mot bakgrund av den ökande ekonomiska osäkerheten. När det gäller ekonomiska tillgångar är nästan 50 % av den andel av de svenska hushållens tillgångar som inte är fastigheter investerade i pensionsfonder eller livförsäkringsinstrument som därför bara kan användas efter pensioneringen. En stor del av återstoden – särskilt aktieinvesteringar, som utgör cirka en tredjedel av hushållens totala tillgångar – är exponerade för marknadsrisker och skulle troligtvis falla i värde vid en ekonomisk avmattning. Följaktligen skulle detta ytterligare kunna förstärka effekterna av en nedgång på bostadsmarknaden snarare än att dämpa dem genom att inverka negativt på konsumtionen via förmögenhetseffekterna.

([30]) Högre riskpremier för bolån kan potentiellt framkallas av till exempel en bostadspriskorrigering, en djupare konjunkturavmattning eller högre finansieringskostnader för bankerna om marknadens uppfattning om risknivåerna försämras.

Diagram 4.2.12 **Skattat inkomstöverskott per månad (1) för hushåll med nya bolån i olika inkomstdeciler, efter år då lånet togs**

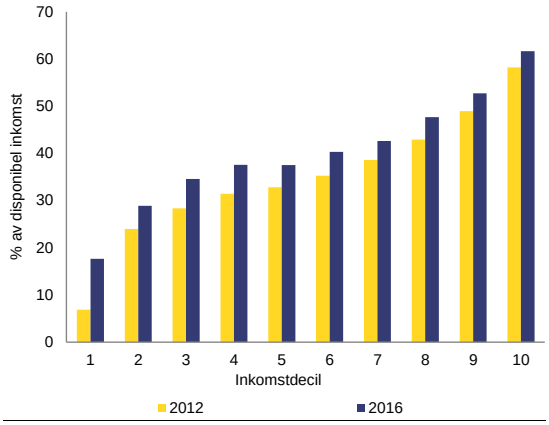

1) Beräkningar av inkomstöverskott bygger på ett genomsnitt av schablonkostnader för bolånetagare (inkl. till exempel driftskostnader för det individuella hushållet och avgifter för bostädsrätter) som används för bankernas schablonmässiga inkomstkalkyler. Läs mer om den underliggande metoden hos Finansinspektionen, 2017b (bilaga 1).
Källa: Finansinspektionen

Politiska åtgärder

Myndigheterna har på senare år vidtagit åtgärder för att tygla hushållens växande skulder, främst i form av makrotillsynsåtgärder. Bland åtgärderna finns ett tak för belåningsgraden på 85 % för bolån från 2010 och en gradvis höjning av bankernas riskviktsgolv för bolån 2013 och 2014. I juni 2016 införde myndigheterna ett formellt amorteringskrav som innebär att de flesta nya bolån måste amorteras med minst 2 % per år tills belåningsgraden har sjunkit till 70 %, och med 1 % därefter tills belåningsgraden undertiger 50 %. I december 2017 antog Sverige också ett utökat rättsligt mandat för makrotillsynsmyndigheten Finansinspektionen (se avsnitt 4.2.1).

Amorteringskravet från 2016 har haft en betydande effekt på låntagarnas beteende, men effekten på de totala skulderna verkar vara blygsam. Skattningar på basis av Finansinspektionens bolåneundersökning tyder på att åtgärden lett till att de berörda bolånetagarna har minskat sitt låntagande med 9–14 % (Finansinspektionen, 2017a). Men effekten på låntagarnas totala skulder förefaller vara mycket mindre (upp till 4 %, och bara för de mest berörda låntagarna). Det tyder på att amorteringskravet har påverkat vissa hushåll så att de istället tagit lån utan säkerhet för att ersätta delar av sin bolånefinansiering, men det krävs ytterligare utredning innan man med säkerhet kan dra en sådan slutsats.

Trots denna möjliga oönskade bieffekt verkar amorteringskravets totala effekt i stort sett ha varit positiv. Det har lett till en blygsam minskning av den genomsnittliga skuldkvoten för nya bolånetagare (från 406 % för 2015 till 402 % för 2016) efter år av stora ökningar, och ledde till att andelen hushåll som lånar med högsta belåningsgrad har krympt (diagram 4.2.13). Det har också som planerat ökat amorteringstakten: om man inkluderar alla låntagare amorteras de bolån som togs 2016 i genomsnitt i en takt som är nära 50 % högre än de som togs 2015. Den totala amorteringstakten är dock fortfarande låg ur ett internationellt perspektiv, men det är ändå ett viktigt steg som marginellt kommer att stärka hushållens ekonomiska motståndskraft.

Diagram 4.2.13: **Andelen hushåll med olika skuldkvot, nya lån**

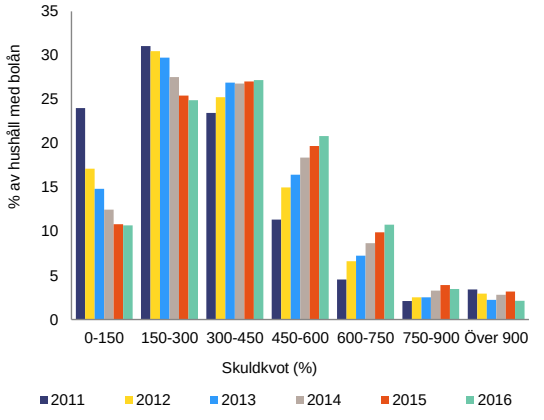

Källa: Finansinspektionen

Ett skärpt amorteringskrav för nya bolånetagare med hög skuldkvot träder i kraft i mars 2018. Enligt den här nya makrotillsynsåtgärden ska hushåll som tar ett lån med en total skuldnivå på över 450 % av bruttoinkomsten (vilket motsvarar ungefär 630 % av den disponibla inkomsten efter skatt) amortera en procentenhet mer av bolånet per år än förut. Tillsammans med gällande amorteringskrav från 2016 skulle den totala amorteringstakten bli högst

3 % per år (diagram 4.2.14). Det innebär ett ytterligare steg mot att hålla tillbaka utlåningen på alltför höga skuldnivåer. Med tanke på den senaste tidens avkylning på bostadsmarknaden verkar den här åtgärden vara balanserad. Enligt prognoserna kommer åtgärden att beröra enbart cirka 14 % av nya bolån som beviljas genom att den ökar lånekostnaden (i kassaflödestermer) för utlåning med hög skuldkvot i stället för att införa ett faktiskt skuldkvotstak.

Diagram 4.2.14: **Amorteringstakt med avseende på skuldkvot och belåningsgrad (2016)**

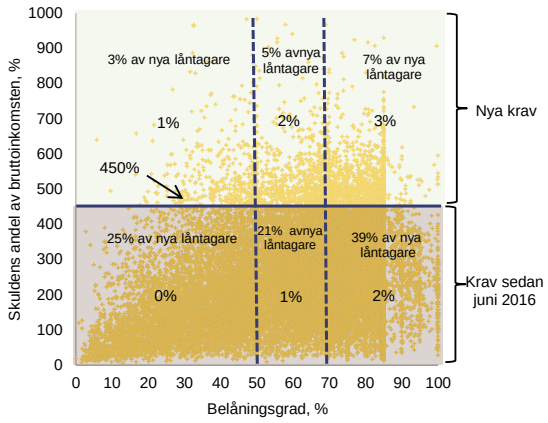

1) Varje punkt motsvarar ett hushåll.
Källa: Finansinspektionens urval från bolåneundersökningen 2016 och egna beräkningar. På grund av avrundning kanske procenttalen för berörda hushåll inte går ihop.

Skuldsättningen i företagssektorn

De svenska icke-finansiella företagen fortsatte under 2017 sin skuldsaneringsprocess som pågått sedan krisen. Företagens konsoliderade skulder sjönk till cirka 100 % av BNP i mitten av 2017 (diagram 4.2.15). På okonsoliderad basis (inklusive kapitalflöden mellan inhemska företag) sjönk företagens skulder till 141 % av BNP andra kvartalet 2017, en minskning med cirka 5 procentenheter (tolvmånadersförändring). Sedan toppvärdet 2009 har företagens skuldkvot sjunkit med cirka 25 procentenheter totalt sett. Det är främst följden av en ”passiv” skuldsanering, där nettokreditflödena till de svenska företagen är positiva men uppvägs av tillväxten och inflationen (diagram 4.2.16). Företagens skuldnivå är fortfarande hög jämfört med genomsnittet i euroområdet på cirka 80 % av BNP (på konsoliderad basis) i slutet av 2016.

Diagram 4.2.15: **Fördelning av företagens skulder på olika finansieringskällor**

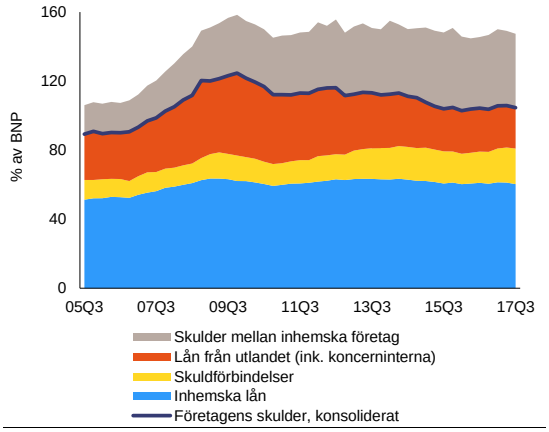

Källa: SCB

Diagram 4.2.16: **Drivande faktorer för 12-månadersförändringar i företagens skulder i % av BNP**

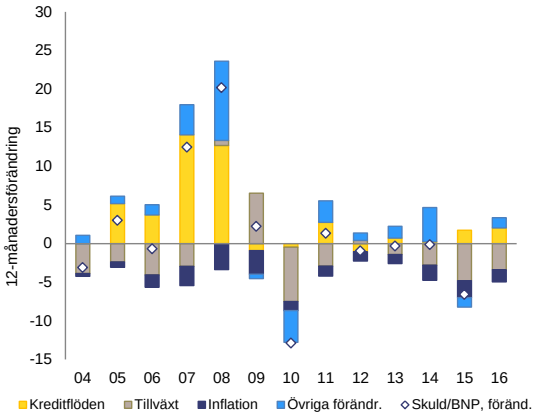

1) "Övriga förändringar" speglar främst värderingseffekter.
Källa: Europeiska kommissionen

Inhemska lån är fortsatt den viktigaste finansieringskällan för företagssektorn, men de internationella obligationsmarknaderna används i allt högre grad som alternativ finanseringskälla. Av diagram 4.2.17 framgår att den inhemska utlåningen (främst från bankerna) till företagen har varit i stort sett stabil på 60 % av BNP sedan finanskrisen. Storföretagen har i allt högre grad vänt sig till obligationsmarknaden som en extra finansieringskälla. Dess bidrag har ökat från 11 % av BNP före krisen till cirka 16 % i slutet på 2016. Utlåningen från utlandet sjönk från sitt högsta värde på cirka 48 % av BNP 2009 till 26 % av BNP under samma period. Denna

förändring kan dock i huvudsak förklaras av koncerninterna lån från utländska filialer, som minskade tvärt efter bolagsskattereformen 2013 (Europeiska kommissionen, 2016a). De utländska koncerninterna lånen har ersatts av ett högre bidrag från inhemska lån mellan bolag och mer finansiering via obligationsmarknaden.

Medan de totala skuldnivåerna i företagen är fortsatt höga, verkar företagen i allmänhet ha en sund finansiell ställning med begränsade risker att hamna i ekonomiskt trångmål. De svenska företagens skuldkvot är relativt hög jämfört med andra EU-länder. Andra låneindikatorer visar dock att de finansiella riskerna är begränsade. Företagen har framför allt en stor buffert av eget kapital, vilket framgår av en skuldsättningsgrad som redan är på en ganska låg nivå (43 % vid utgången av 2016, jämfört med cirka 60 % i genomsnitt för EU-länderna) och den fortsätter att sjunka (diagram 4.2.17). Dessutom ligger företagens bruttosparande på en relativt sund nivå på 16 % av BNP (cirka 12 % i genomsnitt i EU), vilket är ytterligare ett tecken på att företagssektorn är tillräckligt lönsam för att snabbt kunna minska sin skuldnivå om det behövs.

Diagram 4.2.17: **Skuldsättningsindikatorer för icke-finansiella företag**

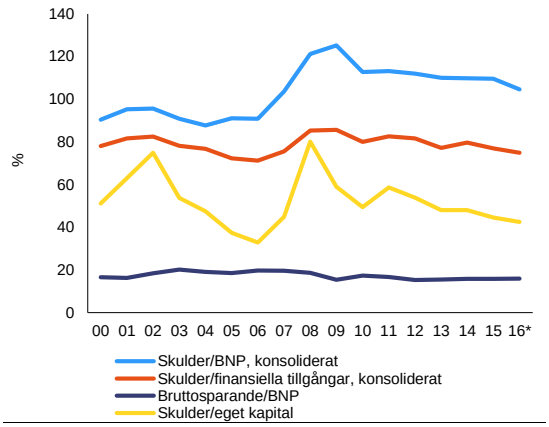

* Skattat värde med hjälp av kvartaldata.
Källa: Europeiska kommissionen

4.3 ARBETSMARKNAD, UTBILDNING OCH SOCIALPOLITIK

4.3.1 ARBETSMARKNAD OCH SOCIALPOLITIK

Arbetsmarknad

Den starka ekonomin har förbättrat förhållandena på arbetsmarknaden. Arbetsmarknaden fungerar väl. Under det tredje kvartalet 2017 var sysselsättningsgraden 81,8 % och arbetslösheten sjönk till 6,8 %. Ungdomsarbetslösheten nådde den lägsta nivån sedan 2003. Dessutom sjönk andelen unga som varken arbetade eller studerade under 2016 till 6,5 %, vilket var betydligt lägre än EU-genomsnittet på 11,5 %.

Diagram 4.3.1: **Sysselsättningsgrad efter utbildningsnivå**

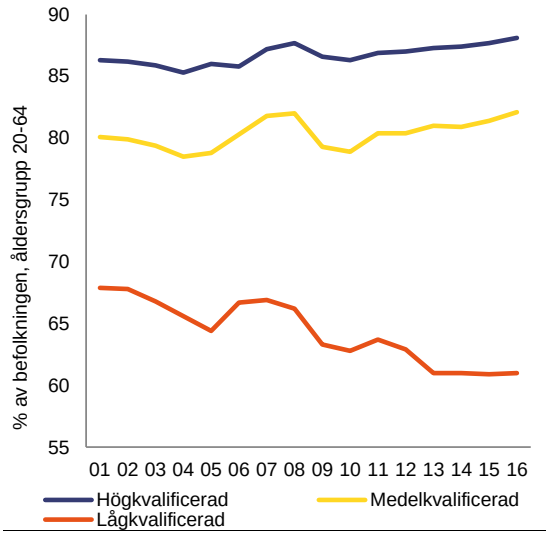

Källa: Eurostat, arbetskraftsundersökningen.

Det saknas dock arbetskraft inom vissa sektorer och bristen på bostäder till rimliga priser undergräver arbetstagarnas rörlighet. Trots den höga sysselsättningsgraden är efterfrågan på arbetskraft fortfarande stor, och företagen har svårt att rekrytera inom vissa sektorer. Det är bland annat inom bygg och anläggning, utbildning, hälso- och sjukvård samt vetenskap, teknik och IKT som det råder brist på arbetskraft. Dessutom är det framför allt i storstadsområdena som arbetstillfällen skapas, där den begränsade tillgången på bostäder till rimliga priser undergräver arbetstagarnas rörlighet.

Utvecklingen på arbetsmarknaden visar hur viktigt det är med kompetens. Under den senaste ekonomiska tillväxten har sysselsättningsgraden för arbetstagare med låga kvalifikationer minskat, samtidigt som sysselsättningsgraden för arbetstagare med medelhöga och höga kvalifikationer har ökat (se diagram 4.3.1). Uppgifter tyder på att detta är en långsiktig fråga, som eventuellt har att göra med att svenska företag har positionerat sig i den övre delen av den globala värdekedjan, vilket minskar efterfrågan på lågutbildad arbetskraft. Samtidigt motsvaras inte efterfrågan på högkvalificerade arbetstagare helt av tillgången. Att Beveridgekurvan förflyttats utåt visar att arbetslösheten är högre för en given arbetskraftsbrist inom tillverkningsindustrin. Detta tyder på ett ökande kompetensglapp (se diagram 4.3.2).

Diagram 4.3.2: **Beveridgekurvan, 2000–2016**

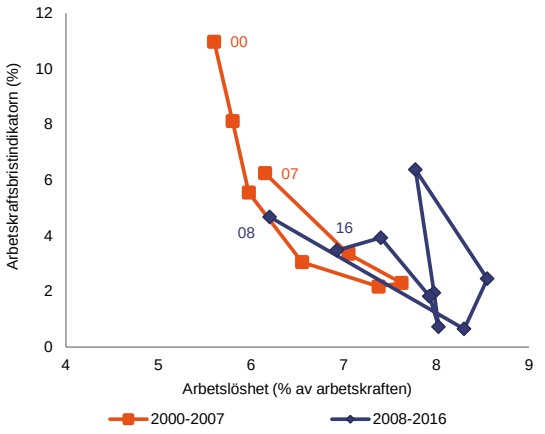

Anmärkning: Diagrammet visar förhållandet mellan arbetskraftsbristindikatorn och arbetslösheten. Arbetskraftsbristindikatorn har hämtats från resultaten i EU:s företagsundersökning (andelen tillverkningsföretag i procent som anger att produktionen begränsas av arbetskraftsbrist). För att belysa förändringarna före och efter krisen 2008 ritas en kurva för respektive tidsperiod.
Källa: Europeiska kommissionen, baserat på uppgifter från Eurostat.

Samtidigt som vuxnas deltagande i livslångt lärande i allmänhet är högt, har regeringen prioriterat utbildning för lågutbildade personer. Andelen vuxna i livslångt lärande uppgår till 29,6 %, vilket ligger klart över utbildningsmålen (15 %). Sverige utmärker sig när det gäller andelen arbetslösa som deltar i utbildning, och sedan 2017 har vuxna som är äldre än 20 år och som redan har lämnat det formella utbildningssystemet rätt att delta i vuxenutbildning, vilket ökar deras anställbarhet. Detta förväntas höja kompetensnivån hos ca

70 000 vuxna. För att göra den yrkesförberedande gymnasieutbildningen attraktivare håller man på att införa yrkesutbildningar som förbereder för högre utbildning.

Faktaruta 4.3.1 **Övervakning av resultat mot bakgrund av den europeiska pelaren för sociala rättigheter**

Den europeiska pelaren för sociala rättigheter som Europaparlamentet, rådet och kommissionen lade fram den 17 november 2017 innehåller 20 principer och rättigheter som är till nytta för allmänheten i EU. Mot bakgrund av krisens konsekvenser och förändringarna i samhället till följd av en åldrande befolkning, digitaliseringen och nya arbetsmetoder, fungerar pelaren som kompass för en förnyad konvergensprocess som ska leda till bättre arbets- och levnadsvillkor.

SVERIGE		
Lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden	Unga med högst grundskoleutbildning (% av åldersgruppen 18-24 år)	Genomsnittlig
	Sysselsättningsklyfta mellan könen	Bästa resultat
	Förhållande mellan inkomstkvintiler (S80/S20)	Bättre än genomsnittet
	Risk för fattigdom eller social utestängning (i %)	Bättre än genomsnittet
	Unga som varken arbetar eller studerar (% av åldersgruppen 15-24 år)	Bästa resultat
Dynamiska arbetsmarknader och rättvisa arbetsvillkor	Sysselsättningsgrad (% av åldersgruppen 20-64 år)	Bästa resultat
	Arbetslöshet (% av åldersgruppen 15-74 år)	Genomsnittlig
	Hushållens disponibla bruttoinkomst, ökning per invånare	Bättre än genomsnittet
Socialt skydd och social delaktighet	Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) på minskad fattigdom	Bättre än genomsnittet
	Barn yngre än tre år i formell barnomsorg	Bästa resultat
	Personer som enligt egen uppgift har icke tillgodosedda vårdbehov	Bättre än genomsnittet
	Digitala färdigheter	Bästa resultat

Resultaten klassificeras enligt en statistisk metod som godkänts av sysselsättningskommittén och kommittén för socialt skydd. Indikatorernas nivå och förändringar av dem jämförs med respektive genomsnitt i EU och utifrån detta placeras länderna i sju kategorier (från "Bästa resultat" till "Kritiska situationer"). Om indikatorns nivå t.ex. ligger nära EU-genomsnittet men förbättras snabbt så placeras landet i kategorin ”Bättre än genomsnittet”. Metoden beskrivs närmare i utkastet till gemensam sysselsättningsrapport 2018 [COM (2017) 674 final].

Sverige uppvisar goda resultat när det gäller indikatorerna i den sociala resultattavlan ([1]) som stöder den europeiska pelaren för sociala rättigheter. Sysselsättningsgraden är hög, samtidigt som sysselsättningsklyftan mellan könen och andelen unga som varken arbetar eller studerar ligger på låga nivåer. Dessa positiva resultat återspeglar en avancerad välfärdsmodell, en stark social dialog och en hög grad av jämställdhet mellan könen.

Arbetslösheten bland unga och bland dem som är födda utanför EU är förhållandevis hög. Integrationen av nya migranter fortsätter att sätta press på arbetsmarknaden och socialpolitiken samt utbildningssystemet. Detta beror på dels att antalet nyanlända är högt, dels att det tar lång tid att skaffa sig de färdigheter som krävs på den svenska arbetsmarknaden. Olika instrument används för att bemöta detta problem.

I Sverige är andelen barn under tre år som deltar i formell barnomsorg hög. Barnomsorgen i Sverige har haft hög prioritet i flera årtionden och har tagits fram som en del av en familjepolitik som varit knuten till arbetsmarknadspolitiken. Särskilt kostnaderna för formell barnomsorg för de yngsta barnen hålls på en överkomlig nivå och de flesta inrättningar har öppet länge, vilket gör det möjligt för båda föräldrarna att arbeta heltid. För att bemöta de demografiska förändringarna höjs barnbidraget ytterligare i budgetpropositionen för 2018.

[1] Den sociala resultattavlan består av 14 huvudindikatorer, varav 12 i dagsläget används för att jämföra medlemsstaternas resultat. Indikatorerna ”Aktiveringsåtgärder – deltagare i arbetsmarknadsåtgärder per 100

arbetssökande" och "Ersättning per timme till anställd (i euro)" används inte på grund av reservationer från medlemsstaterna. Möjliga alternativ kommer att diskuteras i de relevanta kommittéerna.

Under 2018 planerar regeringen ett antal åtgärder för att göra arbetsmarknaden mer inkluderande. Fokus kommer att ligga på grupper som befinner sig i arbetsmarknadens utkant, t.ex. lågutbildade arbetslösa (särskilt de som anlänt nyligen från länder utanför EU). Regeringen har för detta ändamål avsatt 7,3 miljarder kronor (758 miljoner euro) i 2018 års budgetproposition. För att göra de långtidsarbetslösas återinträde och nyanlända migranters inträde på arbetsmarknaden mer effektivt, kommer fem olika subventionsprogram för sysselsättning att slås samman till ett enda program ("introduktionsjobb"). Det nya systemet inbegriper harmonisering av taket för subventionerna genom att nivån på bruttolönen för att komma i fråga samordnas till 20 000 SEK per månad (2 077 euro). Det nya systemet ("introduktionsjobb") ska träda i kraft under våren 2018 med en lönesubventionering på 80 %. Även arbetsmarknadens parter föreslog nyligen ett system för att öka anställbarheten för nyanlända och långtidsarbetslösa ("etableringsanställningar"). Det kombinerar utbildning och sysselsättning och lönen är tänkt att motsvara kollektivavtalens lägsta nivå.

Sveriges sociala nödskyddsnät är väl utvecklat och underlättar arbetskraftens rörlighet, samtidigt som det garanterar ekonomisk trygghet. Jämfört med andra medlemsstater är arbetslöshetsersättningen tämligen generös. Man kan bland annat få ersättning under en förhållandevis lång period om man har arbetat i ett år, och ersättningsnivån den tolfte arbetslöshetsmånaden är bland den högsta i EU ([31]). Den förhållandevis låga långtidsarbetslösheten (20,1 % av alla arbetslösa tredje kvartalet 2017, jämfört med ett EU-genomsnitt på 45,2 %) tyder på att systemet tillhandahåller de rätta incitamenten för att hitta ett lämpligt arbete och behålla den sociala tryggheten. Den obligatoriska arbetslöshetsförsäkringen (första nivån, schablonbelopp) omfattar egenföretagare som också kan välja ytterligare en inkomstrelaterad (men statsunderstödd) ersättning. Utformningen av det svenska systemet för minimiinkomst är effektivt när det gäller att förhindra allvarlig materiell fattigdom och risk för bestående fattigdom. Hushåll där ingen förvärvsarbetar löper dock fortfarande stor risk att drabbas av fattigdom.

([31]) Enligt riktmärkningen när det gäller arbetslöshetsersättning och aktiva arbetsmarknadsåtgärder, som utförs inom sysselsättningskommittén (utkast till gemensam rapport om sysselsättningen 2018 [COM (2017) 674 final]).

Migrationspolitik

Sverige uppvisar goda resultat när det gäller att ta emot och integrera migranter på arbetsmarknaden. Det historiskt höga antalet ankomster 2015 var dock en utmaning för landets kapacitet. Även om antalet asylsökande har sjunkit dramatiskt (nästan 29 000 under 2016 jämfört med 163 000 under 2015), har ännu inte alla asylansökningar handlagts.

Sysselsättningsgraden för personer födda utanför EU är högre än EU-genomsnittet, men avsevärt lägre än för inrikes födda (diagram 4.3.3). Under 2016 var sysselsättningsgraden för personer födda utanför EU 64,9 % (jämfört med EU-genomsnittet på 61,2 %). Sysselsättningsklyftan jämfört med inrikes födda är stor för kvinnor och lågutbildade som är födda utanför EU. Även om klyftan är mindre för andra generationen (diagram 4.3.4), är den fortfarande stor när det gäller dessa två grupper, vilket visar hur viktig den sociala bakgrunden och utbildning är för integrationsprocessen.

Uppgifter tyder på att migranternas integration på arbetsmarknaden är en långsiktig process. För flyktingar och migrerande familjemedlemmar som anlände mellan 1990 och 2014 tog det i genomsnitt över fem år för hälften av de personer som anlände under ett visst år att komma in på arbetsmarknaden och 15 år för 80 %. Även efter 20 år är personer från dessa grupper fortfarande koncentrerade till den nedre delen av inkomstfördelningen (IFAU 2017).

Diagram 4.3.3: **Sysselsättningsgrad per födelseland**

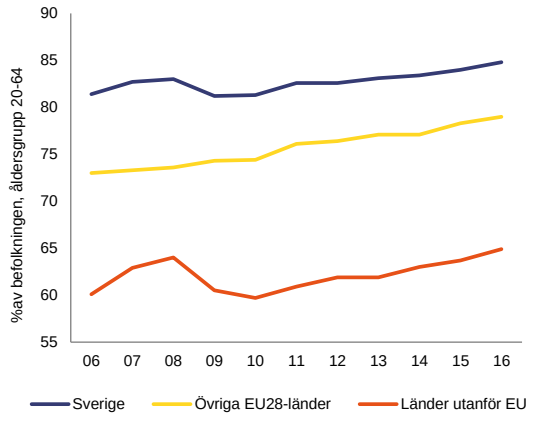

Källa: Eurostat, arbetskraftsundersökningen.

Diagram 4.3.4: **Klyftan avseende förväntad sysselsättningsgrad för personer födda utanför EU och andra generationen (efter kön och utbildningsnivå) 1).**

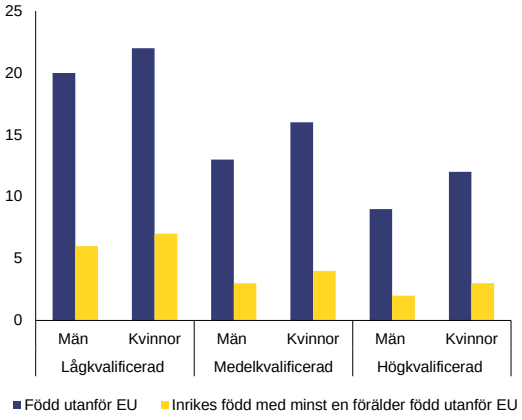

1) Baserat på en logistisk regressionsmodell som gör det möjligt att uppskatta den justerade sannolikheten för sysselsättning med hänsyn till ålder, utbildning och kön. Klyftan beräknas i förhållande till inrikes födda med inrikes födda föräldrar.
Källa: Europeiska kommissionens beräkningar på grundval av 2014 års ad hoc-moduler i arbetskraftsundersökningen.

Lämplig utbildning och begränsade språkkunskaper är de huvudsakliga utmaningar som migranterna ställs inför när de försöker komma in på arbetsmarknaden. Nyanlända har ofta låg utbildningsnivå och även de med en högre utbildningsnivå har svårt att få sina färdigheter och kvalifikationer som förvärvats utanför EU erkända. Den temporära migrationsakten från 2016 kan också i vissa fall göra att integrationsprocessen tar längre tid genom införandet av incitament att välja en snabbare väg för att komma in på arbetsmarknaden, vilket kan visa sig mindre hållbart i längden.

Politiska åtgärder har särskilt inriktats på enskild kompetensbedömning, kompetenshöjning och arbetsorienterade åtgärder, inbegripet ett ”snabbt” integrationsprogram. Det huvudsakliga instrumentet är de etableringsinsatser under två år för nyanlända som först trädde i kraft 2010 och ändrades 2015 och 2016. Programmet inbegriper språkkurser, samhällskunskap och en rad aktiviteter som syftar till att få ut personer på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadens parter, arbetsförmedlingar och andra relevanta myndigheter och utbildningsorgan deltar i det (Europeiska kommissionen, 2017a). Resultaten har hittills varit blandade. En stor andel av de nyanlända varken arbetar eller studerar efter programmets slut. Ett år efter avslutat program hade bland de lågutbildade deltagarna endast 22 % av männen och 8 % av kvinnorna (vanligtvis subventionerad) sysselsättning (OECD, 2016c).

Sedan 2015 syftar det ”snabba” initiativet till att förkorta processen för återinträde på arbetsmarknaden och är inriktat på sektorer med brist på arbetskraft. Även om det är alltför tidigt att bedöma effekterna, utökades programmet under 2017 avseende antalet deltagare och yrken (från 10 till 31), inbegripet lärare, läkare, sjuksköterskor samt elektroteknik- och maskinteknikingenjörer. Enligt aktuella uppgifter hade 17–50 % av deltagarna fått anställning ungefär ett år efter fullföljt program och efter ett och ett halvt år 32–60 % (Arbetsförmedlingen, 2017b).

Social utveckling

Den övergripande fattigdomsnivån i Sverige kan jämföras med EU-genomsnittet. Det finns en risk för fattigdom främst bland äldre kvinnor (Europeiska kommissionen 2017f). Andelen personer som riskerar att drabbas av fattigdom eller social utestängning har ökat från 15,6 % 2012 till 18,3 % 2016 (alla åldrar). Andelen är högre för vissa grupper, särskilt kvinnor som är 65 år och äldre (21,9 % 2016, diagram 4.3.5).

Diagram 4.3.5: **Risk för fattigdom eller social utestängning**

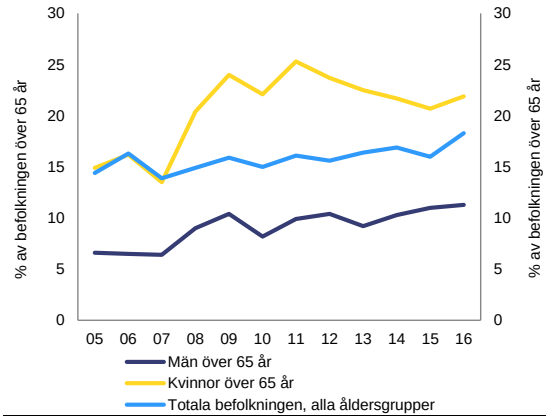

Källa: Eurostat

Utbildning och social bakgrund påverkar risken för fattigdom. Barn till lågutbildade föräldrar löper större risk att drabbas av fattigdom än barn till högutbildade föräldrar. Den är också högre för barn till utrikes födda föräldrar. Risken att drabbas av fattigdom ökade för dessa barn till 58,1 % under 2016. Sverige har vidtagit åtgärder när det gäller utbildning för att skydda barn från fattigdom, särskilt barn i utsatta grupper (se avsnitt 4.3.2).

Sverige avsätter betydande personalresurser och ekonomiska resurser till hälso- och sjukvården. Hälsoutsikterna vid 65 års ålder är bland de högsta i EU både för män och kvinnor. Liksom för andra medlemsstater finns det fortfarande utmaningar när det gäller socioekonomiska skillnader, inbegripet riskbeteenden som är vanligare bland befolkningsgrupper med lägre inkomst och utbildning. Bristen på vårdpersonal, särskilt i landsbygdsområdena, gör det svårt att garantera en optimal blandning av läkare och sjuksköterskor, något som hämmar systemets effektivitet (OECD/Europeiska observationsorganet för hälso- och sjukvård (2017)).

4.3.2 KOMPETENS OCH UTBILDNING

Eftersom skapandet av arbetstillfällen gäller framför allt högkvalificerade yrken, är investeringar i högre utbildning avgörande för att minska klyftan mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft. Den svenska ekonomins framgång bygger på förhållandevis kunskapsintensiva produktionsprocesser och ingångslönerna är höga jämfört med andra medlemsstater. De flesta arbetstillfällen kräver minst gymnasieutbildning. Därför är det mycket viktigt att det finns utbildningsmöjligheter när det gäller att upprätthålla lämplig kompetensnivå och säkerställa att studenterna får de färdigheter som krävs (se även avsnitt 4.3.1). Att det finns utbildningsmöjligheter är också viktigt för att säkerställa lämplig integrering av nyanlända och i slutändan social sammanhållning.

Bristen på personer med IKT-utbildning skulle kunna bli en flaskhals för ekonomin. Antalet nyutexaminerade med universitetsexamen i datateknik per tusen i åldersgruppen 25–34 år är fortfarande lägre än EU-genomsnittet. Trots en väl utvecklad vuxenutbildning och företagsinvesteringar i IKT-utbildning för arbetstagarna, råder det brist på arbetstagare med digitala färdigheter. I tider då våra ekonomier genomgår en snabb digital omvandling skulle denna brist på personer med hög kompetens inom naturvetenskap, teknik och ingenjörsvetenskap kunna inverka negativt på Sveriges produktivitet och innovation och hindra investeringar i forskning och utveckling.

De grundläggande färdigheterna förbättrades under 2015 efter en försämring av resultaten under flera år och regeringen fortsätter att sätta dem i fokus. Elevernas resultat förbättrades avsevärt i matematik och läsförståelse jämfört med 2012 och var oförändrat i de naturvetenskapliga ämnena (Pisaundersökningen 2015). Den tidigare negativa utvecklingen när det gäller läs- och skrivkunnighet vände också enligt resultaten i 2016 års PIRLS-undersökning (*Progress in International Reading Literacy Study*), som var en internationell undersökning av grundskoleelever i fjärde klass (9–10 år gamla). I enlighet med de internationella rön som visar att det lönar sig att fokusera på grundläggande färdigheter de första skolåren vidtar regeringen nu flera åtgärder. I budgetpropositionen för 2018 anslås fortsatt bidrag för ”tidiga insatser” ([32]). Eftersom ytterligare drygt

([32]) Fram till och med slutet av 2018 anslås statsbidrag på 2,3 miljarder kronor (0,24 miljarder euro) per läsår för förskoleklasser (i åldern 6 år) och årskurserna 1–3 (i åldern 7–9 år).

4 000 lärare redan har anställts och storleken på klasserna redan ligger under EU-genomsnittet, skulle fler undervisningstimmar kunna vara en mer kostnadseffektiv väg framåt. Från och med hösten 2018 kommer förskoleklass (i åldern 6 år) att vara obligatorisk, vilket innebär att den obligatoriska skolgången kommer att bli tio år.

En allt större lärarbrist kan göra det svårt att tillhandahålla tillräckligt med utbildning. Det ökande antalet elever motsvarar inte antalet nya lärare. Universitetskanslersämbetet uppskattar att 21 000 nya lärare måste utexamineras varje år för att täcka behoven, samtidigt som endast 13 000 utexamineras i dagsläget. Dessutom försvåras situationen av att 39 % av lärarna är 50 år eller äldre, medan endast 7 % av lärarna är under 30 år (Universitetskanslerämbetet, 2017). Andelen obehöriga lärare förväntas därför öka ([33]). Att lärarnas status och lön uppfattas som låga verkar utgöra ett hinder för att behålla och rekrytera lärare (OECD, 2014 och 2016b).

Regeringen har börjat öka de finansiella incitamenten för lärare, men hittills med blandat resultat. En karriärutvecklingsreform inleddes 2013, och sedan början av läsåret 2016–2017 har var tredje lärare dragit nytta av regeringens satsning på lärarnas löner (3 miljarder kronor, eller 0,31 miljarder euro per år) (se Europeiska kommissionen, 2017a, s. 39). Resultaten har varit blandade. Riksrevisionen konstaterade att även om dessa båda reformer ökade lärarlönerna, skapade de också motsättningar mellan lärarna. För att systemet ska bli tydligare och mer legitimt har revisorerna efterlyst en gemensam uppsättning kriterier för att bedöma lärarnas kvalifikationer.

Det finns tecken på ökad ojämlikhet i studieresultat. I OECD:s Pisaundersökning 2015 ligger den inverkan som elevernas socioekonomiska bakgrund har på deras resultat i naturvetenskapliga ämnen vid 15 års ålder kring genomsnittet i OECD. År 2006 hade en socioekonomiskt gynnad elev 77 poäng mer i naturvetenskapliga ämnen än en socioekonomiskt mindre gynnad elev, och 2015 hade skillnaden ökat till 94 poäng (vilket motsvarar mer än tre års utbildning).

Resultatklyftan mellan utrikes och inrikes födda elever är fortfarande stor och ökar. I Pisaundersökningen 2015 presterade en av två utrikes födda elever under basnivån i naturvetenskapliga ämnen (diagram 4.3.6). Eftersom studerande med invandrarbakgrund utgör 17,4 % av befolkningen i Pisaundersökningen 2015, jämfört med 11 % i Pisaundersökningen 2006, pekar resultaten tydligt på ett växande problem. Övergången från den obligatoriska grundskolan till gymnasieskolan är fortfarande ett hinder för många utrikes födda elever (se Europeiska kommissionen, 2017a, s. 38). Att skillnaderna i resultat ökat sedan 2008 återspeglar sannolikt förändringar i sammansättningen av utrikes födda elever. Nyanlända är i genomsnitt äldre och allt oftare från länder med svagare skolsystem (Grönqvist Niknami, H. S., 2017).

Fördelningen av skolans resurser ger ingen garanti för likvärdiga möjligheter till lärande. Det finns en stark koppling mellan resultat och vilken typ av skola eleverna går i. Andelen skolor där över 20 % av eleverna inte har tillräckligt bra betyg för att komma in på ett nationellt program i gymnasieskolan ökar. Den höga andelen lågpresterande elever från en mindre gynnad socioekonomisk bakgrund i skolor med mindre resurser är till stor del en följd av segregeringen på bostadsmarknaden. Det finns dock också uppgifter som tyder på att det fria skolvalet, som var en del av 1990-talets genomgripande skolreformer, har förvärrat skolsegregationen.

Regeringen ökade resurserna för att ta itu med ojämlikhet i fråga om studieresultat mellan elever med olika socioekonomisk bakgrund. I 2018 års budget föreslår regeringen att ytterligare medel ska anslås för att förbättra kunskapsutvecklingen i skolorna och göra dem mer rättvisa. Under 2017 uppgick den nationella regeringens direkta investeringar i utbildning redan till 11 miljarder kronor (1,14 miljarder euro). Ytterligare en utbetalning på 10,5 miljarder kronor (1,1 miljarder euro) under 2018–2020 föreslås för att minska ojämlikheten i skolsystemet. Fokus på rättvisa och viktningen av finansiering på grundval av elevernas socioekonomiska bakgrund är helt i linje med den rekommendation som den svenska skolkommissionen gett.

([33]) Närmare 30 % av lärarna undervisar utan att vara utbildade lärare, dvs. utan en ”pedagogisk högskoleexamen”.

Diagram 4.3.6: **Andel lågpresterande i naturvetenskapliga ämnen efter invandrarbakgrund 2015 (1)**

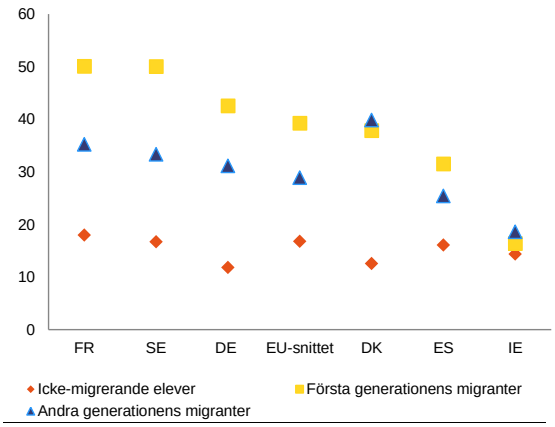

1) Andelen uttrycks i procent av de ca 540 000 elever som deltog i undersökningen under 2015, vilket motsvarar ungefär 29 miljoner 15-åringar i skolor i de 72 deltagande länderna och ekonomierna i OECD.
Källa: OECD

Integreringen av nyanlända elever i skolsystemet fortsätter att vara en prioriterad fråga för regeringen. Under läsåret 2016–2017 var närmare 80 000 elever i grundskolan nyanlända, vilket var 17 000 fler än året innan. Även om antagningen till skolorna till största delen är kommunens och rektorernas ansvar, har man börjat utarbeta statliga riktlinjer för att fastställa standarder. Från och med den 1 januari 2016 kartläggs elevernas färdigheter för att man ska kunna placera dem i rätt årskurs och planera deras skolgång. Nyanlända elever kan erbjudas förberedelseklass i upp till två år för att underlätta övergången till en vanlig klass. Den strukturerade kartläggningen av elevernas kunskaper i olika ämnen är dock fortfarande otillräcklig. Deras framsteg följs inte upp systematiskt, och dokumentationen om deras förmåga kanske inte vidarebefordras om de flyttar till en annan kommun. Att överbrygga klyftan mellan skolan och nyanlända föräldrar är ytterligare en utmaning. Dessutom är fördelningen av nyanlända elever fortfarande ojämn, både mellan kommunerna och skolorna.

Faktaruta 4.3.2 **Aktuella frågor – inkluderande processer i Sverige**

Det svenska samhället bygger på en inkluderande och samförståndsbaserad strategi, som ofta kallas ”den svenska modellen”. Syftet med denna modell är att tillväxten ska inkludera alla och öka välståndet för alla, samtidigt som medborgarnas självständighet och oberoende värnas för att förhindra maktobalans. Den bygger på följande tre pelare: (i) En arbetsmarknad som underlättar omställning, ii) en generell välfärdspolitik och iii) en ekonomisk politik för öppenhet och stabilitet[1]. En samförståndsbaserad strategi tillämpas också när det gäller frågor som rör EU. För att främja en mer deltagarbaserad strategi har regeringen åtagit sig att ytterligare öka kunskapen om och engagemanget i frågor som det beslutas om inom EU.

När det gäller arbetsmarknaden innebär den svenska modellen att arbetsmarknadens parter är ansvariga för lönebildningen utan att staten blandar sig i. I kollektivavtalen anges arbetsmarknadsvillkoren. Genom detta arbetssätt har man länge undvikit svåra arbetsmarknadstvister. De nyligen föreslagna ”etableringanställningarna” (se avsnitt 4.3.1) är ett exempel på en innovativ arbetsplan som snarare har sitt ursprung i dialogen mellan arbetsmarknadens parter än i regeringens initiativ.

Inom ramen för den europeiska planeringsterminen och Europa 2020-strategin har regeringen upprättat olika forum för att säkerställa att berörda parter deltar. I synnerhet gäller följande:

- Samråd med arbetsmarknadens parter sker i en referensgrupp med företrädare för departement och arbetsmarknadens parter, och arbetsmarknadens parter kan också lämna in skriftliga förslag till nationella reformprogram. För att ytterligare öka deltagandet kommer samråd om EU:s bredare frågor att ske i nyligen inrättade rådgivande grupper (”EU-råd”) som möts två gånger om året.
- För att utnyttja den sakkunskap som finns i det civila samhället och intresseorganisationer kan dessa grupper delta i samrådsförfaranden som är relevanta för Europa 2020-strategin och de nationella reformprogrammen. För att ytterligare stärka deras deltagande har man infört tematiska samrådsforum för EU-frågor (”EU-sakråd”).
- För att säkerställa en ordentlig dialog mellan nationell, regional och lokal nivå har man inrättat ett nationellt forum för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft för 2015–2020. Det sammanträder fyra gånger om året, både på politisk och administrativ nivå.
- ---

(1) Den svenska modellen, Regeringskansliet, Finansdepartementet, 2017.

4.4. INVESTERINGAR

4.4.1. EXPORTRESULTAT

Sveriges ökande andel av den globala exporten 2016 förefaller till stor del bero på tillfälliga faktorer. Efter en minskning på totalt över 30 % sedan början av nollnolltalet ökade Sveriges andel av exportmarknaden med 1,1 % under 2016. Detta berodde dock främst på en avmattning av världshandeln (diagram 4.4.1.), som med råge uppvägde en liten minskning av den svenska exportens värde (uttryckt i euro) ([34]). I och med att världshandeln sedan 2017 har återhämtat sig torde detta inte upprepas. Den mer generella minskande tendensen i Sveriges andel av den globala exporten kan därför förväntas förbli i stort sett oförändrad, särskilt med tanke på drivkrafternas strukturella karaktär (kommissionen, 2017a).

Diagram 4.4.1: **Årliga förändringar av exportmarknadsandelar: andel av världshandeln kontra tillväxt i svensk export**

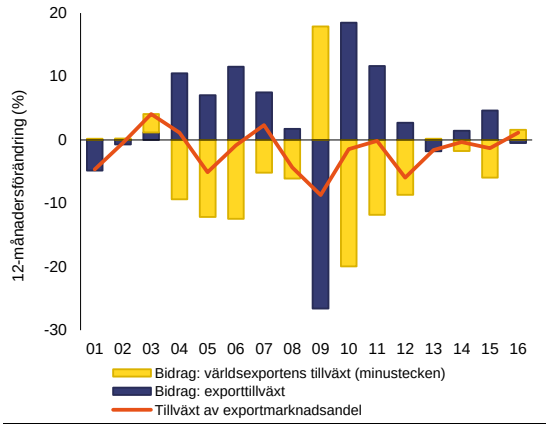

Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

Denna nedgång av exportmarknadsandelarna är kopplad till förändrade globala handelsmönster och tyder inte på några problem med konkurrenskraften. Den totala förlusten av Sveriges andel av den globala exporten under de senaste tio åren liknar i stora drag andra industrialiserade ekonomiers, som har en liknande inriktning på export med högt förädlingsvärde (kommissionen, 2017a). Den bakomliggande orsaken till detta är ökande handelsvolymer på grund av att de framväxande ekonomierna integreras i de globala leveranskedjorna. Det har fått till följd att världshandeln har växt snabbare än exporten för många industriländer (kommissionen, 2016a, s. 16). Sveriges vikande exportmarknadsandelar tyder således inte på någon underliggande försämring av konkurrenskraften. Denna slutsats stöds av de positiva förändringarna av indikatorerna för kostnadskonkurrenskraften och Sveriges goda resultat i fråga om annan konkurrenskraft (kommissionen, 2017a).

Sverige vidtog under 2017 ytterligare åtgärder för att motverka sina krympande exportmarknadsandelar genom att fortsätta med 2016 års exportstrategi. Myndigheterna beslutade att ha regionala exportcentrum i alla 21 länen (i stället för bara sex som ursprungligen planerats), vilket garanterar ett mer företagsnära och mål riktat internationaliseringsstöd. Tullverket har också omstrukturerat sin webbplats så att det blir mer inriktat på företag och enskilda och att tillhandahålla ett effektivt och automatiserat informationshanteringssystem. Tullverket rådgjorde med företag och branschorganisationer för att identifiera problemen i den nuvarande modellen för tullverksamhet. Detta arbete utfördes sedan Kommerskollegiet utpekat hinder för import och export.

4.4.2. INVESTERINGSSITUATIONEN

Investeringsnivåerna har i princip återhämtat sig efter den stora minskningen under krisen (diagram 4.4.2.)**.** Bortsett från investeringar i bostäder och infrastruktur (diagram 4.4.3.) har investeringar i FoU samt datorprogram och databaser (som tillsammans står för mer än en fjärdedel av de totala investeringarna) ökat mest som andel av BNP under den senaste perioden. Samtidigt släpar produktivitetsutvecklingen, som i allmänhet är förknippad med investeringarna, fortfarande efter med en ökning på endast 0,2 % per år i genomsnitt under perioden 2007–2014([35]).

([34]) Den svenska exporten ökade starkt räknat i kronor under 2016 (se avsnitt 1), men på grund av en svagare kronkurs ledde detta till en liten minskning räknat i euro.

([35]) Mer information om produktivitetsutvecklingen i Sverige finns i Konjunkturinstitutet (2015).

Diagram 4.4.2: **Bruttoinvesteringar**

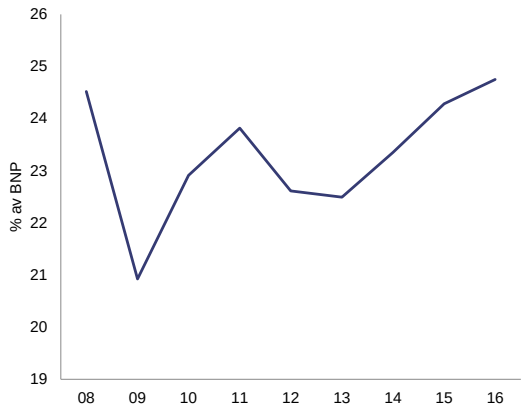

Källa: SCB.

Diagram 4.4.3: **Investeringar efter sektor 2016**

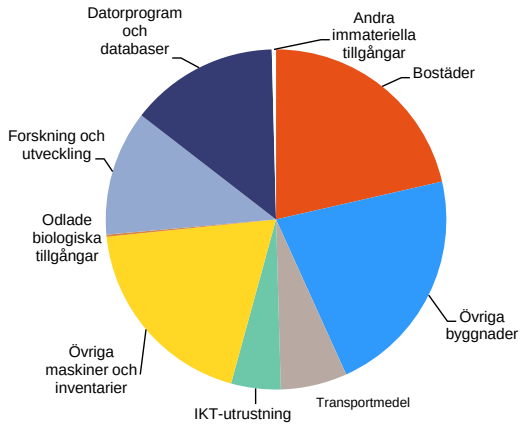

Källa: SCB.

Stagnerande produktivitet tyder på minskande avkastning på investeringar i teknik och en avmattad utveckling i IKT-sektorn sedan 2007. Den har också att göra med en mer långsiktig omställning, bort från den högproduktiva tillverkningsindustrin i riktning mot den arbetskraftsintensiva tjänstesektorn.

Investeringar i bostäder

Investeringarna i bostäder har ökat avsevärt de senaste åren. Investeringarna i bostadsbyggande har ökat kraftigt sedan 2013 och har varit den viktigaste drivkraften för Sveriges totala investeringstillväxt (diagram 4.4.4.). Den ligger nu något över EU-genomsnittet för investeringar i bostäder, men det följer på en lång period av underinvesteringar som lett till en allvarlig strukturell bostadsbrist, särskilt i storstäderna (se avsnitt 4.2.2).

Diagram 4.4.4: **Fasta bruttoinvesteringar, bostäder kontra övriga, jämfört med EU-genomsnittet**

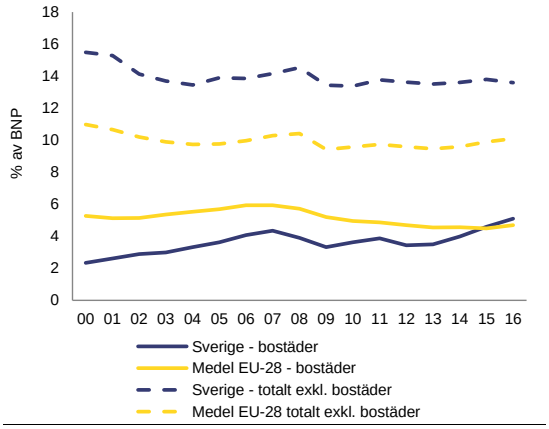

Källa: Europeiska kommissionen

Investeringar i infrastruktur

Det skulle kunna investeras mer i Sveriges infrastruktur, särskilt järnvägsnätet. Av EU:s medlemsstater ligger Sveriges infrastruktur i fråga om kvalitet på nionde plats i rapporten om den globala konkurrenskraften (World Economic Forum, 2017). Särskilt järnvägsinfrastrukturen får relativt lågt betyg, i motsats till Sveriges starka resultat i fråga om de flesta andra indikatorer för konkurrenskraft i rapporten. För att råda bot på detta föreslås i infrastrukturpropositionen för 2018-2029 en ökning på sammanlagt 20 % av infrastrukturinvesteringarna (47 % för järnvägsunderhåll) jämfört med den tidigare planperioden 2014–2025. Dessutom har Sverige tillkännagett planer på de första höghastighetsjärnvägarna mellan storstadsområdena (se avsnitt 4.5.3). Dessa infrastrukturinvesteringar kan också bidra till att skapa möjligheter för nya bostäder och därigenom bidra till att minska bostadsbristen i städerna.

Faktaruta 4.4.1: **Investeringar och reformer i Sverige**

Makroekonomiska utsikter

De totala investeringarna som andel av BNP låg det senaste årtiondet över EU-genomsnittet. Både privata och offentliga investeringar har ökat snabbare än BNP och än EU-genomsnittet. Även vissa underkategorier, som bygginvesteringar som tidigare legat under genomsnittet i EU, har börjat växa snabbt. De privata investeringarna förväntas växa i lägre men fortfarande stark takt, och flaskhalsar börjar bli kännbara i vissa sektorer. De offentliga investeringarna i bostäder, hälso- och sjukvård samt utbildningsinfrastruktur spås också förbli stabila under 2018.

Bedömning av hinder för investeringar och pågående reformer

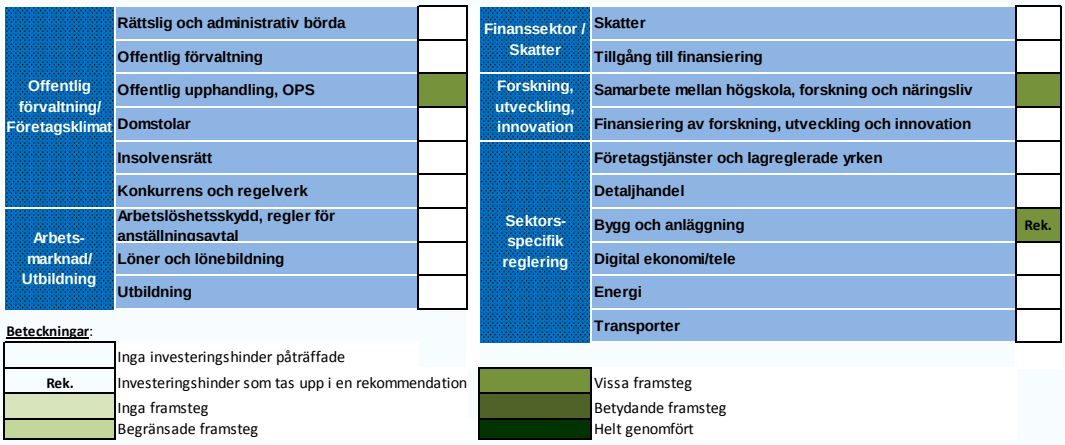

Hindren för investeringar i Sverige är generellt sett låga (kommissionen, 2017a). Vissa reformer har genomförts inom offentlig upphandling (se avsnitt 4.4.3), forskning och innovation (se avsnitt 4.5.1) samt bygginvesteringar. Det finns dock utrymme för ytterligare åtgärder, särskilt för att undanröja hinder för byggverksamhet (se avsnitt 4.2.2).

De viktigaste hindren för investeringar och pågående åtgärder

1. Investeringar från små och medelstora företag skulle gynnas av bättre insyn i den offentliga upphandlingen, eftersom andelen kontrakt som tilldelas små och medelstora företag fortsätter att vara låg. Den nya strategin för offentlig upphandling (se avsnitt 4.4.3) kan bidra till att främja konkurrensen och stimulera innovation och utveckling av nya produkter och tjänster.

2. Samarbetet mellan högskolor och företag kan stärkas ytterligare, särskilt för små och medelstora företag. Initiativ som innovationspartnerskapsprogrammen 2016–2018 (se avsnitt 4.5.1) kan hjälpa till att främja ökat samarbete.

3. Bygginvesteringarna har hållits tillbaka av ett antal med varandra förbundna strukturella hinder. Sverige har gradvis genomfört en rad politiska åtgärder för att komma till rätta med dessa flaskhalsar (t.ex. rationalisering av planprocesserna), i kombination

med ett visst budgetstöd. Detta har bidragit till en betydande ökning av de privata investeringarna de senaste åren, men vissa allvarliga strukturella flaskhalsar kvarstår (se avsnitt 4.2.2).

4.4.3. FÖRETAGSKLIMAT

Sverige har ett konkurrenskraftigt företagsklimat av hög kvalitet. Landet sticker ut i flera avseenden, inbegripet offentlig förvaltning, tillgång till finansiering, innovation och de små och medelstora företagens förmåga att dra nytta av internationella möjligheter. Myndigheterna bedömer regelbundet förutsättningarna för att kartlägga och åtgärda problem.

Den totala administrativa bördan för företagen är låg, även om vissa problem kvarstår. De små och medelstora företagen uppskattar att spelreglerna är stabila (kommissionen, 2017b). Den tid som krävs för att starta ett företag har minskat ytterligare till fyra dagar([36]). E-företagsportalen www.verksamt.se bygger stadigt ut sitt tjänsteutbud och är en central kontaktpunkt för företagens rapportering. En allt större utmaning är dock den långsamma handläggningen av förlängningar av arbetstillstånd för högkvalificerad personal från länder utanför EU. Slutligen saknas det regler och förfaranden för hur företag ska göra för att flytta sitt säte till och från Sverige.

Sverige är ett av de bästa länderna i EU när det gäller tillgång till finansiering. Undersökningen 2017 om tillgång till finansiering bekräftar att företagen har god tillgång till finansiering i allmänhet (kommissionen, 2017c). Nästan inga små och medelstora företag som ansökte om lån fick avslag (jämfört med 5 % på EU-nivå). De tre allvarligaste problemen för små och medelstora företag var personal, kunder och konkurrens. Endast 9 % av de små och medelstora företagen uppgav att tillgången till finansiering var deras allvarligaste problem (2013: 10 %). En mycket större andel än genomsnittet i EU anser att riskkapital har relevans för deras verksamhet. Tillgången till riskkapital är god, då flera privata och offentliga fonder är verksamma på marknaden. Dessutom har tillgången till offentligt ekonomiskt stöd förbättrats ytterligare, och ännu färre små och medelstora företag rapporterar svårigheter (kommissionen, 2017b). De små och medelstora företagen kan få ekonomiskt stöd från olika EU-program (InnovFin, Efsi och programmet för sysselsättning och social innovation) och från Europeiska investeringsbanken([37]).

Sveriges innovationsresultat ligger på EU-toppen. Innovationssystemets relativa fördelar är personal, ett överlag innovationsvänligt företagsklimat och attraktiva forskningssystem (kommissionen, 2017d). Samtidigt har andelen anställda med specialiserade IKT-färdigheter fortsatt att sjunka och ligger nu under EU-genomsnittet. Andelen företag som fortbildar sina anställda i IKT har också minskat (kommissionen, 2017b). 28 % av de små och medelstora företagen uppger brist på kvalificerad arbetskraft som ett allvarligt hinder för tillväxt (Tillväxtverket, 2017) (se avsnitt 4.3).

Offentlig upphandling

Systemet för offentlig upphandling är generellt sett effektivt och välfungerande, bortsett från några specifika aspekter. Andelen meddelanden om tilldelning av kontrakt utan information om kontraktets värde är fortfarande mycket hög (20 %, jämfört med i genomsnitt 6 % i hela Europeiska ekonomiska samarbetsområdet). Det är därför svårt att identifiera eventuella omotiverade ändringar av kontrakt och kontrollera att de priser som betalats motsvarar marknadspriserna.

Att en nationell strategi för offentlig upphandling antogs 2016 är ett viktigt steg. Strategin([38]) framhäver offentlig upphandling som ett sätt att främja innovation och miljöhänsyn och bidra till ett socialt hållbart samhälle. Den syftar till att öka antalet potentiella leverantörer och graden av konkurrens: att fler små och medelstora företag deltar bör uppmuntras genom uppdelning

([36]) Källa: Bolagsverket.

([37]) En översikt över EU:s stödprogram av relevans för svenska små och medelstora företag finns på http://europa.eu/youreurope/business/funding-grants/access-to-finance/search/en/financial-intermediaries?shs_term_node_tid_depth=1646

([38]) Se http://www.upphandlingsmyndigheten.se/globalassets/english/procurement/national_public_procurement_strategy_english_web.pdf

av stora offentliga upphandlingar i mindre delar. Strategin främjar också insyn och bättre utnyttjande av data. De mål som fastställs i den nya strategin överensstämmer i stora drag med de prioriterade områden som kommissionen fastställt([39]). Upphandlingsmyndigheten använder seminarier och riktade dialoger med de upphandlande myndigheterna för strategin ska genomföras.

([39]) Kommissionens meddelande *Offentlig upphandling i och utanför EU*, COM(2017) 572 final, finns på: http://ec.europa.eu/docsroom/documents/25612

4.5 SEKTORSPOLITIK

4.5.1 FORSKNING, UTVECKLING OCH INNOVATION

Sverige har en ledande ställning i Europa när det gäller innovation. Landet gynnas av en utmärkt vetenskaplig bas, högutbildad arbetskraft och flera internationellt konkurrenskraftiga och innovativa stora företag, både inom tillverknings- och tjänstesektorn. Detta framgår också av de stabila resultaten när det gäller innovation (det sammanfattande indexet för den europeiska resultattavlan för innovation) och företagens FoU-intensitet (diagram 4.5.1).

Diagram 4.5.1: **Förändringar i företagens FoU-intensitet och offentlig FoU-intensitet (1)**

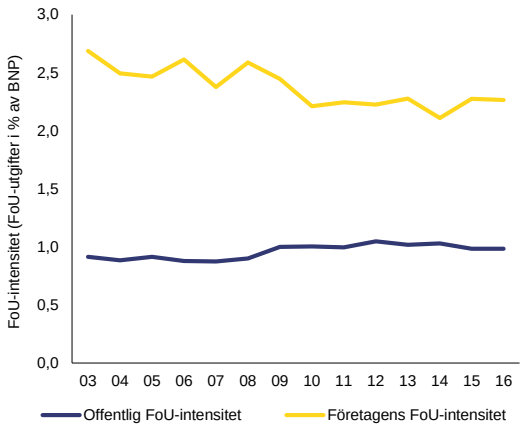

1) Offentlig FoU-intensitet: Statens interna FoU-utgifter (GOVERD) plus universitet och högskolors FoU-utgifter (HERD) i % av BNP.
Källa: Europeiska kommissionen (Eurostat)

Fortsatta investeringar, stabila ramvillkor och en bredare innovationsbas är viktigt för att behålla denna ledande ställning. Sveriges innovationsmodell har traditionellt förlitat sig på stora multinationella företag. Internationaliseringen av dessa företag har dock i vissa fall medfört att huvudkontoret flyttat utomlands. Det finns en risk för att motsvarande forsknings- och innovationsverksamhet delvis följer med, om villkoren inte är attraktiva längre. Dessutom har ekonomin ännu inte fullt ut utnyttjat potentialen hos innovativa små och medelstora företag samt nystartade företag.

Samarbetet mellan den akademiska världen och näringslivet kan stärkas. Kunskapsutbyte och gemensamma projekt mellan företag och universitet kan främja marknadsmässig forskning och utveckling och öka företagens medvetenhet om nya vetenskapliga rön. Privat medfinansiering av offentliga FoU-utgifter och andelen offentliga och privata sampublikationer av alla vetenskapliga publikationer är indikatorer som ofta används för att påvisa sådan samverkan. Sveriges resultat på båda dessa områden har minskat under de senaste åren. ([40]) Särskilt resultatet under genomsnittet när det gäller samfinansiering av offentliga FoU-utgifter verkar antyda att det finns utrymme för närmare samarbete.

Att säkerställa tillgången på högutbildad arbetskraft är avgörande för innovation och företagsinvesteringar. På senare år har antalet nyutexaminerade gradvis minskat, särskilt inom naturvetenskap och ingenjörsvetenskap, framför allt dem med särskild IKT-kompetens (se avsnitt 4.3.2).

Genom politiska initiativ har man på sistone börjat ta itu med dessa viktiga utmaningar. Den svenska regeringen lanserade 2016 initiativet ”smart industri” för att stärka konkurrenskraft och innovation. Forskningspropositionen för perioden 2017–2020 stöder också både grundforskning och tillämpad forskning samt utveckling av personalresurser genom en extra budget på ca 2,8 miljarder kronor (291 miljoner euro) under perioden 2017–2020, samtidigt som samarbetet mellan den akademiska världen och näringslivet främjas, t.ex. inom de fem strategiska samverkansprogrammen 2016–2018 ([41]).

4.5.2 ENERGI, RESURSER OCH KLIMAT

Klimatpolitik

Sveriges klimatpolitik har varit framgångsrik och fortsätter att ha ambitiösa mål. Under perioden 1990–2015 minskade landets utsläpp av växthusgaser med 25,1 %, vilket var mer än EU-genomsnittet på 23,7 %, samtidigt som BNP per capita ökade med 29 %. Den svenska riksdagen

([40]) Den europeiska resultattavlan för innovation för 2017 finns på http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_sv

([41]) De strategiska samverkansprogrammen är i) nästa generations resor och transporter, ii) smarta städer, iii) cirkulär och biobaserad ekonomi, iv) life science samt v) uppkopplad industri och nya material. Läs mer på http://www.regeringen.se/regeringens-politik/regeringens-strategiska-samverkansprogram/

antog i juni 2017 en nationell ram för klimatpolitiken i syfte att inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser i atmosfären 2045 och därefter negativa nettoutsläpp. Syftet är att man, utan att förbjuda kärnkraft, ska ha övergått till ett helt förnybart elsystem 2040 och att man 2030 ska ha halverat energiintensiteten jämfört med 2005. När det gäller utsläpp som inte ingår i EU:s utsläppshandelssystem är målet en minskning på 75 % jämfört med 1990 ([42]).

Även om Sverige är på god väg att uppnå sitt mål för växthusgasutsläpp i EU 2020, är koldioxidutsläppen från transporter fortfarande en utmaning. Enligt de senaste prognoserna förväntas målet för växthusgasutsläpp uppnås med god marginal (se bilaga A). Utsläppen från transporter står för 33 % av de totala växthusgasutsläppen och mer än 50 % av utsläppen utanför utsläppshandelssystem. Detta beror till viss del på den svenska bilparken, som under 2015 hade en utsläppsnivå över EU-genomsnittet (131 g CO_2/km jämfört med 124,7 g CO_2/km). Regeringen har därför infört skatteincitament för utsläppssnåla fordon/bränslen och bidrag för inköp av nya laddhybridbilar och batteridrivna elbilar.

Energi

Energimarknaden

Sverige gynnas av en dynamisk och konkurrenskraftig elgrossistmarknad. Detta bygger på en fullständig avreglering av grossistmarknaden samt goda anslutningsmöjligheter till både den nordiska elmarknaden och andra europeiska länder. Koncentrationen av elproduktionen ligger långt under EU-genomsnittet och har minskat under det senaste årtiondet. Grossistpriserna på el är bland de lägsta i EU. De styrs dock av vattensituationen, eftersom den är viktig för vattenkraften, och av tillgången på kärnkraftverk.

Elpriserna för hushållen ligger något under EU-genomsnittet och har gradvis sjunkit sedan 2013. Den årliga bytesfrekvensen från en elleverantör till en annan är hög (10,2 %) och står sig väl i jämförelse med andra EU-länder. De svenska konsumenterna väljer i allt större utsträckning mer innovativa erbjudanden, t.ex. elavtal med dynamiska priser som är kopplade till spotmarknadspriserna. Utnyttjandet av prisbaserade tjänster för efterfrågeflexibilitet har underlättats avsevärt genom den fullständiga utbyggnaden av systemet med smarta mätare och en lag sedan 2012 som har gett elkonsumenterna i gemen rätt till gratis timmätning och timvis fakturering.

Gas utgör en obetydlig del av hushållens energiförbrukning och därför är konsumentmarknaden för gas inte fullt utvecklad. Trots en förhållandevis låg marknadskoncentration är priserna därför högre än EU-genomsnittet, även om de sjunkit något sedan 2013. Dessutom bidrar skatter på upp till 45 % av slutpriset också till förhållandevis höga priser för hushållsgas.

Energieffektivitet

Trots att energiförbrukningen minskat gradvis under de senaste åren, ökade den absoluta energiförbrukningen 2016. Landet har därför ännu en bit kvar innan man når det nationella målet för 2020.

Energiintensiteten inom industrin ligger långt över EU-genomsnittet. Den svenska industrin är fortfarande den största energiförbrukaren och står för mer än en tredjedel av den totala slutliga energiförbrukningen. Under 2015 var Sverige ett av endast två EU-länder där industrins energiintensitet ökade, delvis på grund av den stora förekomsten av energiintensiva industrier. Regeringen har därför föreslagit ett program för energieffektivitet för industrisektorn som en del av budgetpropositionen för 2018.

Bostadssektorns energiförbrukning per kvadratmeter ligger betydligt över EU-genomsnittet, även efter korrigering för klimatförhållandena. Samtidigt som detta delvis kan bero på skillnader i metod vid beräkningen av bostadsyta, kan det också till viss del ha att göra med den utbredda användningen av ”varmhyra”. Enligt detta system betalar inte de boende i flerfamiljshus enskilt för rumsuppvärmning och varmvatten för hushållsbruk, vilket minskar incitamenten för energieffektivt beteende.

([42]) Läs mer i 2017 års landsrapport för Sverige (Europeiska kommissionen, 2017a, s. 47).

Miljöskatter

Miljöskatternas andel av BNP i Sverige har sjunkit sedan 2010 och var förhållandevis låg jämfört med andra medlemsstater 2015 (diagram 4.5.2). Denna minskande andel har delvis berott på skatternas förväntade beteendeeffekter och att man alltmer övergått till biobränslen i transportsektorn.

Under de senaste åren har man inriktat sig på att avskaffa, eller begränsa, undantagen och sänkningarna när det gäller skattesatserna för koldioxid och energi, vilket borde bidra till att öka de miljörelaterade intäkterna. Vidare har rabatterna på koldioxidskatten på uppvärmningsbränsle i sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet gradvis minskat och kommer att vara helt avskaffade 2018. Sedan 2017 har ytterligare en årlig uppräkningsregel införts för bensin- och dieselskatt med en årlig justering på två procentenheter utöver konsumentprisinflationen. Den senaste tidens initiativ för att göra ekonomin mer miljövänlig inbegriper också en ökad beskattning av luftfarten i 2018 års budgetproposition.

Diagram 4.5.2: **Skatteintäkter från miljöskatter (1)**

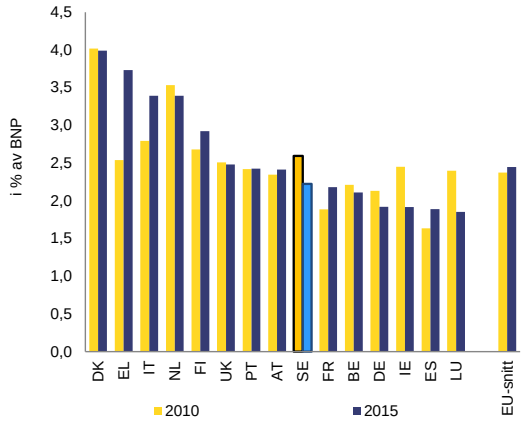

1) Energiskatter inbegriper skatter på de energiprodukter som används både för transport och stillastående. 2) Transportskatter inbegriper (i) skatter avseende ägande och användning av motorfordon, ii) skatter på andra transportmedel, t.ex. flygplan och därtill knutna transporttjänster. 3) Miljöavgifter inbegriper skatter på uppmätta eller beräknade utsläpp i luft (utom skatter på koldioxidutsläpp) och vatten, på avfallshantering och på buller. 4) Resursskatter inbegriper alla skatter som har att göra med utvinning och användning av naturtillgångar.
Källa: Europeiska kommissionen

4.5.3 TRANSPORTSEKTORN

Med tanke på Sveriges geografiska storlek och läge är tillförlitliga transportsätt viktiga för handel, rörlighet och regional sammanhållning. Under våren 2018 kommer regeringen att fatta beslut om den nationella planen för transportsätt för perioden 2018–2029, som Trafikverket lade fram i augusti 2017. Planen inbegriper en budget på 622,5 miljarder kronor (64,6 miljarder euro) – 100 miljarder kronor (10,4 miljarder euro) mer än för den föregående tioårsperioden – varav 26 % avsätts till vägunderhåll (huvudsakligen säkerhetsförbättringar och ytterligare möjliggörande av miljövänliga lösningar) och 20 % till underhåll av järnvägsnätet. Resterande 54 % avsätts till nya investeringar för att matcha den ökande trafikvolymen.

Regeringen har för avsikt att i allt större utsträckning ställa om trafiken från vägtransport till järnvägs- och sjötransport och därmed minska transporternas miljöpåverkan. I dagsläget transporteras ca 90 % av allt gods på vägar inom landet och en övergång till andra transportsätt skulle kräva betydande investeringar. Investeringar i järnvägssystemet syftar till att öka

kapaciteten och avlägsna hinder för den gränsöverskridande trafiken. När det gäller sjötransporter föreslår Trafikverket att man inriktar sig på att höja kapaciteten och förbättra tillträdet till hamnar och slussar. Detta kompletteras med luftfartsstrategin från januari 2017, där man tar upp luftfartens roll inom hela transportsystemet.

Den planerade höghastighetsjärnvägen mellan de tre storstadsområdena skulle kunna främja arbetsmarknadens sammankoppling och gynna bostadsbyggandet. Detta kommer att innebära en balans mellan å ena sidan kostnadseffektivitet och finanspolitisk återhållsamhet, å andra sidan ett snabbt och tillräckligt storskaligt införande av höghastighetsjärnväg. Samtidigt som Trafikverket planerar höghastighetsjärnvägen, har det organ som ansvarar för nationella förhandlingar om bostäder och infrastruktur (Sverigeförhandlingen) fått i uppdrag av regeringen att förhandla på lokal och regional nivå för att åstadkomma samfinansiering och egenansvar för projekten.

Sverige fokuserar också på att ytterligare förbättra miljöprestandan när det gäller lösningar för resor i städerna. Antalet elbilar och elcyklar har ökat avsevärt och man kommer att genomföra skattejusteringar för att ytterligare främja miljövänliga fordon under 2018. Som en följd av Sverigeförhandlingens arbete ska man investera i storstadområdenas kollektivtrafik (t.ex. bygga ut tunnelbane- och spårvagnsnät) och anlägga fler cykelbanor.

BILAGA A: ÖVERSIKT

Åtaganden	**Sammanfattande bedömning ([43])**
Landsspecifika rekommendationer 2017	
Rekommendation 1: Ta itu med risker kopplade till hushållens skuldsättning, särskilt genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bostadslån eller genom att höja fastighetsskatten, samtidigt som utlåningen på en alltför hög skuldkvotsnivå tyglas. Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över beskattningen av kapitalvinster. • Ta itu med risker kopplade till hushållens skuldsättning, särskilt genom att stegvis begränsa avdragsrätten för utgiftsräntor på bostadslån eller genom att höja fastighetsskatten, [...] • [...] samtidigt som utlåningen på en alltför hög skuldkvotsnivå tyglas.	Sverige har gjort **begränsade framsteg** när det gäller rekommendation 1. (I denna övergripande bedömning av rekommendation 1 ingår ingen bedömning av överensstämmelsen med stabilitets- och tillväxtpakten.) • **Inga framsteg** med att korrigera skatteincitamenten, det vill säga ändring av reglerna avseende ränteavdrag för bostadslån eller fastighetsbeskattningen (se avsnitt 4.2.2). • **Avsevärda framsteg** har gjorts när det gäller att begränsa utlåningen på en alltför hög skuldkvotsnivå. Ett skärpt amorteringskrav för

([43]) Följande kategorier används för att bedöma framstegen med genomförandet av 2017 års landsspecifika rekommendationer:

Inga framsteg: Medlemsstaten har varken aviserat eller antagit några åtgärder för att följa rekommendationen. Nedan anges ett antal exempel på typiska situationer som omfattas av denna kategori och som ska tolkas från fall till fall med beaktande av förhållandena i landet i fråga:

- Inga rättsliga eller administrativa åtgärder eller budgetåtgärder har aviserats i det nationella reformprogrammet, i andra officiella skrivelser till det nationella parlamentet eller relevant parlamentsutskott eller till Europeiska kommissionen, eller i offentliga sammanhang (t.ex. i ett pressmeddelande eller information på regeringens webbplats).
- Inga icke-lagstiftningsakter har lagts fram av det styrande eller lagstiftande organet.
- Medlemsstaten har vidtagit inledande åtgärder för att följa rekommendationen, t.ex. beställning av en undersökning eller inrättande av en arbetsgrupp för att analysera möjliga åtgärder som skulle behöva vidtas (såvida inte rekommendationen uttryckligen kräver riktlinjer eller förberedande åtgärder). Inga tydligt angivna åtgärder för att följa rekommendationen har dock föreslagits.

Begränsade framsteg: Medlemsstaten

- har aviserat vissa åtgärder, som dock innebär att rekommendationen endast följs i begränsad utsträckning och/eller
- har lagt fram lagstiftningsakter i det styrande eller lagstiftande organet, men dessa har ännu inte antagits och betydande ytterligare icke-lagstiftande arbete krävs för att rekommendationen ska genomföras,
- har lagt fram icke-lagstiftningsakter, men har inte följt upp dessa med de genomförandeåtgärder som behövs för att följa rekommendationen.

Vissa framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder

- som delvis följer rekommendationen och/eller
- som följer rekommendationen, men det krävs fortfarande en hel del arbete för att den ska följas fullt ut, eftersom endast ett fåtal av de antagna åtgärderna har genomförts. Exempel på detta är att en åtgärd eller flera åtgärder har antagits av det nationella parlamentet eller genom ett ministerbeslut men det saknas ett genomförandebeslut.

Avsevärda framsteg: Medlemsstaten har antagit åtgärder som avsevärt bidrar till att rekommendationen följs och de flesta av dem har genomförts.

Fullständigt genomförande: Medlemsstaten har genomfört alla de åtgärder som behövs för att på ett lämpligt sätt följa rekommendationen.

• Främja bostadsinvesteringar och effektivisera bostadsmarknaden, bland annat genom att införa större flexibilitet i hyressättningen och genom att se över beskattningen av kapitalvinster. .	låntagare med hög skuldkvot har antagits och träder i kraft i mars (se avsnitt 4.2.3). • **Vissa framsteg** har gjorts med att främja bostadsinvesteringar och öka bostadsmarknadens effektivitet. Sverige fortsätter att successivt genomföra sitt 22-punktsprogram för att öka bostadsbyggandet och effektivisera bostadssektorn (se avsnitt 4.2.3). Myndigheterna har också lagt fram ett nytt initiativ för att få fler utländska företag att verka i den svenska byggsektorn. Inga större politiska åtgärder har dock vidtagits för ökad flexibilitet i hyressättningen eller en översyn av beskattningen av kapitalvinster.
Europa 2020 (nationella mål och framsteg)	
Mål för sysselsättningsgrad i det nationella reformprogrammet 2014: drygt 80 %.	Sysselsättningsgrad (%) tredje kvartalet 2016: 81,2 % (80,4 % under 2015, 80,0 % under 2014, 79,8 % under 2013, 79,4 % under 2012) Målen för hela EU hade nåtts redan före krisen 2007–2008 (80,4 % under 2008), före en minskning av indikatorn till följd av krisen 2008–2009. Sedan dess har läget ljusnat och den svenska arbetsmarknadens resultat är fortsatt robusta, och nivån ligger åter igen på samma rekordhöga nivåer som före krisen. Sverige har haft den högsta sysselsättningsgraden i Europeiska unionen under flera år i rad.
Mål för FoU-investeringar: 4 % av BPN	3,25 % (2016) Inga framsteg mot målet. Även om den offentliga FoU-intensiteten ökat med 1,3 % per år under åren 2007–2016 har de privata FoU-utgifterna som andel av BNP minskat med 0,5 % per år under samma tid, vilket resulterat i att den totala FoU-intensiteten stagnerat. Sverige kommer att nå sina nationella mål för 2020 endast om utvecklingen när det gäller de privata FoU-utgifterna kan vändas.
Nationellt mål för utsläpp av växthusgaser: -17 % 2020 jämfört med 2005 (inom sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet)	Utsläppen av växthusgaser inom sektorer som inte omfattas av utsläppshandelssystemet minskade med 22 % mellan 2005 och 2016 i Sverige. Utsläppen väntas ha minskat med totalt 32 % till 2020, vilket överstiger det nationella målet med 15 %.
Mål för förnybar energi 2020: 49 % av den	Sverige redan uppnått sitt mål för 2020 med en

slutliga energianvändningen.	andel förnybar energi på ca 54 %.
Sveriges energieffektivitetsmål för 2020 är 43,4 miljoner ton oljeekvivalenter (Mtoe) primärenergianvändning och 30,3 Mtoe slutlig energianvändning.	Under 2016 var Sveriges primärenergianvändning 47,1 Mtoe, vilket är betydligt mer än under 2015. Den slutliga energianvändningen var 32,7 Mtoe, som är en liten ökning jämfört med 2015. Ytterligare ansträngningar behövs för att det vägledande nationella målet för 2020 ska nås.
Mål för andelen ungdomar med högst grundskoleutbildning: under 7 %.	Ungdomar med högst grundskoleutbildning (andel av åldersgruppen 18–24 år som har högst grundskoleutbildning och som inte deltar i annan utbildning) 2016: 7,4 % (7 % under 2015, 6,7 % under 2014, 7,1 % under 2013, 7,5 % under 2012). Andelen är något över målet på 7 %.
Mål för högre utbildning: 45–50 %.	Andelen personer med högre utbildning (andel av åldersgruppen 30–34 år som har avslutad högre utbildning) 2016: 51 % (50,2 % under 2015, 49,9 % under 2014, 48,3 % under 2013, 47,9 % under 2012). Målet på 45–50 % är nått.
Mål för minskning av andelen personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: Minska andelen personer i åldersgruppen 20–64 år som inte ingår i arbetskraften (utom heltidsstuderande), är långtidsarbetslösa eller långtidssjukskrivna till betydligt mindre än 14 %.	Risken att drabbas av fattigdom eller social utestängning var 12 % under 2016 enligt uppgifter från de nationella myndigheterna (12,4 % under 2015, 12,6 % under 2014, 12,7 % under 2013, 13,1 % under 2012). Målet har nåtts och utvecklingen är fortsatt positiv.

BILAGA B: RESULTATTAVLA FÖR FÖRFARANDET VID MAKROEKONOMISKA OBALANSER

Tabell B.1: **Resultattavla för makroekonomiska obalanser – Sverige (rapport om förvarningsmekanismen 2018) (1) (2)**

			Tröskelvärden	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Externa obalanser och konkurrenskraft	Bytesbalans i % av BNP	3-årigt genomsnitt	-4 %/6 %	5,8	5,7	5,5	5,2	4,9	4,6
	Utlandsställning, netto	% av BNP	-35 %	-8,0	-14,6	-12,5	1,2	4,6	11,2
	Real effektiv växelkurs – 42 handelspartner, HIKP-deflator	3-årig förändring i %	±5 % (euroområdet) ±11 % (icke-euroområdet)	3,2	10,2	5,1	-3,7	-8,2	-9,2
	Exportmarknadsandel – i % av världsexporten	5-årig förändring i %	-6 %	-12,1	-19,1	-16,9	-9,2	-9,1	-7,9
	Nominell enhetsarbetskostnad, index (2010 = 100)	3-årig förändring i %	9 % (euroområdet) 12 % (icke-euroområdet)	5,6	4,0	8,6	6,9	2,4	2,0
Interna obalanser	Deflaterat husprinsindex (2015=100)	12-månaders-förändring i %	6 %	0,8	0,7	4,7	8,3	12,1	7,6
	Privata sektorns kreditflöde, konsoliderade uppgifter	% av BNP	14 %	6,9	2,4	4,5	4,8	7,5	7,6
	Privata sektorns skuld, konsoliderade uppgifter	% av BNP	133 %	190,8	192,3	194,5	193,9	188,4	188,5
	Offentliga sektorns bruttoskuld	% av BNP	60 %	37,9	38,1	40,8	45,5	44,2	42,2
	Arbetslöshet	3-årigt genomsnitt	10 %	8,2	8,1	7,9	8,0	7,8	7,4
	Finansiella sektorns totala skulder, icke-konsoliderade uppgifter	12-månaders-förändring i %	16,5 %	3,0	5,4	9,0	13,0	2,4	9,0
Sysselsättningsindikatorer	Arbetskraftsdeltagande – i % av den totala befolkningen i åldersgruppen 15-64 år	3-årig förändring i procentenheter	-0,2 procentenh.	0,6	1,4	2,0	1,6	1,4	1,0
	Långtidsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldersgruppen 15-74 år	3-årig förändring i procentenheter	0,5 procentenh.	0,7	0,4	-0,2	-0,1	0,0	-0,1
	Ungdomsarbetslöshet – i % av befolkningen i arbetskraften i åldersgruppen 15-24 år	3-årig förändring i procentenheter	2 procentenh.	2,6	-1,3	-1,2	0,1	-3,3	-4,7

1) Uppgifterna i tabellen är hämtade ur rapporten om förvarningsmekanismen 2018 som bygger på uppgifter fram till den 24 oktober 2017. Uppgifterna i denna tabell kan därför skilja sig från färskare uppgifter som anges i andra delar av rapporten.
2) Markerade uppgifter ligger utanför tröskelvärdena enligt Europeiska kommissionens rapport om förvarningsmekanismen.
Källa: Europeiska kommissionen 2017, *Statistical Annex to the Alert Mechanism Report 2018*, SWD(2017) 661.

BILAGA C: STANDARDTABELLER

Tabell C.1: **Finansmarknadsindikatorer**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Banksektorns totala tillgångar (% av BNP)(1)	286,6	278,8	288,4	285,4	282,9	300,7
De fem största bankernas andel av tillgångarna (% av totala tillgångar)	57,4	58,3	58,5	57,8	56,3	-
Utländskt ägande i banksystemet (% av totala tillgångar)(2)	5,9	6,2	6,9	7,2	8,2	6,1
Finansiella sundhetsindikatorer2):						
– Nödlidande lån (% av de totala lånen)(3)	0,5	0,5	1,4	1,2	1,1	0,5
– Kapitalrelation (%)	12,1	12,3	22,2	24,1	26,3	26,2
– Avkastning på eget kapital (%)(4)	11,3	11,1	11,8	11,2	11,9	6,1
Bankernas utlåning till den privata sektorn (12-månadersförändring i %)(1)	3,6	3,0	5,1	4,4	7,3	6,1
Bostadslån (12-månadersförändring i %)(1)	4,7	5,4	6,4	8,5	7,6	7,4
Utlånings-/Inlåningskvot(1)	207,8	201,9	201,0	195,7	192,5	184,5
Centralbankslikviditet i % av skulder(5)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Privat skuldsättning (% av BNP)	192,3	194,5	193,9	188,4	188,5	-
Utlandsskuld (% av BNP)(2) – offentlig	18,0	18,7	21,9	20,3	16,8	14,7
– privat	61,2	54,9	54,9	53,1	50,2	47,8
Långräntespread mot tyska statsobligationer (punkter)*	9,7	55,1	55,3	22,3	45,0	32,5
Kreditswappsspreadar för statspapper (5 år)*	36,2	14,3	9,9	9,5	14,2	10,9

1) Senaste uppgift tredje kvartalet 2017. Inkluderar inte bara banker utan alla monetära finansinstitut utom centralbankerna.
2) Senaste uppgift 2017, andra kvartalet.
3) Enligt ECB:s definition av nödlidande skuldinstrument, brutto.
4) Kvartalsvisa värden är inte omräknade till årliga.
5) Senaste uppgift från april 2017.
* Mätt i punkter.
Källa: Europeiska kommissionen (långsiktiga räntesatser), Världsbanken (utlandsskuld brutto), Eurostat (privat skuldsättning) och ECB (alla övriga indikatorer).

Tabell C.2: **Huvudindikatorer i den sociala resultattavlan**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 [5]
Lika möjligheter och tillgång till arbetsmarknaden						
Unga med högst grundskoleutbildning (% av åldersgruppen 18–24 år)	7,5	7,1	6,7	7,0	7,4	:
Sysselsättningsklyfta mellan könen (procentenheter)	5,1	5,0	4,6	4,2	3,8	4,0
Inkomstskillnader, mätt som förhållandet mellan övre och undre inkomstkvintil (S80/S20)	4,0	4,0	4,2	4,1	4,3	:
Risk för fattigdom eller social utestängning[1]	17,7	18,3	18,2	18,6	18,3	:
Unga som varken arbetar eller studerar (% av åldersgruppen 15–24 år)	7,8	7,5	7,2	6,7	6,5	:
Dynamiska arbetsmarknader och rättvisa arbetsvillkor†						
Sysselsättningsgrad (20–64 år)	79,4	79,8	80,0	80,5	81,2	81,8
Arbetslöshet[2] (15–74 år)	8,0	8,0	7,9	7,4	6,9	6,7
Hushållens reella disponibla bruttoinkomst per invånare[3] (Index 2008=100)	:	:	111,7	113,3	115,4	:
Offentligt stöd samt socialt skydd och social delaktighet						
Effekter av sociala transfereringar (utom pensioner) när det gäller att minska fattigdom[4]	47,6	44,6	48,0	45,3	45,8	:
Barn som är yngre än tre år i formell barnomsorg	52,0	55,0	56,8	64,0	51,0	:
Personer som enligt egen uppgift har icke tillgodosedda vårdbehov	1,4	1,9	1,5	1,3	1,6	:
Personer med antingen grundläggande eller över grundläggande digitala färdigheter (% av åldersgruppen 16–74 år)	:	:	:	72,0	69,0	77,0

† Den sociala resultattavlan består av 14 huvudindikatorer, varav 12 i dagsläget används för att jämföra medlemsstaternas resultat. Indikatorerna "Aktiveringsåtgärder – deltagare i arbetsmarknadsåtgärder per 100 arbetssökande" och "Ersättning per timme till anställd" används inte på grund av reservationer från medlemsstaterna. Möjliga alternativ kommer att diskuteras i de berörda kommittéerna.

1) Personer som riskerar fattigdom eller social utestängning: personer som löper risk för fattigdom och/eller allvarlig materiell fattigdom och/eller bor i hushåll där ingen arbetar eller där arbetsintensiteten är mycket låg.

2) Med arbetslösa avses personer som saknar anställning, men som aktivt söker arbete och som är beredda att börja arbeta omedelbart eller inom två veckor.

3) Uppgifterna om hushållens disponibla bruttoinkomst är ojusterade, i enlighet med utkastet till Gemensam sysselsättningsrapport 2018.

4) Minskning av andelen som löper risk för fattigdom efter sociala transfereringar (andelen som löper risk för fattigdom före sociala transfereringar jämfört med andelen efter sociala transfereringar – pensioner betraktas inte som sociala transfereringar vid beräkningen).

5) Genomsnitt för de tre första kvartalen 2017 för sysselsättningsgrad och sysselsättningsklyfta mellan könen.

Källa: Eurostat.

Tabell C.3: **Arbetsmarknadsindikatorer och utbildningsindikatorer**

Arbetsmarknadsindikatorer	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017** [5]
Arbetskraftsdeltagande (15–64 år)	80,3	81,1	81,5	81,7	82,1	:
Anställda på sitt nuvarande arbete, efter varaktighet						
0–11 månader	17,5	17,2	17,8	18,3	18,9	:
12–23 månader	10,6	9,9	10,0	10,0	10,7	:
24–59 månader	15,4	16,5	17,6	17,3	17,1	:
60 månader eller mer	55,9	55,7	53,9	53,6	52,6	:
Sysselsättningstillväxt* (förändring i % från föregående år)	0,7	1,0	1,4	1,5	1,7	2,4
Sysselsättningsgrad för kvinnor (% av kvinnor i åldersgruppen 20–64 år)	76,8	77,2	77,6	78,3	79,2	79,8
Sysselsättningsgrad för män (% av män i åldersgruppen 20–64 år)	81,9	82,2	82,2	82,5	83,0	83,8
Sysselsättningsgrad för äldre arbetstagare* (% av åldersgruppen 55-64 år)	73,0	73,6	74,0	74,5	75,5	76,4
Deltidsanställning* (% av den totala sysselsättningen i åldersgruppen 15–64 år)	25,0	24,7	24,5	24,3	23,9	23,4
Visstidsanställning* (% av anställda med visstidsavtal i åldersgruppen 15–64 år)	15,9	16,3	16,8	16,6	16,1	16,1
Övergångar från tidsbegränsad anställning till tillsvidareanställning (3-årigt genomsnitt)	41,2	40,8	40,0	38,4	:	:
Långtidsarbetslöshet[1] (% av arbetskraften)	1,5	1,4	1,4	1,5	1,3	1,3
Ungdomsarbetslöshet (% av befolkningen i arbetskraften i åldersgruppen 15–24 år)	23,7	23,6	22,9	20,4	18,9	17,8
Sysselsättningsklyfta mellan könen för deltidsanställning	26,1	24,9	24,4	23,1	22,6	21,4
Löneskillnad mellan könen[2] (ojusterad)	15,5	14,6	13,8	14,0	:	:
Utbildningsindikatorer	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Vuxnas deltagande i utbildning (% av åldersgruppen 25–64 år som deltar i utbildning)	27,0	28,4	29,2	29,4	29,6	:
Otillräckliga studieresultat[3]	27,1	:	:	20,8	:	:
Personer med högskoleutbildning (% av åldersgruppen 30–34 år som har slutfört en högskoleutbildning)	47,9	48,3	49,9	50,2	51,0	:
Variationer i resultat som förklaras av studenters socioekonomiska status[4]	10,6	:	:	12,2	:	:

* Indikator som inte ingår i resultattavlan
1) Långtidsarbetslösa avser personer som varit arbetslösa i minst tolv månader.
2) Skillnaden mellan manliga anställdas och kvinnliga anställdas genomsnittliga bruttotimlöner uttryckt i procent av manliga anställdas genomsnittliga bruttotimlön. Uppgifterna är ojusterade eftersom de inte korrigerats med hänsyn till individuella faktorer (och därmed ger en helhetsbild av löneskillnaderna mellan könen). Alla anställda i företag med minst tio anställda ingår, oavsett ålder och antalet arbetade timmar.
3) Bristande matematikkunskaper hos 15-åringar enligt Pisaundersökningen.
4) Inverkan från socioekonomisk och kulturell status på Pisaresultaten (OECD). Värdena för 2012 och 2015 gäller matematik respektive naturvetenskaper.
5) Genomsnitt för de tre första kvartalen 2017, utom för ungdomsarbetslöshet (hela året).
Källa: Eurostat, OECD.

Tabell C.4: **Indikatorer för social delaktighet och hälsa**

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Utgifter för sociala förmåner* (% av BNP)						
Sjukdom/hälso- och sjukvård	7,3	7,5	7,5	7,5	:	:
Invaliditet	3,6	3,6	3,5	3,3	:	:
Ålderdom och efterlevande	12,5	12,9	12,5	12,3	:	:
Familj/barn	3,0	3,1	3,1	3,0	:	:
Arbetslöshet	1,2	1,3	1,1	1,0	:	:
Boende	0,5	0,5	0,5	0,4	:	:
Övrig social utestängning	0,7	0,7	0,8	0,9	:	:
Totalt	28,7	29,5	28,9	28,6	:	:
Varav behovsprövade förmåner	0,8	0,8	0,8	0,7	:	:
Offentliga utgifter efter ändamål (% av BNP, Cofog)						
Socialt skydd	20,8	21,3	20,8	20,4	20,6	:
Hälso- och sjukvård	6,9	7,0	7,0	6,9	6,9	:
Utbildning	6,5	6,6	6,6	6,5	6,6	:
Patientavgifter (% av de totala hälso- och sjukvårdsutgifterna)	15,4	15,5	15,5	15,2	:	:
Barn som riskerar fattigdom eller social utestängning, (% av åldersgruppen 0–17 år)*	19,4	20,2	20,5	19,8	19,9	:
Fattigdomsrisk[1] (% av hela befolkningen)	15,2	16,0	15,6	16,3	16,2	:
Förvärvsarbetande som riskerar fattigdom (% av förvärvsarbetande)	7,2	7,6	7,7	8,0	6,7	:
Allvarlig materiell fattigdom[2] (% av hela befolkningen)	1,8	1,9	1,0	1,1	0,8	:
Allvarlig bostadsbrist[3], efter boendeform						
Ägare, med hypotek eller lån	0,8	0,5	0,5	0,5	0,5	:
Hyresgäst, hyra till marknadspris	3,7	4,1	5,0	6,8	6,7	:
Personer som bor i hushåll med låg arbetsintensitet [4] (% av åldersgruppen 0-59 år)	8,1	9,4	9,0	8,7	8,5	:
Fattigdomsgränser, i nationell valuta i fasta priser*	116749	118780	119560	122901	124757	:
Friska levnadsår (vid 65 år)						
Kvinnor	:	13,8	16,7	16,8	:	:
Män	:	12,9	15,2	15,7	:	:
Aggregerad inkomstkvot för pensioner[5] (vid 65 år)	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	:
Komponenten ”Uppkoppling” i indexet för digital ekonomi och digitalt samhälle[6]	:	:	67,7	69,8	72,2	75,5
Gini-koefficient före skatter och transfereringar*	43,6	43,9	44,7	44,2	48,2	:
Gini-koefficient efter skatter och transfereringar*	24,8	24,9	25,4	25,2	27,6	:

* Indikator som inte ingår i resultattavlan
1) Fattigdomsrisk: andelen personer vars inkomst är under 60 % av den nationella medianinkomsten, mätt i disponibel inkomst per konsumtionsenhet.
2) Andelen personer som inte har råd med minst fyra av följande: i) betala hyran eller gas-, vatten- eller elräkningen, ii) värma upp sitt hus tillräckligt, iii) betala oförutsedda utgifter, iv) äta fisk, kött eller annat protein varannan dag, v) ta en veckas semester borta från hemmet per år, vi) ha bil, vii) ha tvättmaskin, viii) ha färg-tv, eller ix) ha telefon.
3) Andel av befolkningen som bor i en bostad som anses vara trångbodd och som uppfyller minst ett av måtten på brister i bostaden.
4) Personer som bor i hushåll med mycket låg arbetsintensitet: andelen personer i åldern 0–59 år som bor i hushåll där vuxna (utom barn som försörjs) arbetade mindre än 20 % av möjlig arbetad tid under de föregående tolv månaderna.
5) Kvoten mellan individuell medianbruttopension för personer i åldersgruppen 65–74 år och individuell medianbruttoinkomst för personer i åldersgruppen 50–59 år.
6) Utnyttjande av fast bredband (33 %), utnyttjande av mobilt bredband (22 %), hastighet (33 %) samt överkomliga priser (11 %) enligt den digitala resultattavlan.
Källa: Eurostat, OECD.

Tabell C.5: **Resultat- och policyindikatorer för produktmarknaden**

Resultatindikatorer	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Arbetsproduktivitet (real, per sysselsatt, 12-månadersförändring i %)							
Arbetsproduktivitet inom industrin	15,85	1,90	-0,48	0,69	1,38	-1,28	2,56
Arbetsproduktivitet inom byggsektorn	2,43	-4,85	-8,23	-4,50	0,62	3,17	1,10
Arbetsproduktivitet inom tjänstesektorn	1,17	2,66	2,80	3,30	2,86	5,50	0,51
Enhetsarbetskostnader (totala ekonomin, 12-månadersförändring i %)							
Enhetsarbetskostnader inom industrin	-17,32	1,62	5,66	1,45	1,79	2,08	-0,50
Enhetsarbetskostnader inom byggsektorn	0,70	10,27	10,80	6,71	1,95	0,41	2,42
Enhetsarbetskostnader inom tjänstesektorn	-1,39	1,86	2,46	-0,31	-0,62	-2,07	1,69
Företagsklimat	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Tidsåtgång för verkställande av avtal[1] (dagar)	314,0	314,0	314,0	321,0	321,0	321,0	321,0
Tidsåtgång för att starta företag[1] (dagar)	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	7,0	7,0
Resultat av små och medelstora företags låneansökningar[2]	Ej tillgängligt	0,20	Ej tillgängligt	0,57	0,71	0,38	0,36
Forskning och innovation	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
FoU-intensitet	3,22	3,25	3,28	3,31	3,15	3,27	3,25
Offentliga utgifter för utbildning i % av BNP	6,50	6,40	6,50	6,60	6,60	6,50	6,60
Personer med högre utbildning och/eller anställning inom teknik och vetenskap i % av den totala sysselsättningen	49	50	51	52	54	55	56
Andel av befolkningen med högre utbildning[3]	28	29	30	31	33	34	35
Andel unga med gymnasieutbildning[4]	87	87	86	86	87	87	87
Handelsbalansen för högteknologiska produkter i % av BNP	0,14	0,11	-0,14	0,09	-0,07	-0,11	Ej tillgängligt
Produkt- och tjänstemarknader samt konkurrens					**2003**	**2008**	**2013**
OECD:s reglering av produktmarknaden[5], totalt					1,50	1,61	1,52
OECD:s reglering av produktmarknaden, detaljhandel					0,72	0,60	0,60
OECD:s reglering av produktmarknaden, fria yrken					0,77	0,55	0,55
OECD:s reglering av produktmarknaden, nätverksindustrier[6]					2,30	2,20	1,87

1) För närmare uppgifter om metoder och antaganden för denna indikator hänvisas till: http://www.doingbusiness.org/methodology.
2) Genomsnittet för svaren på fråga Q7B_a. "[Banklån]: Om du ansökt och försökt förhandla om denna typ av finansiering under de senaste sex månaderna, vad var resultatet?". Svaren poängsattes enligt följande: noll om svarspersonen fick allt, ett om svarspersonen fick nästan allt, två om svarspersonen bara fick en begränsad del, tre om ansökan vägrades eller avslogs. Om ansökan fortfarande är under behandling eller om svaret är okänt uppgavs det att värde saknas.
(3) Andel 15–64 åringar med högre utbildning.
4) Andel 20–24 åringar med minst gymnasieutbildning.
5) Index: 0= ingen reglering, 6= mest reglering. För närmare uppgifter om metoder för OECD:s indikatorer rörande reglering av produktmarknaden hänvisas till: http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm.
6) Aggregerade OECD-indikatorer om reglering inom energi, transport och kommunikation.
Källa: Europeiska kommissionen, Världsbanken – *Doing Business* (för verkställande av avtal och tidsåtgång för att starta ett företag), OECD (för indikatorer rörande reglering av produktmarknaden) och SAFE (för resultaten för små och medelstora företags ansökningar om banklån).

Tabell C.6: **Grön tillväxt**

Grön tillväxt		2011	2012	2013	2014	2015	2016
Makroekonomisk utveckling							
Energiintensitet	kgoe/euro	0,13	0,13	0,13	0,12	0,11	0,12
Koldioxidintensitet	kg/euro	0,16	0,15	0,15	0,14	0,13	-
Resursintensitet (motpost till resursproduktivitet)	kg/euro	0,55	0,56	0,57	0,56	0,54	0,56
Avfallsintensitet	kg/euro	-	0,41	-	0,43	-	-
Energihandelsbalans	% av BNP	-1,8	-1,7	-1,5	-1,3	-0,8	-0,8
Energivikt i HIKP	%	11,99	11,68	11,01	10,69	9,64	8,66
Skillnad mellan energiprisförändring och inflation	%	0,7	-3,9	-0,4	-2,5	-4,1	1,4
Faktisk energikostnad	% av förädlings-värdet	9,6	9,7	8,8	8,9	-	-
Förhållandet mellan skatter på arbete och miljöskatter	kvot	0,10	0,10	0,09	0,09	0,09	-
Miljöskatter	% av BNP	2,4	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2
Sektorsspecifik utveckling							
Energiintensitet för industrin	kgoe/euro	0,15	0,16	0,16	0,15	0,16	-
Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin, utom raffinering	% av förädlings-värdet	13,8	13,0	12,3	12,3	-	-
Andel energiintensiva industrier i ekonomin	% av BNP	-	-	-	-	-	-
Elpriser för medelstora industriella användare	euro/kWh	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06
Gaspriser för medelstora industriella användare	euro/kWh	0,05	0,05	0,06	0,05	0,04	0,04
Offentlig FoU på energiområdet	% av BNP	0,04	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04
Offentlig FoU på miljöområdet	% av BNP	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01
Återvinningsgrad för kommunalt avfall	%	47,3	47,2	48,7	49,9	48,0	48,9
Andel växthusgasutsläpp som omfattas av utsläppshandel	%	35,7	34,7	36,3	35,9	32,9	36,8
Energiintensitet för transport	kgoe/euro	0,44	0,42	0,42	0,43	0,42	0,44
Koldioxidintensitet för transport	kg/euro	1,04	0,96	0,93	0,91	0,89	-
Tryggad energiförsörjning							
Energiimportberoende	%	36,7	29,2	31,5	32,0	29,9	31,9
Aggregerat leverantörskoncentrationsindex	HHI	24,5	16,3	16,6	21,8	20,4	-
Diversifiering av energimixen	HHI	0,29	0,32	0,30	0,31	0,33	0,31

Alla indikatorer för makrointensitet uttrycks i förhållandet fysisk kvantitet till BNP (2010 års priser).
Energiintensitet: inhemsk bruttoenergianvändning (i kg oljeekvivalenter, kgoe) dividerat med BNP (i euro).
Koldioxidintensitet: utsläpp av växthusgaser (i kg CO2-ekvivalenter) dividerat med BNP (i euro).
Resursintensitet: inhemsk materialkonsumtion (i kg) dividerat med BNP (i euro).
Avfallsintensitet: avfall (i kg) dividerat med BNP (i euro).
Energihandelsbalans: balansen mellan energiexport och energiimport, i % av BNP.
Energivikt i HIKP: andelen "energiposter" i konsumtionskorgen som använts vid sammanställningen av HIKP.
Skillnad mellan energiprisförändring och inflation: energikomponent av HIKP, och total HIKP-inflation (årlig förändring i %).
Faktisk energikostnad: faktisk energikostnad i % av det totala förädlingsvärdet för ekonomin.
Energiintensitet för industrin: industrins slutliga energianvändning (i kgoe) dividerat med bruttoförädlingsvärdet för industrin (i euro 2010).
Faktisk energikostnad för tillverkningsindustrin, utom raffinering: faktisk kostnad i % av tillverkningsindustrins förädlingsvärde.
Andel energiintensiva industrier i ekonomin: de energiintensiva industriernas bruttoförädlingsvärde som andel av BNP.
El- och gaspriser för medelstora industriella användare: förbrukningsintervall 500–2 000 MWh och 10 000–100 000 GJ. Exklusive moms.
Återvinningsgrad för kommunalt avfall: mängden kommunalt avfall som återvinns och komposteras jämfört med den totala mängden kommunalt avfall.
Offentlig FoU på energiområdet eller på miljöområdet: statliga utgifter för FoU för dessa kategorier uttryckt i % av BNP.
Andel växthusgasutsläpp som omfattas av utsläppshandel (ej luftfart): baserat på medlemsstaternas uppgifter om växthusgasutsläpp
(exkl. markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk) till Europeiska miljöbyrån.
Energiintensitet för transport: slutlig energianvändning för transport (i kgoe) dividerat med bruttoförädlingsvärdet för transportindustrin (i euro 2010).
Koldioxidintensitet för transport: växthusgasutsläpp för transport dividerat med bruttoförädlingsvärdet för transportsektorn.
Energiimportberoende: nettoenergiimport dividerat med inhemsk bruttoenergianvändning inkl. internationell bunkring.
Aggregerat leverantörskoncentrationsindex: omfattar olja, gas och kol. Lägre siffror indikerar större diversifiering och därmed lägre risk.
Diversifiering av energimixen: Herfindahl-indexet för naturgas, oljeprodukter totalt, kärnvärme, förnybar energi och fasta bränslen.
* Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån.
Källa: Europeiska kommissionen och Europeiska miljöbyrån (andel utsläpp av växthusgaser som omfattas av utsläppshandelssystemet), Europeiska kommissionen (miljöskatter och skatter på arbete och BNP) och Eurostat (alla övriga indikatorer).

KÄLLOR

Arbetsförmedlingen (2017a), *Var finns jobben? Bedömning till och med första halvåret 2018*, Stockholm.

Arbetsförmedlingen (2017b), *Arbetsförmedlingens nulägesbedömning av arbetet med snabbspår*, december.

Arbetsförmedlingen (2016), *Arbetsförmedlingens lägesbedömning av arbetet med snabbspåren*, Stockholm.

Blom, K. och van Santen, P. (2017), *Svenska hushållens skuldsättning – uppdatering för 2017*, Ekonomiska kommentarer nr 6, 2017, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Cuerpo, C., Kalantaryan, S och Pontuch, P. (2014), *Rental market regulation in the European Union*, European Economy Economic Papers 515, Europeiska unionens publikationskontor, Luxemburg.

Donner, H., Englund, P. och Persson M. (2017), *Distributional effects of deregulating the Stockholm rental housing market*, *Report to the Swedish Fiscal Policy Council* 2017/1, Finanspolitiska rådet, Stockholm.

Edquist, H. och Henrekson, M. (2016), *Do R&D and ICT Affect Total Productivity Growth Differently?*, IFN Working Paper No. 1108, Institutet för näringslivsforskning, Stockholm.

Emanuelsson, R. (2015), ”Utbudet av bostäder i Sverige”, *Penning- och valutapolitik* 2015:2, Sveriges Riksbank, Stockholm.

European Mortgage Federation (2017), *Quarterly Review of European Mortgage Markets – Q2 2017*, Bryssel.

Europeiska investeringsbanken (2016), *EIB Group Survey on Investment and Investment Finance 2016*, *Country Overview – Sweden*, Luxemburg

Europeiska kommissionen, generaldirektoratet för ekonomi och finans (2018a), *Debt Sustainability Monitor 2017*, European Economy Institutional Paper 071/2018.

Europeiska kommissionen (2018a), *Ageing report 2018*, European Economy, generaldirektoratet för ekonomi och finans. Ej publicerad än.

Europeiska kommissionen (2017a), *Landsrapport Sverige 2017*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2017) 92, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2017b), *2017 SBA Fact Sheet – Sweden*, https://ec.europa.eu/docsroom/documents/26562

Europeiska kommissionen (2017c), *Survey on the access to finance of enterprises (SAFE) – Analytical report 2017*, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2017d), *Digital Innovation Scoreboard 2017*, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2017e), *Labour Market and Wage Developments in Europe, Annual Review 2017*, Europeiska unionens publikationsbyrå, 2017.

Europeiska kommissionen (2017f), *Employment and Social Developments in Europe, Annual Review 2017*, Europeiska unionens publikationsbyrå, 2017.

Europeiska kommissionen (2017g), *Utkast till gemensam sysselsättningsrapport 2018*, COM(2017) 674 final, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2017h), *Rapport om förvarningsmekanismen 2018*, COM(2017) 771 final, Bryssel.

Europeiska kommissionen (2016 a), *Landsrapport Sverige 2016*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2016) 95, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Europeiska kommissionen (2015 a), *Landsrapport Sverige 2015*, arbetsdokument från kommissionens avdelningar, SWD(2015) 46, Europeiska unionens publikationsbyrå, Luxemburg.

Finansinspektionen (2017a), ”Amorteringskravet har minskat hushållens skulder’”, *FI-analys* nr 10, 2017, dnr 17-5570, Stockholm.

Finansinspektionen (2017b), *Den svenska bolånemarknaden (2017)*, dnr 17-5096, Stockholm.

Finansinspektionen (2017c), *Stabiliteten i det finansiella systemet*, dnr 17-19374.

Finanspolitiska rådet (2016), *Svensk finanspolitik*, Finanspolitiska rådets rapport 2016, Stockholm.

Grönqvist, H., Niknami S. (2017), *Ankomst och härkomst – en ESO-rapport om skolresultat och bakgrund*, Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, 2017:3. http://eso.expertgrupp.se/wpcontent/uploads/2014/12/ESO-2017_3.pdf

Internationella valutafonden (2015), ”Sweden, Selected Issues paper”, *IMF Country Reports* nr 15/330, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Internationella valutafonden (2017), *Sweden, Staff Report for the 2017 Article IV Consultation*, International Monetary Fund Publications Services, Washington, D.C.

Konjunkturinstitutet (2015), *Lönebildningsrapporten 2015*, avsnittet ”Fördjupning: Produktivitetsutvecklingen i Sverige”, Stockholm.

Konjunkturinstitutet (2017), *Lönebildningsrapporten 2017*, Stockholm.

Lundberg, Jacob och Waldenström, Daniel (2018), ”Wealth Inequality in Sweden: What Can We Learn from Capitalized Income Tax Data?”. *The Review of Income and Wealth*. Ej publicerad än.

OECD (2017a), ”Resilience in a time of high debt”, *OECD Economic Outlook* nr 2, 2017 (kapitel 2), OECD Publishing, Paris.

OECD (2017b), *OECD Economic Surveys: Sweden 2017*, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-swe-2017-en

OECD/European Observatory on Health Systems and Policies (2017), *Sverige: Landprofil hälsa 2017*, OECD Publishing, Paris/European Observatory on Health Systems and Policies, Bryssel. http://dx.doi.org/10.1787/9789264285453-sv

OECD (2016a), *PISA 2015 Results (Volume I): Excellence and Equity in Education*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2016b), *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris.

OECD (2016c), *Working Together: Skills and Labour Market Integration of Immigrants and their Children in Sweden*.

OECD (2014b), *TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning*, OECD Publishing, Paris.

Rapport om Europas digitala utveckling (EDPR) 2017, landsprofil för Sverige. https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/scoreboard/sweden

Statens offentliga utredningar (2014), *Vissa bostadsbeskattningsfrågor*, SOU 2014:1, Stockholm.

Sveriges Byggindustrier (2017), *De 30 största bygg- och anläggningsföretagen i Sverige efter omsättning 2016*, Stockholm, https://www.sverigesbyggindustrier.se/30-storsta-byggforetagen__7411

Sveriges Riksbank (2017a), *Finansiell stabilitet*, rapport 2017:1, Stockholm.

Sveriges Riksbank (2017b), *Finansiell stabilitet*, rapport 2017:2, Stockholm.

Tillväxtverket (2017), *Företagens villkor och verklighet*, Stockholm.

Universitetskanslersämbetet (2017), Statistisk analys, 19.2.2017, Stockholm.

Åslund, Olof, Forslund, Anders och Liljeberg, Linus (2017), ”Labour market entry of non-labour migrants–Swedish evidence”, IFAU working paper 2017:15, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering.

Ölcer D. och van Santen, P. (2017), *Hushållens skuldsättning: ett regionalt perspektiv*, Ekonomiska kommentarer nr 3, 2017, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Ölcer D. och van Santen, P. (2016), *Svenska hushållens skuldsättning – uppdatering för 2016*, Ekonomiska kommentarer nr 5, 2016, Sveriges Riksbank, Stockholm